

Тем, что эта книга дошла до Вас, мы обязаны в первую очередь библиотекарям, которые долгие годы бережно хранили её. Сотрудники Google оцифровали её в рамках проекта, цель которого – сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Эта книга находится в общественном достоянии. В общих чертах, юридически, книга передаётся в общественное достояние, когда истекает срок действия имущественных авторских прав на неё, а также если правообладатель сам передал её в общественное достояние или не заявил на неё авторских прав. Такие книги – это ключ к прошлому, к сокровищам нашей истории и культуры, и к знаниям, которые зачастую нигде больше не найдёшь.

В этой цифровой копии мы оставили без изменений все рукописные пометки, которые были в оригинальном издании. Пускай они будут напоминанием о всех тех руках, через которые прошла эта книга – автора, издателя, библиотекаря и предыдущих читателей – чтобы наконец попасть в Ваши.

Правила пользования

Мы гордимся нашим сотрудничеством с библиотеками, в рамках которого мы оцифровываем книги в общественном достоянии и делаем их доступными для всех. Эти книги принадлежат всему человечеству, а мы – лишь их хранители. Тем не менее, оцифровка книг и поддержка этого проекта стоят немало, и поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые меры, чтобы предотвратить коммерческое использование этих книг. Одна из них – это технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас:

- **Не использовать файлы в коммерческих целях.** Мы разработали программу Поиска по книгам Google для всех пользователей, поэтому, пожалуйста, используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- **Не отправлять автоматические запросы.** Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого рода. Если Вам требуется доступ к большим объёмам текстов для исследований в области машинного перевода, оптического распознавания текста, или в других похожих целях, свяжитесь с нами. Для этих целей мы настоятельно рекомендуем использовать исключительно материалы в общественном достоянии.
- **Не удалять логотипы и другие атрибуты Google из файлов.** Изображения в каждом файле помечены логотипами Google для того, чтобы рассказать читателям о нашем проекте и помочь им найти дополнительные материалы. Не удаляйте их.
- **Соблюдать законы Вашей и других стран.** В конечном итоге, именно Вы несёте полную ответственность за Ваши действия – поэтому, пожалуйста, убедитесь, что Вы не нарушаете соответствующие законы Вашей или других стран. Имейте в виду, что даже если книга более не находится под защитой авторских прав в США, то это ещё совсем не значит, что её можно распространять в других странах. К сожалению, законодательство в сфере интеллектуальной собственности очень разнообразно, и не существует универсального способа определить, как разрешено использовать книгу в конкретной стране. Не рассчитывайте на то, что если книга появилась в поиске по книгам Google, то её можно использовать где и как угодно. Наказание за нарушение авторских прав может оказаться очень серьёзным.

О программе

Наша миссия – организовать информацию во всём мире и сделать её доступной и полезной для всех. Поиск по книгам Google помогает пользователям найти книги со всего света, а авторам и издателям – новых читателей. Чтобы произвести поиск по этой книге в полнотекстовом режиме, откройте страницу <http://books.google.com>.

GRAD
EREN
240
BUHR

A 980,184

UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES

Հանձնարար. 20

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԻՉ. ՆԵՆ

ԱԶԳԱՅԻ ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐԻ

Ի ՀԱՅԲԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Տ. Տ. ՄԱՏԹԵՈՍԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՏԻՐ
ԿԱԹՈՒՂՈՍՏԻ ԱՄԵՆԱՅԻ ՀԱՅՈՑ

Ի ԳԱՏԻԱՐԻՓՈՒԹԵԱՆ ԿՈՍՏԱՆՆՈՒԳՈԼՍՈՑ

ԱՄԵՆԱԳԱՏԻՒ Տ. Տ. ԳՕՂՈՍԻ

ՄԻՒԶԱՆ ԱՐԻԲԳԻՍԿՈՂՈՍԻ

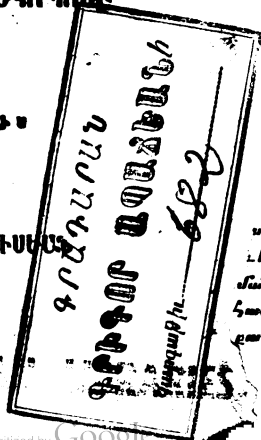

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒԳՈԼՍՈՑ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ

ՅԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԻՉ. ՆԵՆ

- 1864 -

Handwritten notes and signatures on the right side of the page, including a large signature that appears to be 'Հ. Ա. Մ. Բ.' and other illegible markings.

62
Ա. Ա. Ս.
Լ. Ե. Ա.
Մ. Ա. Ս.
Կ. Ա. Ս.
Բ. Ա. Ս.

Մոսկ
LREN
240
9.11.99

Ա Ջ Դ

Ազգային Անդադական Բարերար ԳԵՂԱՅՆ (ՂԱՋԵՂ) ՅՍ-
ՐՈՒԹԻՒՆ ամերային կենսագրութիւնը մեր հրատարակած յան-
նակ Հայրենասիրտ Հանդիսին Ա. տարւոյ շրջանին մէջ մաս մաս
ի լայն ընծայելով ամբողջ աւարտեցինք. նոյնը հիմա առանձին
գրքուկով մը կը նուիրենք մեր սիրելի Ազգին:

Պէզճեան, այս շաշխարհիկ անձն՝ իր ժամանակին և Ազ-
գին վիճակին նկատմամբ Հայոց մէկ նոր գիւցազն եղած է:
Պէզճեանի անուր սիրով կը լսենք մեր հայրերէն ու պապերէն,
որոնք նոյն մեծագործ Անձին ժամանակակից գտնուելով, ան-
յայտնաբերել կերպիւ. մեզի կը պատմեն անոր բարեպաշտական և
ազգասիրական մեծագործութիւնները և հանձարեղ ու խոհա-
կան ընթացքը: Աստիկ անդադական անձի մը վարքը, որ դէ
Յի տարի յառաջ կ'ապրեր, երբ մինչև մեզի հասնիլը բառա-
պայտութիւններ կրել սկսած է, հայտն արշափ պիտի այլուրը
երբ դարեր անցնէին. և ան ատեն ինչպէս գուցէ շատերու
անանկ ալ այս մեծ բարերարին անուր միայն մնար, և
ձերն անսոյոց: Եւ թէպէտ մեր հրատարակած Ազգային
մտութեան Դասագրքին Ա. անգամի տպագրութեանը մէջ Պէզ-
ճեանի մեծագործութեանց վրայ համառօտ տեսութիւն մ'որած
էինք: Կըզգայինք սակայն թէ աւելի մանրամասն պատմութիւն
մը կը հարկաւորի նոյն Բարերարին վարուց և գործոց համար:
Արդ այս պետքը լրուցած էր Պերպեւեան Աւետիս Պատուե-
լին, որուն քով գտանք Պէզճեանի գործոց հաւաքածոյն. ժա-
մանակագրութեան կարգով, և ստացանք զայն:

Պերպեւեան Պատուելին կը հաստատէ մեզ թէ, Պէզճեա-
նի ծննդեան և զարգացման ճիշդ տեղեկութիւնները Աստու-
ծաբան Յովհաննէս Պատրիարքէն և Պէզճեանի կնքահայր Պա-
պայեան Կարապետ աղայէն առած է: Բարեպաշտական գոր-
ծոց վրայ ճիշդ տեղեկութիւններն ալ Վանեցի Էանիեան Յով-
հաննէս Պատուելին օրագրութիւններէն քաղէր է, որ Կարա-
պետ և Ստեփան Պատրիարքաց օրովը Պատրիարքարանի մէջ
գրագիր ըլլալով, բարեպաշտ ամերային գործերը մասնաւոր
տետրակի մը մէջ նշանակած ունի եղեր: Ինքը Պերպեւեան
Պատուելին ալ ժամանակակից ըլլալով Պէզճեանի, և ժամանա-
կակից դէպքերու ուշադիր, խնամով և զգուշութեամբ հաւա-
քած է Պէզճեանի գործերը, և նոյն ատենի ազգային և քաղա-
քական զինաւոր դէպքերն ալ:

Պերպետուան Պատուելիին տեղեկութիւնները՝ Պեղձեանի
ժամանակակից երևելի անձանց միջոցաւ ալ տուագեցինք. և
մեծ խնամ տանելով որ Ճշգութիւն և անկողմնակցութիւն պա-
հնէք Պատուութեան ընկաց թին մեջ, այն Կենսագրութիւնը
զրի առի՞նք Պերպետուանին ցուցցած ժամանակագրական կար-
գը պահելով, և դեպքերուն շարժառիթներուն և հետեանց
վայ ալ լաւ ու շագիր ըլլալով:

Կերկայ Կենսագրութեանս բովանդակութիւնը վաւերա-
ցած է ոչ միայն Պերպետուանի հաւաքածոներէն, երևելի ան-
ձանց մեր ըրած հարցուփորձներէն, այլ և Թեքեան Եղբայր-
ութիւն ազայէն, որ Պեղձեանի հետք միշտ չքաղ սպասուողնե-
րէն մեկն էր, և անոր առջև ծայրէ ծայր անցեալ տարի կար-
գալով մեր պատրաստած ներկայ պատմութիւնս: Կարկ եղած
սրբագրութիւնն ըսինք:

Պեղձեանի հանձարեղ խօսքերուն և զուարճացի գործոց
մաստ հաւաքածոյ մ'ալ կայ մեր քով: Բայց անոնց մեջ
ուղութեան և հարցուփորձի ու անգեկանալու կարօտ կեանք
նախով այս անգամ չկրցանք հրատարակել. Կը յուսանք որ
մշ անգամի պատահութեամբ թէ այս հաւաքածոյն և թէ
ձեանի կենդանագիրն ի մասին օչն Վենսագրութեանս հետ
հրատարակելու բազմը կ'ունենանք. սրպէս զի այն անգլագա-
կան անձը որ իր կենդանութեանը բազմագրի բախտը և Ե-
րախտեօք պերճացուց Ազգը, իր մահու ընէն ետքը վայելէ իր
երախտեաց փոխարինութիւնը՝ Ազգին մշտնջենաւոր երախտա-
պարտ զգացմանց մեջ. ու անմահ անուն տանայ մեր ու մեր
ապագայ սերնդոց մեջ:

1 մարտ 1864 ՍՏԵՓՆ Գ. ԳՕԼՈՍ ՓՕՓԵՂԵՆՆԵ
Սեփնտիբիչի վարժարան
Ղալաթիոյ.

Կ Ե Ն Ս Ե Գ Բ Ո Ւ Թ Ի Յ Ն

Յ Ը Բ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Պ Ե Չ Ը Ն Ը Ն

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն Ա Ն Ջ Ո Ւ Գ Ա Կ Ն Բ Ե Բ Ե Ր Ա Ր Ի

Գ Լ Ո Ւ Ի Ե Ը

Պ Ե Ջ Յ Ե Ա Ն Ի Ն Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ Ը Ե Ի Ջ Ե Ր Գ Ա Ջ Ո Ւ Մ Ը

1768 թին, Սուլթանն Սուլթանաբադ Գ. երբ Ռուսաց գեմ պատերազմ բացաւ, երկու հարիւր հրաձարտակ հանեց Նիսասուլթի ամեն կողմերը, պատուէր տալով որ ամեն կուսակալներն իրենց զօրքերովը՝ յաջորդ տարւոյն մտրա ամսին մէջ գան ժողովին Ադրիանուպօլիս քաղաքը, ուր ինքը Սուլթանն ալ նուիրական գրոշակով հանդերձ երթալու կը պատրաստուէր:

Կայսերական այս հրամանին համեմատ, ոչ միայն Ղեյմաթէի և Թիմար ըսուած թոշակաւոր զինուորները պատրաստուեցան պատերազմի երթալու, այլև ինքնակամ ենիչերթներն ալ, որ ի-րի-կ և Էվլատ ֆախիհան կ'ըսուէին:

Արդէն պատերազմի ձայն ըսուելուն պէս թուրքատանի ամեն բնակչաց սիրան առ հասարակ ահով ու գողով կը լցուէր, վասն զիներբին պատերազմներն միանգամայն կ'ըսկէ-

ին . և ժողովրդաց՝ մանաւանդ քրիստոսնէից
կեանքն , ինչքը և պատիւը վտանգի մէջ կ'ը-
նային : Անիշխերիները որ խաղաղութեան ժա-
մանակն անգամ անզուսպ էին , ինչպէս պատ-
մութիւնը մեզի կը ցուցնէ , աւելի աներ-
կիւղ և համարձակ կ'ըլլային պատերազմի ժա-
մանակ :

Ահա այս անգամ ալ ճիշդ առջիններուն
նման եղաւ . թէ Ա. Պօլսոյ և թէ Փոքուն
Ասիոյ հռչակաւոր քաղաքաց շուկաներն ամէնքն
ալ կողոպտուեցան : Շատ սրիկաներ ալ ելան
զանազան քաղաքներէ , պատերազմի երթալու
պատրուակաւ , և անթիւ անօրէնութիւննե-
րով ու կողոպուտներով անցան գնացին Ադ-
րիանուպօլիս : Արիսն ու Արսա քաղաքները
մանաւանդ այս աւարառութեանց կենթակայ
եղան . որով անոնց մէջ բնակող Հայ ժողովրդ-
դեան մեծագոյն մասը յետին թշուառութեան
մէջ ինկալով , անձարացած և յուսահատած ,
թողուցին իրենց հայրենի երկիրները , և չը-
մեռնելու չափ ապրուստ մը ձարելու համար
ատդիս անգին ցրուեցան , յանձն առնելով
մինչեւ ամենաստորին ծառայութիւնները :

Այս վնասուող անձանց կարգն էր նաեւ
մահաւետի Պօղոս անունով հայազգի վաճառա-
կանը , բնիկ Արսա քաղաքէն , որ յետին ազ-
քատութեան մէջ եկաւ ի Ա. Պօլիս , թերեւս
այն յուսով որ հոն մխիթարութիւն մը իր Աղ-
պէն , և ձեռնառութիւն մը իրեն ծանօթ
քաղաքակիցներէն գտնել կարողանայ : Հաւա-

նակին կը թուի թէ մահաւետի Պօղոսի ծանօթ
քաղաքակիցներն ալ ուրիշ անգամի աւարտ
առ թիւններէ անխոստ , չքաւորութեամբ
Պօլիս դիմած ըլլան , և հոն իրենց յաջողա
կութեամբը զարգացած :

Մահաւետի Պօղոս իր յոյսէն չլքիպէցաւ . և
շատանց Պօլիս գաղթած , և Վայր Ալեքզեյուց
Տէր Յակոբ քահանային փեսայացած իր մէկ
հաւատարիմը , կարապետ կարսեցին , գտաւ .
որ կտաւագործ ըլլալով՝ գործարան և սենեակ
ունէր ի Ալեքի բաշա : Մահաւետի Պօղոս մեծ
ընդունելութիւն գտաւ իր բարեկամէն և ա
նոր աներէն . և կտաւներ յանձնուեցան իրեն
որ շահայն և քաղաքին փողոցները շքեւով
վաճառէ , որով իրեն ըստ բաւախանին ասը
յուստ մը ձարել սկսաւ :

Քիչ ատենէն մահաւետի Պօղոս իր բարե
համբաւով և գործունէութեամբը ծանօթա
ցաւ գրեթէ շատերուն , մինչև օտարազի
պատուաւոր անձանց ալ . և ամէնքն ալ զինքը
Պեղծի Պօղոս անունով ճանչնալ սկսան . սա
կէց մնաց իր մականունը Պեղծիան : Տէր Յա
կոբ քահանայն ևս Պեղծի Պօղոսին գործուն
եաց և ժրջան ընթացքը և պարկեշտ վարքը
տեսնելով , փաւթացաւ իր թառը , Վառվառէ ,
շերքիչեալ կտաւագործ կարապետին գուսարը
կնութեան առ Պեղծի Պօղոսին : Հինգ վեց
ամիս աներոջը առնել մնայէն զինի , Պեղծեան
Պօղոս երաւ Ալեքիգարու գնաց , ա հոն իր
մէկ բարեկամին՝ Պեղծի - Աբրահամին առնելը

բնակեցաւ հանդերձ իր ընտանեօքը, ուր ծը-
 նաւ իր անգրանիկ սրբին ի 10 ապրիլի 1771,
 և Սուրբ աւաղանէն Յարութիւն կոչուեցաւ,
 վասն զի Քրիստոսի յարութեան օրերն էին:
 Յետոյ Պէղձեան Պօղոս երկու աղջիկ զաւակ և ու-
 ունեցաւ, Սարիամ և Համասիլուս անունով:
 Պէղձեան Յարութիւն եօթ տարեկան էր,
 երբ իր ժամանակին Սայր դպրոցը դրուեցաւ,
 որ նոր բացուած, և առաջին դպրոցն էր. ուր
 հինգ տարի կենալով հազիւ թէ հասարակ ըն-
 թերցանութիւն մը և գիր գրել մը սորվեցաւ,
 և տասներկու տարեկան ըլլալուն պէս դպրո-
 ցէն հանուելով մետաքսավաճառի մը քով
 աշկերտ մտաւ: Պէղձեան Յարութիւն ժա-
 մանակին բերմունքէն եթէ չկրցաւ իր հրաշա-
 լի բնածիր հանձարը փայլեցնել ուսմանց և
 գիտութեանց մէջ, տակոյն շուկայի մէջ իր
 առեւտրական յաջողակութեամբը այնչափ փայ-
 թեցաւ, և իր սրամտութեամբը և նրբանկատ
 գործունէութեամբը այնչափ զարգացաւ, որ
 տասներկու տարի շարունակ իր մետաքսավա-
 ճառ վարսէտին հետ ընկերութեամբ առեւ-
 տրի զբաղելէն զինի, յաջողեցաւ նաեւ մե-
 տաքսավաճառի առանձին սենեակ բանալ, և
 փաճառականաց քով ալ բարի անուն և համ-
 բաւ ստանալ, միանգամայն սիրելի ըլլալով
 թէ իրմէ առուտուր ընող այլևայլ ազգի ան-
 ձերուն, և թէ միևնոյն շուկայի մէջ իրեն
 դրացի եղող հրէայ մետաքսավաճառներուն,
 Այս մեծ հանձարով և աշխոյժ գործունէ-

աւթեամբը դարձեալ երբէք յանձնապատան
 սգի չէր երեւէր Պէզճեան Յարութիւնին վը
 րայ . իր պատանեկան եռանդուն հասակին
 մէջ բոլոր իր գործունեւ թիւնները յաջողե
 ցրնելու յոյսն աւ Մտուած դրած , և անոր
 միայն ապաւինած էր : Չ երմեռանդ էր յոյժ
 Ս . Կեղեցւոյ Մտուածային պաշտամանց
 մէջ , մահկանացու արտերուն աղղոյ և երկնա
 յին միեթաքու թեամբ զօրութիւն սուող այն
 հոգեւոր սրբանուէր ժողովանոց անմեռնչ
 ձայնակցելու հանապապրդելի չէր դադարեր :
 Իր հայրենական սուրբութեանց անխտոր հե
 տեւող ըլլալով , Սուրբ Կարապետի համար
 սեպհական օրերու պաշքը եօթը տարի անընդ
 հաս պահէլէն զկնի , փութաց ախաի երթալ
 լու ի Կեսարիա սրանչելագործ Սրբոյն վանքը :
 Թէ հոգեւոր և թէ մարմնաւոր այս ան
 զուգական ձիրքերով վայլող անձի մը՝ ապա
 գայ ժամանակի մէջ խիստ փառաւորութիւն
 և եղական քարերուս մ'ըլլալու արժանաւ
 րութիւնը ասանարուն փայտ ու իր դարմանոց :

Գ Լ Ո Ւ Ի Բ .

ՊԵՋՃԵԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾԱՅԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՇՏՕՆՈՎ ԳՐԱՏՆԻ ՏԻԻԶԵԱՆՑ ԲՈՎ

Սահտեսի Պօղոս իր որդւոյն յաջողակու
 թիւնը և օր ըստ օրէ յառաջագիմութիւնը

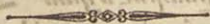
տեսաւ . և իր ծերութեանը մէջ միտիժարուած
կնքեց իր մահկանացու ընթացքը , իրեն յա-
ջորդ թողլով իր բարեյիշատակ Յարութիւն
որդին՝ իմամածու և հաւատար իւր տանը .
որ իր մօրը և երկու քոյրերուն հետ Լէնիգա-
բու կը բնակէր :

1802 ին Տիւզեան Յովհաննէս չէլեպին
երբ Տերութեան գանձէն վարձեց մետաքսի
մաքրը , հարկադրուեցաւ շուկային մէջ գրաւ
ոնենակ մը բանալ , և այն դրասենեակին ալ կա-
ռավարելու յարմար և վարժ և մետաքսի իւ-
րաքանչիւր տեսակներուն և անոնց վաճառ-
մանը տեղեակ անձ մը փնտուել . և հարցու-
վորձ ընելով կ'ընտրէ Պէզճեան Յարութիւնը ,
և զանի գործակալ կը կարգէ այս մեծ պաշտօ-
նին վրայ :

Չիաբուեցաւ Յովհաննէս չէլեպին իր
այս ընտրութեանը մէջ . և ամէն բանի մէջ
Պէզճեանի ճրաջանութիւնը և աշարջութիւ-
նը և հաւատարիմ ծառայութիւնը նկատելով ,
իր համարումը և սերն ալ օր ըստ օրէ անսր
վրայ աւելցնել սկսաւ :

Այն միջոցներուն Պէզճեան իր բնակու-
թիւնը Լէնիգաբուէն Գումգաբու փոխեց .
և հոն Պապայեան Կարապետ աղային տունը
բնակեցաւ . ուր իր երկու քոյրերուն հարսնի-
քըն ալ կատարեց , օրիորդ Մարիամը՝ Նուբեան
Յովհաննէս աղային տալով , և մէկ տարի ետքը՝
օրիորդ Համասփիւռը՝ Սերկէտեան Գէորդ
աղային :

Հետզհետե Պէդճեան մեծ համբաւ և համարում ստացաւ Լէրոսպացի վաճառակա- նաց քով ալ, իբրև ակնաւոր ու իր խոստ մանց մէջ հաստատուն մեկը . որով բեհեղև և ուրիշ ասոր նման եւրոպական ապրանքներու սենեակ մը բացաւ . այս սենեակին գործակալ հարգեց Լուրեան Զովհաննէս և Մէրիէսեան Պէորդ իւր երկու քեռայրները :

Գ Լ ՈՒ Ի Գ .

ՊԵՋՃԵԱՆԻ ԽՈՏԱԿԱՆ ԶԱՆՔՈՎ ՉՈՐՍ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ
ԱՆԶԱՆՅ ՍԱՀՈՒՐՆԵՆ ԵԶԱՏՈՒԻԼԸ .

1807 Մայիսի 28 ին Լէնիցերիներն ոտք ե- լան . և հինգշաբթի օր մը Տէրութեան ակա- նաւոր անձերէն տասներկու հոգի սպաննե- լով, հեռեւեալ օրը՝ ուրբաթ Վէրկրի փոխա- նորդ Սուսա փաշայի աւաջնորդութեամբը՝ Սուրբան Սէլիմն իջուցին թաղաւորական ա- թուէն, և Սուրբան Համիտի որդի Սուրբան Սուսդաֆայ Գ . թաղաւոր դրին :

Ըսանկ ալէկոծեալ վիճակի մէջ՝ այս ասպա- տամբներուն գլխաւորաց ձեռքն էր գրեթէ բոլոր իշխանութիւն և բացարձակ հրամանա- տարութիւն . և գլուրին է մակաբերելը թէ՛ երբ աւերութեան նախարարներն ահադողն մէջ կը տագնապին . հպատակներն ինչ օարսաւ փելի սրարագաներու մէջ կը ծփին : Լէւ ալ

դարեւ չոտ չանցաւ, երբ ապստամբ Աշէնի-
 շէրիներուն գլխաւորները խորհուրդ ըրին որ
 իւրարանշիւր հարստակ ազգերէն մէյմէկ երե-
 ւելի և հարուստ անձինք սպաննեն, և անոնց
 ինչքն աւարի ամն. որով իբր թէ իրենց ոյ-
 ժը և զօրութիւնը յույրցած, և Վ. Պօլսոյ
 բնակիչները վախցուցած ըլլան:

Այս գաղանտարոյ անգթութեան զոհ ը-
 լալու համար ընտրուեցան Հայոցմէ՝ Աղամ
 աստուր ըսուած հացագործ Զարութիւն ամի-
 րան, Հոռմէական Հայոցմէ՝ Տիւղեան Եով-
 հաննէս չէլէպին, Զունացմէ՝ գինեպան
 Թոսորաբին, և Հրեկոցմէ՝ շապճի Մուսին:
 Ասոնց մահուան դատակնիքը Աշէնիէրիք ի-
 րենց գատաւորէն առնելով, կ'երթան Աթ-
 մէյտանիի զօրանոցը, որպէսզի այն չորս ան-
 մեղ գատապարտեալներն ալ հան բերեն, և
 կտոր կտոր ընելով սպաննեն. ինչպէս սովորու-
 թիւն ունէին իրենց ապստամբութեան ժա-
 մանակը այս կերպով սպաննելու՝ որն որ
 ուզէին:

Պէղձեան Զարութիւն այս լուրն առ-
 նելուն պէս, կը փութայ առանց ժա-
 մանակ կորսնցնելու՝ երթալ գանելու-
 իր քեռայրը Նուրեան Զովհաննէս, որ
 ապստամբաց գլխաւոր Վաղանձը հաճի Մուս-
 դաֆային ծանօթն էր, և այն չորս անձինքը
 անպարտ մահուրնէ ազատելու համար անոր
 հետ միտքանելով՝ կ'երթան Աթմէյտանին:
 Հոն՝ այն բազմամբոխ հրապարակին մէջ կը

գրտնէն հաճի Կուսդաֆա եղևնաւ որ և դա-
ժան մարդը . և մէկ կողմ առնելով՝ կրտանին
զօրանոցին մէջ սենեակ մը . ուր Պէզճեան ար-
աստուարից աչօք և բազմահայց թախանձա-
նօք այն չորս անձանց արեան անպարտ թափ-
ուելուն վրայ խօսելով, և մեծամեծ պարգև-
ներ և շատ սակի խստամտարով, հարկը հազ
հաճի Կուսդաֆային միտքն ի գթու թխն և
ի մարդասիրութիւն շարժել կը կարողանայ :

Մնտտէն հաճի Կուսդաֆա գուրս կ'ելիէ
տեղէն, և Վթմէյտանի թէրթիպ ճամփան
կը մտնէ . հոն իր գլխաւոր ընկերակիցները
համոզելով՝ չորս աղետական անձանց մահ-
ուան դատակնիքը կը պատուեն, բազմութեան
մէջ մտնելով կանչել տալով թէ . Մյն չորս ան-
ձիկքը՝ զօրանք սպաննելու պատրաստուած է-
լիք, աղէկ տուգեցիկք՝ որ մահուան արժա-
նի բան մը գործած չեն, ուստի ի շնորհս Վէ-
նիչէրի () ճագին թող կուտամք որ ապրին :

Պէզճեան այս բերկրաւիթ ուեռտան իա-
կոյն տարաւ Տիւղեան Յովհաննէս չէլէպիին,
որ ահաւ դողով պատած ժամ առ ժամ կ'ըստա-
սէր անօրէն դահճաց գալստեանը՝ և մի բան
միտքէ եղածն անոր կը պատմէ : Տիւղեան չէ-
լէպիին այս անակնունելի ազատմանը վրայ մե-
ծապէս ուրախացած փառք կուտայ Մտաուծոյ
որ զիրենք փրկեց այն անկարծելի ու դառն
մահու ընէն . և զՊէզճեանն եւս՝ անոր այս
տիրասէր և հաւատարիմ ծառայութեանը,
մանաւանդ թէ գործունեաց ու աղնիւ բնա-

և որով թեանք համար վարձատրել ու զելով,
 կանչեց իւր վեց սրբերը, որոնց անուններն
 էին Կրկոս, Սարգիս, Կարապետ, Միքայել,
 Յակոբ, Պօղոս, և Պեղճեանին բարերարու
 թիւնն ու բարեորաւ թիւնը անոնց պատմելով
 կ'ըսէ. Ինչպէս դուք իմ զուակներս էք, նոյն
 պէս ալ աս (Պեղճեան) իմ զուակս է, և ձեր
 եղբայրը. ուստի յատկապէս կը պատուիրեմ
 ձեզ որ իմ մահուընէս ետքը դարձեալ եղբոր
 տեղ պիտի գնէք ասի, և անոր խրատներուն
 և հրահանգաց ակննջ պիտի գնէք, վասն զի
 խահահան և ուշիմ և բարեոտրո մարդ մ'է,
 և ամեն բանի յաջողակ: Հնազանդեցան այս
 հայրական պատուէրին անոր ազնուական որ
 գիրք, և այնուհետեւ միշտ եղբայր կանչել լու
 կրան. և գրեթէ ամեն սակն խորհուրդ կը
 հարցնէին անոր իրենց գործոց մասին, և ա
 նոր խորհրդով կը շարժէին:

Կրանի թէ անխախտ բռնուէր այս հայ
 բանն պատուէրը՝ զոր ձերու նազարդ հայր
 մը իր փառաւոր զարմին սպառաց ամենատը
 խուր և ցաւ ալի մի՞ձակը կանխատեսելով և
 գգայով մը աւսած կ'երեւի իր սրբւոց. և
 չարակամութիւնը ու նախանձը չթմրադրէր
 զուրիչները՝ պղատելու այն ազնուական զու
 ւակաց մարբերը, ուրիշ մեծ ու կարուստ բա
 պառնացող ազեւ մը հետեւեցաւ Տիւղեան
 գարմին գլխուն. Ինչպէս յետոյ պիտի տես
 նենք:

Գ Լ ՈՒ Խ Գ .

ՊԵՋՃԵՒՆԻ ՀԱՍՏԱՏԵՐԻՄ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆԸ . ԵՒ
 ԱՆՈՐ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ Ի ԽԱՐԻԱԼ

Այնուհետև Պեղձեան իր հաւատարմ
 ծառայութիւններով կ'առաքինանար միշտ 2
 Չէլէպիին համակրութիւնը և հայրական սէ-
 րը զինքն աւելի կը զօրացնէին . և իր բնածիր
 հանձարովը շատ դէպքերու և գործերու մէջ
 նշանաւոր եղած է ի նորաստ Չէլէպիին : Այլ
 ժանաւոր ծառայութիւնն իր արժանաւոր
 վարձքն երբ կ'ընդունի , տարակոյս չկայ որ
 ծառայութիւնն ընողին և ընդունողին մէջ
 փոխադարձաբար այնպիսի սերտ կապակցու-
 թիւն մը կը մտնէ , որուն՝ բարեկամական նր-
 շանակութիւն մը ասլ կ'արժէ : Այսպէս եր
 նակ Տիւղեանի և Պեղձեանի համար . Տիւղ-
 եանի բարեպաշտութիւնը և Պեղձեանի հաւա-
 տարմութիւնը յամենայնի կը փայլին : Պեղ-
 ձեան իր աշախարհ և զգոյշ բնուորութեանը
 վրայ պարճենկասութիւն մ'ալ չէր ցուցնէր
 բնաւ , և ոչ ալ ինքնասաւանաութեան սգի . կը
 ջանար ուրիշներու նախանձն իր վրայ չչարժե-
 լու :

Պեղձեանի տիրաւէր և հանձարեղ ծառա-
 յութիւններուն օրինակները շատ պատասճաճ-
 են . բայց անսնցմէ մէկը միայն յաւաջ բերէնք :
 Արբ Անիչէրիներէն սպաննուած տասնեքիւ-
 աւագ անձանց ինչքը ի վաճառ հանելու ար-
 քունական հրաման եղաւ , որպէս զի անսնց-

մէ պահանջք ունեցողներն երթան վաճառ-
 աւածներէն առնեն, և մնացեալը յարքունիս
 գրաւուի. Յովհաննէս չէլէպին ալ անոնց ա-
 մէն մէկէն շատ կամ քիչ առնելիք ունենալով
 իր կողմէն Պէղծեանը խրբիկեց որ գնաց և
 ձեռքն ունեցած պարտաւոր հակներուն հա-
 մեմատ շատ մը ազամանդներ և Հնդկաց
 ցրիսիներ (չալ) առնելով բերաւ Չէլէպին:
 Արամանդները պահեց Չէլէպին, վասն զի
 թէ Սուլթանին և թէ փաշաներուն համար
 շատ անգամ կը փնտառէին. իսկ ցրիսիները
 սրահերը հարկ մը չուենեալով, ուղեց որ ա-
 նոնցմով իր սրարտքերը վհարէ:

Քանի մը ամիս յառաջ Չէլէպին երկու
 հարիւր հազար զուրուշ փոխ առած էր Պա-
 պայեանն Ա. կարապետ աղայէն, որ երևելի
 և համբաւաւոր էր շուկային մէջ. Պէղծեան
 Պապայեանին գնաց և ուղեց որ Չէլէպին
 պարտուց փոխարէն այն ցրիսիներն անոր տայ,
 համոզելով զինքը թէ Ժամանակ հուզայ որ
 շատ կարևորութիւն կ'ունենայ անանկ ցրիսի-
 ներու, և ան ատեն չկրնար գտնել. Պապայ-
 եան մերժեց. Պէղծեան ալ չէր ուղեր որ դա-
 տարկաձեռն ետ դառնայ. ուստի Պապայեանը՝
 զոր կը սիրէր՝ ազագայ շահու մը համար՝ նայն
 միջոցին համոզելու հետք մը մտածեց: Ար-
 քունի պաշտօններէն հինգ անձիք կանչեց, և
 անոնց պարգև խաստանալով՝ առաջարկեց որ
 շուկայն Պապայեանին սենեակը երթան և
 Հնդկաց ցրիսի փնտառեն, իբր թէ արքունի

պաշտօտականաց համար խիստ կարևոր եղած
 ըլլան : Վեղճեանին հրահանգին համեմատ
 հինգն ալ հետզհետէ Պապայեանին երթալով
 ցրփսի փնտռեցին , և այն աստիճան որով
 ամբողջումով ուսկէ արդեօք գտնել կարելի ըլ-
 լալը կը հարցնէին անոր , որ Պապայեան հե-
 տեւալ օրը փութաց , կանչել առաւ Վեղճեա-
 նը , և ցփոսները թախանձանօք խնդրեց :
 Վեղճեան առ երեսս դժուարութիւն մը ցու-
 ցնելէն զկնի , վերջապէս ի շնորհս բարեկա-
 մութեան հնարք մը գտած ձևացուց , զանոնք
 ուրիշ գնել ուղղներու ձեռքէն առնելու և
 դարձեալ իրեն բերելու : Այս կերպով Տիւղ-
 եան Չէլէպիին պարտամուրհակը ետ առնե-
 լէն զատ , նաև բաւական գումար մը դրամ
 ալ բերաւ յանձնեց Տիւղեանին : Պապայեան
 ալ շնորհակցաւ , վասն զի քիչ ատենէն ետքը
 երբ Սուլթան Վահմուտ թագաւորական գահն
 ելաւ , այնչափ փնտռուեցան այն տեսակ ցրփ-
 սիները , որ Պապայեան կրկնապատիկ շահե-
 ցաւ անոնցմէ , և բոլորով սրախ ներեց Վեղ-
 ճեանին , ուսկէց առաջ սասաիկ վշտացած էր :
 Այն միջոցները՝ երբ Վեղճեան զբօանաց
 համար խորդալ գիւղը գնաց , տեսնելով
 գիւղացւոց հիւրասէր բնաւորութիւնը , ու-
 ղեց իր բարեսրտութեանը մէկ յիշատակը թո-
 ղուլ հոն . և որպէս զի այն ալ գիւղացւոց
 ուղածն ըլլայ , հարցուց անոնց թէ ի՞նչ բանի
 պէտք ունին : Խեղճ գիւղացիները մեծ ու-
 բախութեամբ իմացուցին թէ՛ գիւղին եկե-

զեցին քայքայելու վասյ է, և կարողութիւն
 չունին զայն նարսպելու, և թէ դպրոց չունին,
 որուն համար իրենց տղաքներն առաւօտուր
 նէ մինչեւ երեկոյ փողոցներն աագիս անդին
 խաղալով՝ ժամանակնին պարսպ կ'անցընեն:
 Պէզճեան խոստանալով անոնց բազմաիքը յօ-
 ժարութեամբ կատարել, եկաւ Պօլիս, և
 Տիւզեան Չէլէպիին միջոցաւ Խարթալի եւ
 կեղեցւոյն նորագութեան, դպրոցի մը շինու-
 թեան, և եկեղեցւոյն բակին մէջ աղբիւր մը
 հաստատուելու հրովարտակն ստացած՝ վերա-
 գարծաւ ի Խարթալ, հետը սանկելով նաև
 Տէփլիթ հայապի ճարտարապետը, և թէ
 եկեղեցին թէ դպրոցը և թէ աղբիւրն իր քը-
 սակէն շինել առաւ, և իր անուիր հաշակել
 չուզելով, Տիւզեանին կողմէն շինել առած
 ձեացաւ: Մշտակս յիշատակաց արժանի բա-
 րեգործութեամբ մը Խարթալը սց ուրախու-
 թեանը և միտիթարութեանը պատճառ կ'ըլ-
 լայ, ինք եւս բաժանորդ ըլլալով անոնց բերի-
 րութեանը, և կը միտիթարուի այն վեհանձն
 ժողովը, որ ապագայ ժամանակին մէջ իր ան-
 զուգահան բարեգործութիւններովը առաջին
 տեղը պիտի բռնէր Մզգային Քարերարոց
 գառուն մէջ:

Գ Լ Ս Ի Խ Ե :

Ս. ԵՐՈՒՍԱԿԱՆՄԱՅ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ՎԻՆՈՒՑ ԽՆԴԻՐԸ :
ԱՐԻՈՒՆԻ ՄՈՒՊԱՆԵԱՅԻ ՊԱՇՏՈՆԸ ՊԵՋՃԵԱՆԻՆ
ՅԱՆ ՉՆՈՒՒԼԸ

1809ին, Սուլթանի Մահմուտի թագաւոր
լուծեան երկարագ տարին, Քոստանթ
փաշան մեծ եղարդոս կարգուած էր իկ. Պո
լիս, որ բնուծեամբ ժամաւ և ազահ մարդ մը
ըլլալով, առէն անիրաւ ու թիւն կը գործէր,
միայն թէ կաշառքը հարուստ և գահացուցիչ
ըլլար: (Յայեկը որ պատահաւ թիւն կը փնտր
ուէին Ս. Արուսաղեմայ վանուց՝ կերպով մը
տիրանալու, խեղցն շատ կաշառք և ընծայ մա
սուցին անոր՝ իրենց կարգը գրաւելու համար:

Արուսեֆ փաշան զիջաւ անոնց լսելու, և
փուծաց Սուլթանին մատուցանելու անոնց
խնդիրը, իբր թէ Ս. Արուսաղեմայ մէջ
գտնուած Ս. Յակոբայ վանքը շատ առաջ
Յունաց ըլլալով, ետքերը Հայոց ձեռքն ան
ցեր է կաշառքի ղորուծեամբ, ու մինչև հի
մայ անանկ մնացած է, ուստի Յայեք հիմա
Սուլթանին արգարադատ և բարեխնամ կա
ռավարութեան վրայ վստահացած կը խնդրեն
որ նոյն վանքն իրենց դաւնայ, և ստոր հա
մար ալ հարգար քօակ նաւ իրելու պատրաստ են
արքունի գանձուն:

Ետքեխնամ Սուլթանն ուղեւով այս եղե
լու թեան վրայ ստոյգ և հաւաստարիմ տեղե:

կութիւններ հաւաքել, սկսաւ գործը երկարել, մինչև տասն և չորս ամիս :

(Յարութիւն Պէղձեան իմանալով այդ բանըս, իսկայն զեկոյց Յովհաննէս Արքապանին, որ նոյն միջոցին կ, Պօլսոյ Պատրիարք էր. և անոր կողմանէ երթալով առ Յովհաննէս շէլէպին Տիւղեան, ինպրեց որ իր հզօր ազգեցութեամբն օգնէ Ազգին այս դէպքին մէջ : Յովհաննէս Չէլէպին գիտնալով որ մեծ Ապարգասը քանի մ'ամիսէն Պաւսոյ դէմ պատերազմի երթալու կը պատրաստուէր, առժամն լռեց, և երբ Ապարգասը Պօլսէն հեռացաւ, ու Շաքիր Ահմէտ փաշան՝ փողերանոցի նախկին վերատեսուչը մեծ Ապարգասի փոխանօրդ նստեցաւ, Տիւղեան հոգ տարաւ անոր սիրալը Հայոց կողմը յանկուցանելու, և անոր խորհրդով աղերսագիր տուին Հայք Սուլթանին, յայտնելով Յունաց ազգին անիրաւ պահանջումը, և այն վստուց Հայոց ազգին ըլլալը, Այսմէր Խալիֆայի ամիրապետութեան, Ազխարասի Սուլթան Սալուէտօսինի, և Ասիոյ կոչուած Սուլթան Ալիմ Առաքինին օրերէն ի վեր, անոնց յատուկ հրովարտակներովը :

Արհրորդ անգամ մ'ալ աղերսագիր տրուեցաւ Սուլթանին, որ հրաման ըրաւ անուշադատ ըլլալու Հայոց և Յունաց մէջ Շէյխուլաճի դուռը, ուր քանի մ'ամիս հարցուփորձ ըլլալէն զինի՝ վճիւր գրուեցաւ Սուլթանին : Սուլթանը հրաման ըրաւ յատուկ հրովարտա-

հաւ որ Ս. Յակոբայ վանքը Հայոց սեպհա-
 կան է և մնայ այնպէս, այլ և հրաման ըլլաւ
 որ Ս. Արտասաղեմայ մէջ գանուած բոլոր
 ուխտաւորները սրտաւ ին, թէ սրոնք են
 Հայոց կամ Յաւնաց կամ Գաւնիկաց սեպհա-
 կանութիւնները. կամ սրոնք մէջ ամէնքն ալ
 բաժին աւնին. և ինչ կերպով հարգողացու-
 թիւն աւնին մէկմէկու հետ, ուխտի և պա-
 տարագի ինչ արտօնութիւններ սահմանուած
 են: Այս ամէնք հրովարտակին մէջ նշանակե-
 լով, երգմամբ յանուն Մահմեդի և անոր բա-
 նադրանօրը հրովարտակը կնքեց Սուլթանը, որ-
 պէս զի այնուհետեւ բնաւ փոփոխութիւն
 չըլլայ:

Անձ եղաւ Հայոցս ուրախութիւնը, և
 Յովհաննէս Պատրիարք օրհնեց Տիւղեան
 գերգատանը և Աղբառեր Պեղծեան Յարու-
 թիւն աղան, և բոլոր անոնք՝ որ այս մասին
 Աղբին իրաւանց պաշտպան կեցան, ու ամէն
 ճիգ թափեցին:

Անաքսի մարտին վարձակալութեան ժա-
 մանակն երբ լրացաւ, Յովհաննէս շէլէպի
 Պեղծեանին հաշիւը քննելով, և անոր հաւա-
 տարիմ և աշարուրջ ծառայութիւնը աննե-
 լով, բոլոր իր առանձին և արտաքին գործոց,
 և ելումսից և միւս պաշտօնատարաց վրայ
 վերահայցու և տեսուչ կարգեց զինքը: Արիւ-
 տարի ետքը Տիւղեան արքայի Ծառայի
 պաշտօնակալ կարգեց Պեղծեանը Աշարը խանին
 մէջ, իր ասնք անշարթիւնն ալ վրան թողով:
 Եւ սրովհետեւ Պեղծեան ազատ էր ամէն և

րեկոյ իր տունն երթալու, ուստի պատշաճ սեպեց իրեն փոխանորդ՝ Տիւզեանց տանը անտես և հոգաբարձու կարգել Քիլիարձ Մարտիրոսը, և Չէլէպիին ետեւէն գնացող սարասաւոր Քիլի Գովհաննէսը, որ իր ծանօթն ու հաւատարիմն էին. և ինքը շաբաթն անգամ մը կամ երկու կ'երթար այցելութիւն կ'ընէր անոնց, և հարկ տեսած հրահանգը կուտար:

Սոյն միջոցին մեռաւ Տիւզեան Գովհաննէս ազնուական չէլէպին, բարի ու առաքինասէր վարուք և Աստուածահաճոյ գործերով իր մահկանացու ընթացքը կնքելով, իւր բարելաւութեան ժառանգ թողլով վեց մանչ և վեց աղջիկ զաւակներ:

Տարի մ'ետքը՝ Գովհաննէս Չէլէպիին քրտակից Աստուածասէր Մարիամ տիկինը իր Գրիգոր և Սարգիս որդւոց ամուսնութեան հանգէսը կատարեց խիստ փառաւորութեամբ, և հազիւ վեց ամիս անցած էր, մեռաւ ինքն ալ, այն բարեպաշտ Տիկինը, որ շատ տնանկ գերդաստաններու և կարօտեալներու թոշակ կատարած էր, և կը խնամէր զանոնք: Այս տարածամ կորստեան վրայ սաստիկ սգացին հանգուցեղն որդիքը և աղգակահիքը և բոլոր ծանօթ և անծանօթ աղգայիւնք:

Այնուհետեւ Գրիգոր և Սարգիս չէլէպիներն սկսան հայրաբար կառավարել իրենց բոլոր եղբայրքը և քոյրերը և ամէն պարագաները, արքունի փողերանոցին խնամակալութեանը ամէն կերպով զգուշաւոր փոյթ ունէ-

ին խորհրդով Պեղձեան Յարութիւնի, զոր վայրկեան մ'իրենց քովէն չէին հեռացներ: Կօրհնէր Աստուած անոնց բարի սիրտը, որ միշտ առատ էր իրենց թշուառ Ազգին վրայ. և կը պահէր ամէն թշնամանքներէ և զբարատութիւններէ, որոնց մէջ միշտ կը ծփային նոյն ժամանակի սոյնօրինակ պաշտօնատար բարձրաստիճան Հայերը:

Օր մը ցաւալի դիպումս մը տեղի ունեցաւ փողերանոցին մէջ: Պարատական ներքինի մը Բայեար անուն իւր սուրը Սարգիս չէլէպիին տաւած էր ոսկեղօժեղ տալու համար. բայց Չէլէպիին գրեթէ մոռցած քանի մ'ամիս յապաղեցաւ ցած էր անոր խնդիրը: Ասոր վրայ ներքինին զայրացած, փողերանոց կուգայ և Սարգիս չէլէպիին կը փնտռէ, ու զամին պէս զայն գանակածել միտքը դնելով: Հոն Չէլէպիին չգանելով, Պեղձեանին յոխորտաբար հարցումներ կ'ընէ. Պեղձեան չէլէպիին դէմ անարգական խօսքերուն չհանդուրժելով, գոհացուցիչ կերպով շարտասխաններ, ու ստի ներքինին կաողած կ'ըսկսի ձեռքի խորազանով չարաչար ծեծել Պեղձեանը: Պեղձեան տեսնելով որ աղատելու ձար չկայ, ներքինիին վրայ կը յարձակի ու գետնին կը զարնէ, կը փռէ. այս միջոցին ամէն կողմէ օգնութեան կը հասնին և երկուքն իրարմէ կը զատեն: Յետոյ երբ Սարգիս չէլէպիին եկաւ, խնացաւ եղածը, և արքունի պալատն երթալով բողոքեց ներքինապետին, և արժանաւորապէս պատուհասել առաւ այն անօրէն ներքինին: Սակայն Պեղ

ճեան իր գլխուն կերած խարաղանէն աստիկ
տաղնապելով գնաց տուն, և թէպէտ ամիս մը
դարմանուեցաւ, բայց մերթ ընդ մերթ դը-
խուեցաւ և յնցում իրմէ չպակտեցան գրեթէ
մինչև մահը :

Գ Լ Ո Ւ Խ Օ :

ՊԵՋՃԵՆՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ ՊԱՇՏՈՆԵՆ : — ՏԻԺԵՆՆԻ
ԿԸ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԻՆ . ԵՒ ՊԵՋՃԵՆՆ ՓՈՂԵՐԱՆՈՑԻ
ՊԱՇՏՈՆԵԱՅ Կ'ԸՆՏՐՈՒԻ :

(1817) Փողերանոցին կառավարական ըն-
թացքը օր ըստ օրէ վասթարանալու վրայ էր .
հոն գանուող պաշտօնակալաց ղեղխ և շոյլ
բարքը կանխագուշակք էին այն աղիտից, որ
Տիւղեանց գերդաստանին կործանումը պիտի
տային :

Պեղճեանի հեռատեսութիւնը զինքն ան-
հանգիստ կ'ընէր, գործերուն ընթացքին գոհ
չէր, և օր մը պատեհ գանելով ղեկոյց Վրի-
գոր և Սարգիս չէլէպիներուն թէ՛ ինչ անհո-
գութիւն և ինչ ղեղխութիւն կար փողերա-
նոցին պաշտօնակալաց վրայ, որոնք ամէն
շաբթու գլուխ առանց հաշուի քսակնին ու-
կուով լեցնելով կ'երթային Պէյօղլու, Պէյիւք-
անրէ և Պէլկրատ գիւղերը վատնելու, և
բոլոր ասկէ ինչ աղէտալի հետեանք կրնար գու-
շակուիլ, եթէ շուտով դարման չտարուի :

Չէլէպիներն զգացին Պեղճեանին ըսած.

ներքև, և վրդալեցան, և փութով որոշեցին
 բարբառալ փողերանոցի դորձէն դագրեցներու,
 և Վուգահեային բոլոր դորձը Պեղձեանին
 յանձնելու, որ կենար ան ասեն մինչև մեկ
 տարի ամէն բան իր նախկին վիճակը բերելու:
 Աւասի փութացին ժողով դումարելու ի Վու-
 յու չէշմէ՝ իրենց ծովեղերեաց բնակարանիս.
 և հսն բոլոր պաշտօնակալաց առջև դրին ի-
 բենց սրտումը: Կրեթէ ամէնքն ալ դժկամա-
 կելով զայրացան, ոչ թէ իրենց շապլութիւնը
 և անհոգութիւնը յայանուելով փողերանոցի
 դորձէն դագրելուն վրայ, այլ առաւել Պեղ-
 ձեանին վրայ, որուն պաշտօն պիտի արուեր
 թէ իրենց շապլութեամբ կորուսածներուն
 տեղը լեցնելու, և թէ այնուհետև շապլ-
 շապրին իրենց սորվեցներու: Վասնզի թէև
 որպաշտօնէ պիտի դագրէին, բայց շարժէ շա-
 բաթ միայն իրենց ասն ծախուց բաւականա-
 ցող դումարն անխափան փողերանոցէն ստա-
 նալու շնորհն իրենց պիտի ըլլար Չէլեպինե-
 բուն կողմէն: Պաշտօնակալներն այս նախա-
 տանաց չհանդուրժեցին, մանաւանդ որ Հայ
 մը պիտի բաւականանար այս վերանորոգ բա-
 բեկարգութիւնը մտցնելու փողերանոցին մէջ.
 Ինչպէս Ակրաիչ չէլեպին անհնարին զայրաց-
 մամբ կը պնդէր և կը կրկնէր Կրիգոր և Վար-
 գիս չէլեպիներուն առջև թէ. Հայ մը միայն
 պիտի բաւէ այդ ծառայութիւնը ձեզ ընե-
 լու, և մեիք ամէնքս՝ ձեր ազգակիցքը միթէ
 այդչափ անճրկած ենք և անհոգ՝ պէտք եղած
 դարմանը հայթայթելու:

Այս ազգակցու թեան խնդիրն այն աստիճան զարթուցիչ և զգայուն եղանակաւ բացարեցին, որ վերջապէս յաջողեցան Չէլէպիներն իրենց դիտաւորութենէն շրջելու և անոնց սիրան իրենց յանկուցանելու: Պէզ ճեան ալ բոլորովին տազնապելով, և սիրան աղէկէզ մորմոքելով հրաժարեցու իր պաշտօնէն, ստանալով իր հաւատարիմ ծառայութեանը և ստակ մը տալիք ջունե՛նալուն վկայագիրը թէ Չէլէպիներուն և թէ փողերանոցի վերատեսուչ Ապտըրահման Պէյի ստորագրութեամբը և կնքովը վաւերացած:

Այս միջոցին (1819) խիստ երեւելի էր Հալէթ էֆէնաի հռչակաւոր ոխերիմ թշնամին քրիստոնէից, որ Սուլթանին ալ շատ սիրելի ըլլալով իր ամէն կապը կատարելու դիւրութիւն ունէր: Ասիկա փողերանոցի վերատեսուչ Ապտըրահման Պէյը տէրութեան ներքին գործոց աւսչութեան պաշտօնին բարձրացուց, (որ ան ատեն Քէհեա Պէյ կամ Վէլը Քէհեաի կ'ըսուէր.) և անոր տեղը փոխերանոցի վերատեսուչ դրաւ իր սիրելին Խայրուլլահ էֆէնաի, որ յառաջ Շէհր էֆէի էր: Տիւզեան չէլէպիներուն Խայրուլլահ էֆէնաին ոչ միայն առջի օրէն մարգասիրական ցոյց մը չտուաւ, այլ անոնց դէմ սարսափելի հակառակութեամբ մը վարուեցաւ. փան զի վերատեսուչ ըլլալուն պէս՝ Սուլթանէն հրամանագիր ստացաւ փողերանոցին հաշիւը տեսնելու, ուստի հրամայեց Վրիգոր և Սարգիս չէլէպիները փողերանոցին մէջ բանտարկելու:

և անոնց բոլոր արկերը , հաշուեալ մարները և սենեակները կնքելու , 1819 օգոստոս 29 ուրբաթ օրը : Աւերակի օրն ալ փողերանոց բերել առաւ Սիբայել չէլէպին՝ և անոր բեռայրը Ալէքսանեան Գովհաննէս , Ակրտիչ չէլէպին՝ և անոր բեռայրը Աղնաուուր Գովսէփ , և պահանջեց որ ստորագրութիւն տան , թէ բանտարկուած Տիւղեանները պարտական են արքունի գանձուն : Այրեքը ստորագրեցին , և միայն Աղնաուուր Գովսէփ չստորագրեց , ու շղթայակապ բանտարկուեցաւ : Հետեւեալ երեքշաբթի առաւօտ կանուխ՝ մեծ ծովապետ Տէրի Արտուրաճ փաշա , և թէրսանէ քէհեաւոր , Պոսթանձը սրաշը , և թօփձու պաշը , Վալէ ազաար , և ստտիկանութեան բազմաթիւ զինուոր Տիւղեանց և անոր ազգականաց , և մերձաւոր գործակալաց և պաշտօնատեարց առնները կոխեցին , այր և կին ամենքն ալ դուրս հանեցին , այրերն ի բանտ և կիներն ի Վուսիգաբու Ղղգային Պատրիարքարանը խրկեցին , և առններն ալ գոցելով և դռները կնքելով՝ պահապաններ դրին ու մեկնեցան :

Սարսափ և արհաւիրք առհասարակ ամեն ազգայնոց վրայ տիրած էր , ոչ ոք կը համարձակէր այս գէտքին վրայ բան մը հարցրնելու և տեղեկանալու . ամենուն սիրտն ազիւզորմ կը ճմլէր , և Պէղձեան մանաւանդ՝ երբ լսեց այս չարագուշակ լուրը՝ սասաիկ լացաւ , վասն զի ինք առաջուց զգացած էր թէ այնպիսի ժամանակի մէջ այնպիսի աւազ պաշտօններու

վրայ գտնուող հոգատակաց նրչափ հարկ է որ
 ըլլան զգնչ, հեռատես և գործուհեաց . ուր
 կը մնայ կասկածի տեղի տալ այնչափ շուայլ և
 շափաղանց ծախսերով . որ եթէ արդար վառ-
 տակով ալ ըլլային՝ գարձեալ շատ մեկու-
 թիւններ կրնային վերցնել և նախանձ գրգը-
 ոելու առիթ ըլլալ : Ար տաղնապէր Պէղճեան
 հնար մը գտնելու իր բարերարներու նօգնու-
 թեան հասնելու համար . այլ անձեռնհաս և
 յուսահատ յորդ արաստուք կը հեղաք գիշեր
 ցորեկ : Ալ մինչ այսպէս յուզուած անհան-
 դիտ կը տառապէր . ահա իրեն կուգայ ար-
 քունի ճարտարապետ Գրիգոր Վիրան , ծա-
 նուցանելու թէ Տիւղեանց տեղը անցնելու
 յարմար և փորձառու Հայ մը իր միջոցաւ
 կը խնդրուի , և թէ ինք ալ միայն Պէղճեանի
 վրայ կրնայ վստահու թիւն ունենալ : Պէղճեան
 անխորհրդաբար մերժեց առաջին անգամ այս
 առաջարկութիւնը , իր անձնական տկարու-
 թիւնները մէջ բերելով . վտան զի ոչ երբէք
 յանձն կ'առնէր իր բարերարաց դէմ այդպի-
 սի ընթացք մը բռնել : Բայց երբ Գրիգոր ա-
 միրան ծանոյց թէ ասանկով գուցէ հնար ըլ-
 լայ Տիւղեանց հաշիւները կարգի դնելու , և
 դանոնք բանաէն ազատելու , և մանաւանդ
 Տիւղեանց աղանաւոր թշնամի քանի մը Վօ-
 լէճեաններու ջանքն ի դերու հանելու , որ այդ-
 պաշտօնն ստանալու ետեւէ էին , Պէղճեան
 ինքզինքն Վստուծոյ յանձնելով փութաց եր-
 թալ Գրիգոր Վիրային հեռառ սենեկապետն
 Սուլթանին Պերպէր ուղի . Պերպէր պաշին քրն-

նելով Պէղձեանին ծառայութիւնները, և ա-
նոր փորձ և հմուտ հանձարը, Սուլթանին
հրամանաւը սեպտեմբեր 5ին խրկեց զինքը
փաղերանոցի տեսուչ Խայրուլահէ ֆէնախին,
որ սիրով ընդունեց զինքը և ամէն բան յանձ-
նեց անոր: Պէղձեան անոր սիրալիք ընդունե-
լով թէնէն օգուտ քաղել ուղերով՝ անմիջապէս
գործի սկսաւ, և պէտք եղած կարգադրու-
թիւններն ընելով ետէ եղաւ թէ ինչ հը-
նարքով կրնայ ազատել իր բարերարներն այն
աղէտալի վիճակէն:

Գ Լ ՈՒ Խ Լ:

ՏԻՒՉԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Սեպտեմբեր 17ին (1819) Գրիգոր և
Սարգիս չէլէպիները փաղերանոցէն հանեցին
և Պոսթան-սրաչիի բանար իջուցին: Սեպ-
տեմբեր 29ին ալ Վերայէլ չէլէպին Անիզիւզ
Յոյն նաւավարի մը տունը գանձելով, բերին ի
բանա Պոսթան-սրաչիին, նայնպէս հոն բան-
տարկեցին Սոֆաիս խալիվէի ըստած արքու-
նի գանձուն սեղանաւոր Գրիգոր Վանասեանը:
Եանապետը որ բոլոր Պոլիս ճարտիւտած էր,
բանտին մէջ ալ ներգործելով, մեռան Գրի-
գոր Վանասեան, և վէրիլխարձ՝ Վարտիրոս
և Արարպետ չէլէպի ալ ժանտախտէն զար-
նուելով խելացնորեցաւ, բայց յետոյ աւսղ-
ջացաւ:

Այս միջոցին բոլոր կնքուած տուները աւ
մէն հինգշաբթի օրերը բանալով՝ յաճուրդ կը
հանէին ինչ որ տանը մէջ կը գտնէին, մինչև
պարտէ զներուն ծառերն ալ :

Հսկամբեր 4, շաբաթ, Քրիստոսի 72
աշակերտաց տօնախմբութեան օրը, տաւառու
եան ժամը Աին գլխաւորեցան Քրիզոր և
Սարգիս չէլէպիններն ի Պապը Հիւմայուն, և
միւս եղբայրը Սիբայէլ և անոնց հօրեղբօրսը
դին Սկրտիչ Անիգիւզի ծովեղերեայ տանը
պատու հանէն կախուեցան :

Ողբ և կոծ և սոսկում բովանդակ Աղբը
ըջապատեցին այս աղէտալի դէպքին վրայ .
ամէն Հայ լացու ; և միայն Վանախիլի գիւ
ղը անողորմ և քինախնդիր հանդիսարան մը
եղաւ . վասն զի մինչդեռ Տիւղեան բարեյի
շատակ չէլէպիներուն մարմինը յարիւն թա
թաւեալ ի տես կը կենային , հոն ի Վանախի
լի Տափուաեան Ատանի տունը մեծ խնձոյք
կ'ըլլար ուր հրաւիրուած՝ ներկայ էին Թրն
կրեան Գալոր և Գովսէփ , Վրձեան Քրի
զոր և ուրիշ բարեկիրթ որդիք Վրձեան
քահանայից , որոնք Աբբայեան ուխտին պաշտ
պաններն ի մահ գատապարտուած աեաներով
յընծութեան տօն կը կատարէին ի նախատինա
Քրիստոսնութեան և մարդկութեան խոկ :
Բովանդակ Աղբն ի խոր խոցեցաւ անոնց այս
բարբարոսական քսումներն վարմանց վրայ :

Պեղձեանի սուգն ալ անմխիթմար էր , և
որրամտութիւնն ալ վերջին աստիճան սասու
կացած ընդդէմ այն Վրձեաններուն , ուս

տի փութաց յաջորդ երկուշաբթի օրը Շամ
պէօրէյի Յարութիւն աղայի միջոցաւ հը-
րաման խնդրել ՚. Դռնէն՝ Տիւղեանց մար-
մինները թաղելու . և ստանալով, թաղեցին
այն չորս ազնուականներն ի Վուրու-էջմէ-
իրենց նախնեաց գերեզմանատունը :

Քանի մ'ամիս անցնելէն զկնի երբ Սոււ-
թանն իր սրտմտութենէն զիջաւ, Պէղճեան
օր մը բարեպատեհ առիթ գանելով Պերպէռ
պաշխին տոքն ինկաւ, և աղաչեց որ Տիւղեան
միւս երէք եղբայրները և անոնց աղբականները
բանտէն ազատուին :

Պերպէռ պաշին ընդունելով անոր խըն-
դիրը, և հրաման առնելով Սուլթանէն, մարտ
ամսոյ Վին բոլոր բանտարկեալները Պօղոս
Պատրիարքին խրկեց, որ զանոնք պատշաճ
անդերս արտօրէ :

Պօղոս Պատրիարք երէք ազնուական եղ-
բայրները Կարապետ, Յակօբ և Պօղոս Տիւղ-
եան խրկեց ի Ալեսարիա Ս. Կարապետի վանքը,
տեղւոյն աւաջնորդ Ստեփան վարդապետին
ալ գրելով, որ մեծարանօք և պատուով պահէ
զանոնք : Ընոնց քեռայրը Ալէքսանեան Յով-
հաննէս երէք եղբայրներով մէկ անգ խրկեց
ի Ալիպէ . միւս քեռայրը Չամչեան Յովսէփ
ի Միտիլի ի կղզին . Տիւղեանց հօրեղբօր կինը
Մարիանէ իր Յարութիւն զաւակաւն ի Ստան-
քեց . Ազնաւուրեան երէք եղբայրները Մլի-
միա կղզին . Տիւղեանց քեռայրը Թընկերեան
Յարութիւն և գրագիր Աթանասը և անոր
եղբայրն՝ ի Ախպրոս . Քիւչիւկ Յովհաննէսն

ի Հռոդոս . և Հ . Ստեփաննոս վարդապետը որ նոյն գիշերը Տիւղեանց տունը գտնուեցաւ՝ յիլիմիա : Իսկ մնացած այրերն ու կիները հրամանաւ Բ . Գրան թողուց որ իրենց ուղած տեղերն ազատ երթան :

Բ . Գունէն վերստին հրաման եկաւ յԱզգային Պատրիարքարան , որ Տիւղեան տան վեց քահանաներն ալ արտորուին : Պօղոս Պատրիարք փոխանակ Աբբայեան կրօնաւորներէն արտորելու , խորհրդով Պեղձեանի կանչեց ի Պատրիարքարան Անտոն Տալուտեանը , և Յակոբ Թընկերեանը , և անոնցմէ վեց Գուլէճեան քահանաներ պահանջեց , որոնց աւուաններն են . Գերապայծառ կոչուած Անտոն Լյալիսկոպոս , Սառուշ Պօղոս վարդապետ , Գայիշ գուշար ճգնաւոր կոչուած , Պետրոս վարդապետ , Յովհաննէս վարդապետ , և Գաւլիթ վարդապետ , որ կամովին յօժարեցաւ արտոր երթալու , ըսելով՝ եթէ արտորելոյ թիւը լցուած չէ , զիս խրկեցէք : Այս վեցն ալ Արջերկրական ծավուն կղզիներն արտորուեցան , Գանախլի ինձոյից մնացորդը հոն անցընելու :

Գ Լ ՈՒ Խ Բ :

ԽԳԻԻՐ ՎԵՐԱՆԱԲՁԻ ՀՈՌՄԷԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ Ի ԾՈՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՍԱՆՈՐՁԱԿԱՆ Ս . ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Հռոմի արքանեակներէն ի վաղուց մեր Ազգին մէջ ցանուած երկպառակու թեան որս .

մը գաղտնի և անգոր աճում մ'ունենէր : Եւ
մանակին երկիւղը և քաղաքականութիւնը ար-
տաքին երևոյթ մը տալ չէր ներէր սրտակ-
տեալ մասին , այլ Տերա նստող Ատմիա-
ցւոյ Ապիսկոպոսին հետ գաղտնի տեսակցու-
թիւններով , և իւրաքանչիւր ոք իրենց տան
մէջ մատուռ և սլատարագամատոյց սեղան
ունենալով կը բաւականանային :

Տիւղեան գերգաստանին տուները բաց-
ուած միջոցին Տ. Վրան յայտնուեցան այս
գաղտնի յարաբերութիւնները Հռոմայ եկե-
ղեցւոյն հետ . իւրաքանչիւր տան մէջ գտնու-
ած սեղանները և եկեղեցական զարդերը
մասնեցին այն Հայերը , որ Ազգային եկե-
ղեցիէն բաժնուած էին , և հետեւաբար ազ-
գային Պատրիարքին իրաւասութիւնը չէին
ձանաչեր : Եւ սրովհետև Հայոց Ազգը իբրև
մէկ մարմին Տ. Վրան առջև իր ներկայացու-
ցիչն , այն է Պատրիարքն ունի , որ սլատա-
տանատու է բոլոր Ազգին համար , և Պատ-
րիարքին ալ Ազգին վրայ ունեցած իրաւասու-
թիւնը իր հսգեւոր իշխանութեամբն է , և քա-
նի որ Հռոմի եկեղեցւոյն յարող մաս մը Հա-
յեր ի հսգեւորս իրենց Ազգային Ակեղեցւոյ
հետ հաղորդակցութիւն ընելէ դադարած են ,
հետևաբար Հայոց Պատրիարքին երաշխաւո-
րութիւնը և վստահութիւնն ալ ստանալէ
զրկուած էին : Օայս տեսնելով Տ. Վուռը
հրաման ըրաւ Հայոց Պատրիարքին , որ փու-
թով այս բաժանումը վերցնէ , և բոլորն ալ իր
իրաւասութեան ներքև առնելով երաշխաւոր

ըլլայ ամէնուն, և անհնազանդ գտնուողները
Բ. Գրան իմաց տայ :

Հայոց Ազգն ալ պատրաստ էր այսպիսի
բարձրագոյն հրաման մը սիրով ընդունելու,
և իր ծոցը ժողովելու իրմէ բաժնուած սիրա-
տուն զաւակները, որոնք օտար թելադրու-
թեանց և ժամանակի հանգամանքներու և
պարագաներու նկատմամբ իրմէ խորթացել
էին : Արբուճի ճարտարապետ Կրիզոր ամիրա,
Պէզճեան Զարուծիւն ամիրա, Ղանիկ ամի-
րա, Կրկանեան Ս. Զովհաննէս ամիրա, Ալե-
նաւուրեան Կարապետ ամիրա և ուրիշ ազ-
գասէր անձինք խորհուրդ ընելով Պօղոս Պատ-
րիարքի հետ, Ղզգային Պատրիարքարան հրա-
ւիրեցին Հռամեական Հայոց արհեստաւոր-
ներն և իշխանները, և արբուճեական հրամանն
անոնց իմացուցին : Ըստնցմէ ոմանք արդէն
զոլուած ըլլալով այնպէս բաժնուած և օտարա-
ցած մնալէն, ոմանք ալ առ երկիւղի՝ հաւա-
նեցան և սկսան ստորագրել Արկիական հան-
գանակին, որ անպակաս և անյաւելուած գըր-
ուած էր թղթի մը վրայ, ոմանք ալ տարակու-
սելով, և Գոլէճեան վարդապետաց զրպար-
տութիւններէն պղտորուելով կը վախնային ըս-
տորագրելու : Այս գործը խաղաղութեամբ
և համոզմամբ վերջացնելու, և սէր ու եղ-
բայրական միութիւն հաստատելու համար Հ.
Մեսրոպ Վարդապետ Ազաջրաղեան 1820 յուն-
վարի սկիզբը լռելեայն եկաւ Ենիգարու
Եօնուղեան Զովհաննէս ազա հռամեական
հայուն տունը, և անոր միջոցաւ խնդրեց

Տարտարապետ ամիրային հետ տեսութիւն
 ընել: Ամիրան սիրով ընդունեց անոր խնդիրը,
 և իր առնելը հրաւիրեց նաև Պեղձեան և Ալ-
 նաւուբեան ամիրաները: Հասաւ սիրալիկ
 խօսակցութիւններէ վերջը միութեան համար
 սա առաջարկութիւնն եղաւ թէ. պէտք
 է երկու կողմէն ալ գիտնական անձինք նստին
 և քննեն այն խնդիրները, որոնց համար վէճ
 և այս բաժանումն եղած է: Հ. Անարայ
 սիրով ընդունեց այս առաջարկութիւնը, և
 կանչեց Հ. Սահակ վարդապետը, որ նոյն գի-
 շերը Անիգաբու հիւանդի մը տուն գնացած էր,
 խրկեց զայն Հռոմէական իշխանաց իՎերա,
 անոնց ծանուցանելու այս առաջարկութիւնը:
 Հ. Սահակ գնաց Վերա, այս լուրը խմա-
 ցուց Ալլահվերտեան Սանուկ և Սատթեաս
 ամիրաներուն, և ուրիշներու. ասանք ուրա-
 խութեամբ ընդունեցին և հաճութիւն ար-
 ւին. յետոյ Ատմինացոց եկեղեցիները պահ-
 ւելաւ զվարդապետաց խմաց առաւ. և իսկայն
 Հ. Թովմայ Վ. Մարտէթեան և Հ. Աերբէ
 Վ. Ղէվահիրձեան գացին առ Սոնինեօս
 Վինկէնախոս Բօռէսի Ապիսկոպոսն Ատմինա-
 ցոց, և հրաման առնելով անկէ իջան Անի-
 գաբու Աօնուզեան Զօլհաննէս աղայի տունը,
 ուր էր Հ. Անարայ: Արկու օր ետքը հան ե-
 կան նաև Հ. Թադէաս Վ. Ասկերեան, Հ.
 Վրիգօր Վ. Վաղարաճեան, Հ. Քերբէ
 Վ. Անաւուբեան, Հ. Պօղոս Վ. Բժիշկ, և
 Հ. Ստեփաննոս Ապիսկոպոս Ազգերեան, որ
 երբեմն անոնց Վիշարն էր:

Կեր կողմանէ ընտրուեցան երեք անձինք ,
 Տ . Կարոպ քահանայ Կայր Լիկեղեցւոյ , Տ .
 Բարձուզխմէսս քահանայ Ս . Խաչ Լիկեղե-
 ցւոյ Իւսքիւտարու , և Թագւոր վարժապետ .
 երեք անձինք ալ Լ'բբացւոց կողմանէ , շ .
 Կարոպ , շ . Թալմայ և շ . Կերոբէ , և ա-
 մէն ժողովի ալ նախագահ կր'նատէր շ . Կա-
 ժաննոս Լ'պիսկոպոս , և ունկնդիր կ'ըլլար : Ս .
 Օննդեան ութերորդ օրէն սկսեալ մինչև Լ .
 Լազ Չորեքշաբթի օրը տեւեց վիճաբանու-
 թիւնը մերթ ճարտարապետ ամիրային և մերթ
 Պէղճեանին տունը ժողով գումարելով , և
 հուսկ յետոյ միաբանելով , և վիճուած կէտե-
 րուն վրայ համաձայնելով զանոնք ի գիր առին .
 և երկու կողմն ալ ստորագրելով՝ վերջացաւ
 ժողովը :

Կնախջապէս եկեղեցական և աշխարհական
 Բնդհանուր ժողով գումարուեցաւ Կայր Լի-
 կեղեցւոյ մէջ , ուր Կիրոյ և Կիաբանութեան
 վրայ ազգու առնաբանութիւն մ'ըրաւ Պօ-
 ղոս Պատրիարք , և կարգաց երկու կողմն
 գիտնականաց ստորագրած թուղթը , որուն
 մէջ բացատրութեան կարօտ տեղեր ըլլալով ,
 զանոնք ալ ըստ դաւանութեան Ս . Լիկեղե-
 ցւոյ մերոյ բացատրելով , համալէց բոլոր ժո-
 ղովեալները , որոնք իրենց ստորագրութիւն-
 ներով վաւերացնել զայն , խնդրեցին որ շրտե-
 պիւրջ անունով տպուի նոյնը : Բիշ ժամանա-
 կէն այս խնդիրն ու սրոշումն ևս կատարուե-
 ցաւ : շատատուեցաւ Կիաբանութիւնը ,
 և ժողովականները զիրար համբուրելով և օրհ-

ներով միութեան պատճառ եղողները՝ բաժնուկեցան, մեծ միութարութեամբ սրտի և քաղցր յոյսերով:

Աշխարհամատրան կիւրակի օրը 18 ապրիլի 1820, Գումգաբուի Մայր Եկեղեցւոյն մէջ նշանաւոր հանդէս կատարուեցաւ. հոն ժողովուած էին ամէն աստիճանի երեւելի անձինք թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական, և խառն բազմութիւն, հանդերձ վերադարձող Հայոց աստիճանաւորներով և ժողովուորով: Աբբայեան վարդապետներէն Հ. Մեարոպ, Հ. Թովմայ, Հ. Թադէոս, Հ. Սերոբէ, Հ. Գրիգոր, և Գոլէճեաններէն Հ. Սահակ և Հ. Պօղոս վարդապետք վեղար և փիլոն զգեցան. և մինչ Հայ շարականը կ'երգուէր, առաջնորդութեամբ Պատրիարքական փոխանորդ Յակօբոս վարդապետի և Տ. Մեարոպ քահանայի, և Նարտարապետ, Պեղճեան, Անուարեան ամիրայից՝ մտան Ալեկեղցի, ուր Պօղոս Պատրիարք աթոռոյն վրայ բազմած էր, դաւաղանի ձեռին, և դասին մէջ կարգաւ կեցան: Բուր ժողովուորն ուրախութեամբ լցուեցաւ: Ս. Պատարագի ժամանակ Պօղոս Պատրիարք իր երկու սարկաւագները վարդապետ ձեռնադրեց. այս ձեռնադրութեան մէջ Ալեւանի և Քաղկեդոնի ժողովոյն նղովքը չկարդացուեցաւ. և ոչ ալ յիշատակուեցան Յովհաննէս Արտանեցի և Գրիգոր և Մովսէս Տաթևացիք ըստ սրօշման միաբանական ժողովոյն: Ս. Պատարագի Աւետարանը Հ. Մեարոպ կարդաց,

նոյն օրը Եզնուղեան Յովհաննէս աղան ալ հա-
ղորդուեցաւ Բրիտանի Ս. Մարմնայ և Արեան:

Ս. Պատարագն աւարտելէն զինի Պատրի-
արքարան ժողովուեցան թէ՛ մեր Ամիրաները
և թէ՛ Ալաշկերտեան Մատթէոս և Նազա-
րէթ ամիրայք, և թէ՛ սուրիշ գլխաւոր ան-
ձինք, և վեղար և փիլնն զգեցող վարդա-
պետք: Պօղոս Պատրիարք ամէնուն սիրալիր
ընդունելու թիւն ընելով, զամէնքն աւ բովան-
դակ Աղբն օրհնեց. յետոյ հրաման տալով,
Ղարտարապետ ամիրան իւր տունը հիւրըն-
կալեց Քապառաձեան Բրիգոր վարդապետը
և Պօղոս վարդապետը, Պէղձեան՝ Ղէվահիր-
ձեան Սերովբէ վարդապետը, Երկանեան՝ Աղա-
չըրաղեան Սեւրոպ վարդապետ, Ղանիկ ամի-
րա՝ Թովմայ և Թադէոս վարդապետները .
Յակոբ ամիրա Կարնեցի՝ Սահակ վարդապե-
տը. և արժանաւոր ընդունելու թեամբ կը
պատուէին զանանք. զգեստ, վեղար, փիլնն
շինելով, և կիւրակէ օրերն ալ մայրաքաղաքիս
Ս. Եկեղեցեաց մէջ ի ներկայութեան խուռն
ժողովրդեան հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մա-
տուցանել տալով:

Իսկ երեւելեաց կողմանէ պատրաստուած
խնձոյքներն անթիւ էին. որոնց մէջ նշանա-
ւոր եղան Խասգիւղ Քարաքէհեա Ս. Աբրա-
համ ամիրային տուած խնձոյքը. ՍՊրթազիւղ
Ղանիկ ամիրային պատրաստածը. և էն նշա-
նաւորը Թարապիայի մէջ Մատթէոս ամիրա-
յին խնձոյքը, որ երեք օր տեւեց:

Միջառնակ իշխատակոյ արժանի գէտք մը . որուն մէջ յայտնի կը նշմարուին մեր Միջոցին (Իզլափառ Ս) : Եկեղեցւոյ ներողամտութիւնը , սէրը իր բոլոր զաւակաց վրայ , և գուժի ու մայրական գորովը՝ իր ծոցը դիմնող և վերադարձող հարազատ զաւակաց վրայ :

Գ Լ ՈՒ Խ Թ .

ՆԱՅ ԺՈՒՈՎՐԻԵԱՆ ԱՆՄՈՒԿՐ . ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԵՋՃԵԱՆ
ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԱՄԻՐԱՆԵՐ Կ՛ԱՔՍՈՐՈՒԻՆ :

Միջառնակ շատ է ինչպէս միայնակութիւնը ինչպէս ինչպէս , սակայն գարունի վայրնացում մը կար չայ ժողովրդեան մէջ . սմանց շատ ախարժեցի չթուեցաւ շրտեք իրոյն : սմանք կ . Պօլսոյ Պատրիարք մը՝ որ բացի մարմնուոր իշխանութենէն ըստ հոգիարին վիճակաւ որ ետխակոյտի մը իշխանութենէն աւելի բան մը չունի . անձեռնհաս կը նկատուին նորոյսի միտ բանակարն ինչգրոյ մը : Տարակոյս չկար , որ աւանակ եկեղեցական ինչիւր մը՝ ընդ նախագահութեամբ Ս . Իշխանի Միջոցին կաթողիկոսին՝ բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Միջոցին կոնկրետաց և Եւրիշ բարձրատիճան եկեղեցականաց ժողովով բնուելով և ըստ վճարոյ նորին կարգադրուելով կրնար լուծուիլ :

Պօլսոյ Պատրիարք ալ այնչափ չէր սնդի

տանար ասոր, իր ձեռնհասութեան վեր գործի մը ձեռնարկած քաղցը կը ճանկարչեց, անոր համար ի սկզբան բաւական յամփոփեցաւ քաղնի մը խնդիրներու դեմ. բայց երբ Ս. Ղուսուբ կ'ընտրուէր Վատրիարքը միաբանութեան գործը փութացնելու, երբ այն խտրութիւնները՝ որոնց համար Հռոմէականք իրենց Ղազային Լիկեղեցիէն բաժնուած էին, ծանուցուած էին Ղուսը, թէ անոնք կրօնական էական մասեր չեն, հեափարար գործն այնպիսի կերպարանք մը սկսաւ առնել, որ Պօղոս Վատրիարք պարտաւորեցաւ ետ կենալ իր յամառութենէն:

Դեռ Սրբազան Կաթողիկոսին և ուրիշ վիճակաւոր Արքեպիսկոպոսաց յանդիմանական գրութիւնները Պօղոս Վատրիարքին չէին հասած, դեռ Հայ կղերին և ժողովրդեան մէջ գժգոհութեան յայտնի ցոյց մը չկար. երբ Հոսիս 12ին Պօղոս Վատրիարք օրհնեց վերջին օժման իւզը, և խրկեց եկեղեցիները, որ օժուիլ ուզող հիւանդը օժեն: Վաղատացի Հռոմէականաց զարմացումն օր օրի կ'աւելնար, քանի որ կը տեսնէին Հայոց անտարբերութիւնը, որ ժամանակին ճնշման արդիւնքն էր: Վերջին օժման իւզը գրգռութեան աւիթ եղաւ. (Գոստոս 7 շաբաթ օրը (1820) խորհրդով Բուցիանթի խոովայց զկարգաւորին ար Հայոց Ս. Լիկեղեցւոյն ռեսերիմ թշնամի էր, Վաղատացի մը երաւ շուկայ, Սուսաւորչափան Հայու կերպարանքով, և Հրա-եղ սիրոյ տեսողը

ձեռքը, անոր սկիզբը գտնուած Ս. Լուսա-
 ւորչի պատկերին վրայ Պապին պատկերը
 տեսչուցած, սկսաւ Արեւարացի կոչկահարնե-
 ռու սենեակները շրջիլ, և գրգռել թէ .
 ի՞նչ անհոգ նստեր էք, Պատրիարքը Ֆրան-
 կեացոս, ուրացաւ Ս. Լ. Չմիածինը և Հռոմայ
 տթուացն հեազանդեցաւ . ասիէ ետքը Սուրբ
 Սիււազար վերցաւ . անոր տեղ ձգտով պիտի
 օծուինք այցանժի նման . ալ լուելու ժամանակ
 է, մեր վաղը բողոք պիտի ընենք, բուք ալ
 մեղի հեա միացէք, իջնենք Պատրիարքարան,
 և իմայնենք որ մենք Լուսաւորչի որդիք ենք,
 և ոչ Հռոմայ Պապերուն . Լոանկով գրգ-
 առ թիւնը խիստ սաստկացաւ :

Պողոս Պատրիարք նոյն իրիկունը այս լուրն
 առաւ և անմիջապէս իւր փոխանորդը Ռիո-
 նէսիոս Լախակոպոս խրկեց Եւսկիւտար Ղար-
 տարապետ Գրիգոր և Քեզձեան ամիրաներուն .
 բայց գիշերուան ժամը 3 էր, և բան մը չկը-
 ղան ընել :

Հետեւեալ առտուն անթիւ բազմութիւն
 Սայր Կիկեղեցին իջաւ, և միաբարբառ կ'ա-
 դազակէր թէ, մենք Հայ եմք, Ս. Լուսաւոր-
 չի որդիք . Սուանկ չենք ըլլար, թող քայ Պատ-
 րիարքը ու զմեզ ապահովցնէ :

Պողոս Պատրիարք Լիւսուսաղէմի Վարկոս և
 Հասկոբեպիսկոպոսները խրկեց . որ երթան
 հազմողեն ժողովուրդը . բայց ժողովուրդը մը-
 տիկ չըրաւ . անոնց, զարհաւ, և ի Պատրիար-
 քարան դիմեց . Իւները փակուած կ'սաւ,

գարկաւ, և խորտակեց զանոնք և ներս քաւեցաւ : Պատրիարքը ևլ փնտռէր, բայց սն արատու հանէն փախած էր մերձափայ սաւաղի մը տուն, և հոն պահու բտամ :

Հոտ շանցաւ, եկաւ Լէնիւէր Բըասին իր ղորքովը, և ամբոխին բանի մը գրեաւարիները բռնեց և բանտ իրկեց : միւսները ցրուեց, և Պատրիարքբարանի գուռը արհապաներու ծամար զինուոր թողով՝ մեկնեցաւ : Ի. Գուռը այս գրգռութեան հեղինակները փնտաել սուղելով, բանտարկուածները տանջելու հրայնացեց, որանցմէ մէջը՝ Տէլի Պազտասարը մատնեց, մէկ սուրիչն ալ Կեսարացի Կարապետ անուն սարկաւագ մը, և սուրիչներ ալ գրգռող Գաղաւսացին, որ շատ փնտաւուեցաւ, բայց ի զուր, որովհետև Լէրոպա փախուցած էին զայն : Սարկաւագը տանջանաց մէջ նախ Լասաւա ծատուր և Լրեմիա եղիսկոպոսները մատնեց, բայց անոնց վրայ բան մը չկրցաւ հատաւտել : Յետոյ Սոյ Տ. Կիրակոս Ս. Կաթողիկոսը մատնեց, որ այն օրերը Պօլիս գտնուելով՝ նոր Ճամբայ ելեր էր իր աթոռը գառնալու, և տուէն սուրհանդակ իրկուեցաւ, և Կալը Խան տեղը գտնելով գարձուցին ի Պօլիս : Սէծ Լազարբոսին առջև Ս. Կաթողիկոսն ալ հարցուփորձ եղաւ, բայց բան մը չհատաւտուելով թող օրուեցաւ : Տէլի Պազաւասարն ալ զինքը թելադրող Եակոբ և Կարապետ Կեսարացիները մատնեց, միայն Եակոբ գտնուեցաւ : Յետոյ Սարկաւագը մատնեց Սախալեան Գը

րիգոր ամիրան, և ամոր ազգական խեղճ պաւ-
տանին Աջարիա : նոյնպէս Պէկիտղցի տիրա-
յու (Յովհաննէան Իւսկիւտարու : բայց սպ
վերջինը իրիմ փախած էր : Իարձեալ երկու
օր ետքը Իարկուազը մասնեց Արփիարեան
Սիրտիչ ամիրան, Իառաքէհեա Ս. Աբրա-
համ ամիրան, Կելիէլեան Ս. Պողոս ամիրան
և Սարգսրեան Այա Պոզսր : Սյայն Իառա-
քէհեան երկու օր ետքը ազատեցաւ բանտէն
միջնորդութեամբ Աէճիզ Էֆէնտիին, որ է-
գիպատոսի փոխարքային Քաբու Քէհեասին էր :

() Գոտոս 16 ին իրիկունը, գիշերուան ժա-
մը Չին Սեճ Այարքոսը կանչեց Պոզա Պատ-
րխարքը, և առանձին հարցուփորձ ընելով
կ'ուզէր տեղեկանալ թէ այս խռովութեան
բուն շարժառիթն ի՞նչ է : Պոզա Պատրխարք
որ ըստ ավանայի գոհ չէր միաբանութեան
խնդիրներուն մէկ քանիին վրայ, և արդէն իր
հրատարականին վրայօք խորհող քանի մը գր-
խաւորայ վրայ ալ վշտացած էր, պատեհ գտաւ
ճանաչանելու թէ, Արայտերական կառավարու-
թեան հրամանին համեմատ թէպէտ փութա-
ցեր է բաժանու՞մը Ազգէն վերցնելու միջոց
ներուն վրայ խորհիլ, բայց քանի մը անձանց
ազդեցութեամբը զիրմալով իր գիտցածին հե-
տեիլ, անոնց կամօքը շարժելով, անվայել և
անյարմար ընթացք մ'ընեցեր է, և ահա ա-
նոնց խահախանութեան ժախճանն ալ այս ե-
ղեր է : Այարքոսն այն քանի մ'անձանց ա-
նունները կ'ուզէ գիտնալ, և կ'ըստանայ ասոնք :

Իրիզոր ճարտարապետ, Յարութիւն Պէզ
ձեան, ճանկի փայտազեան, Ս. Յովնանէս
Երկանէան, և Կարսպետ Լընուուրեֆին :

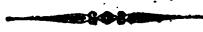
Իսկ Սահայեան Իրիզոր ամիրան չկրնարով
սանջանայ դիմանալ ու թաուն շարքերն ալե-
ւոր հպատակն մէջ, բարդ յանցանքն իր սրայ
բաւար, Թողեր, զաւար, օղոքան անմեղ բազ
մաւ թիւղ, և զիս միայն պատճեցեր : Իրն
պէս կեսարացի Յակոբ և Տէր Պաղտատար
ինքզինքնին յանցաւոր խտրողանեցան, և Լ-
գարիս պատանին ալ խտրողանեցաւ որ իւր
Թե սարկաւագին հետ ապրիս անգին շրջած և
գրգռութիւն ձգած ըլլայ : Աւտի այս հին
գին մահը վճռուեցաւ : Սեպտեմ. 18, Վերաց-
ման Ս. Խաչե տօնին ու թերադ օրը, այսինքն
շարժեց երեկոյ՝ ըյ զարնի ժամանակ : Սայր
Եկեղեցուց գրան առջև գլխաւորեցաւ Սա-
խայեան Իրիզոր ամիրան, նոյնպէս Չեմպերի
Տեղիկի Թաշը գլխաւորեցաւ Յակոբ կեսարա-
ցին, և Տէր Պաղտատարը Սամաթիա իր սրը
ճանաչին առջև կախուեցաւ : Իսկ սորան ան-
մեղիբուտ արիւնը մանազ մասնիչ սարկաւա-
գը (որ մահմետական կրօնքն ընգուհած էր
բանդին մէջ,) և Լգարիս պատանին կախուե-
ցան ի Տարրիսգարու ի Սուլթան Պայպիկաւ :
Հեռեկալ օրը Ըստուածատուր և Էրեմիա
Եպիսկոպոսները և ուրիշ տասն և ինը անձինք
բանտէն արձկուեցան : Իսկ բանտարկուած
եղևելի Հայերը արտորուեցան : Սկիսիչ Լը-
վիսարեան ի Ստանքեօյ : Ս. Պօղոս կեկեղեան

Աղիակա, և Այս Գոզո: Մարտիրոսան ի Հը
 ուտոս: Այնպէս արտորուելու դատուպարու
 ուեցան Պատրիարքին պործոց ձեռնամուխ ե-
 դող հինգ անձինքը. բայց ասոնցմէ Ղանիկ
 Փաւսաղեան որ Կարաբոսին սեղանաւորն էր՝
 ազատեցաւ: նոյնպէս և Իրիգար Ղարապարու
 պեա աղանեցաւ. վասն զի հոկոյեմբեր Յին
 օսասոյիկ մորիկ մ'ելելով, արքունի պալատան
 շատ տեղերուն վնասեց, և Սուզթանին հրամա-
 նաւը կանչուեցաւ որ զանոնք նորոգէ: Կը-
 կանեան Ս. Յովհաննէս ալ այս միջոցին իրեն
 դէմ եղած մէկ սարսափելի մատնութեամբ մը
 գլխատուելու վտանգէն ազատելու համար
 Սահմէտական կրօնքն ընդունեց: Իսկ Աղնա-
 ւուրեան կարապետ ի Սաբրզ կղզին և Պէզձեան
 Յարութիւն Աղիակա արտորուեցան:

Պէզձեան փողերանոցին հաշիւներն ամբողջ
 հատոյց, և այն մասին փողերանոցին վերա-
 տեսչէն գովութիւն ալ լոնց, իր պատժապար-
 տութեան վճիւր ստեղաւ թէ. « Յարութիւն
 Պէզձեան ամենայն հաւատարմութեամբ վա-
 րեց արքունի փողերանոցին պաշտօնը, և իր
 հաշիւն ամբողջ տուաւ. բայց ազգային գոր-
 ծելու ձեռնածոն իս ըլլալուն, ի խրատ զգու-
 շութեան այս օրինակ որստժապարտութեան
 արժանի դատուեցաւ »: Պէզձեանի տեղն ան-
 ցաւ Վրէլիկձեան Գոզոս Հռոմէական Հայր:

Ահա ասիկ այս կերպով յրոպացան միութեան
 փակուքով վառուած սրտերը. և խալիսուլ
 հիմարն վրայ գրուած անխորհուրդ շէնք մը այս

Վոյսճանն աննեցաւ : Իսկ վերայ և փրան զգե-
ցող Մարայեան վարդապետաց հրաման խոր-
կեց Պօղոս Պարիսարք սբ Պարիսարքարան գան ,
որպէս զի երկուքք Մ. Ջմիանին , երկուքն ի
Մուշ և երեքն ի Ս. Երաւ սարգև իջակէ : Օպո
լսելով նոյն վարդապետները փութային գնաց
Լատինացոց եկեղեցին , և հոն ապաշխարեցին :
Եւնպէս անոնց եպեկն գացին Մարացի ժո-
ղովուրդք :

Գ Լ Ո Ի Խ Ժ .

ԳԵՂՏԵԱՆ ԵՒ ՏԻԷԵՆԻ ԱՔԱՐԻՆ

ԿԸ ՎԵՐԱՆԱԲՆԱՆ

Տարի մը չտեւեց Պեղճեանի արտորը , ու
վերագարձաւ (1823) . և առաջ ճեպի շի-
յոնի սեղանաւ որո թեան պաշտօնն ստացաւ :
Շինգ վեց ամիս ետքը վերափն փողերանոցի
տեսուչ կարգուեցաւ . և սբ օրի փառօք և
պատուով կը յառաջադիմէր . և Սուրբան
Սահմուտ Ի . հօր ինքնակալին այ սիրելի բը-
լալով , օր օրի իշխանութեամբ կը ճոխանար .
և առանց կասելու բարեգործութենէ , ան-
ընդհատ աղքատին և տառապելոյն գթաւ
թեան ձեռք կը կարկառէր :

Շալէթ էֆէնտի և անոր սեղանաւ որ իս-
խէլ շրեայ երկու չարագործները երբ իրենց

անորէնու թեանց պատիւը որդարու թեանի
սաստցան քորեզու թեան Պաւլթանէն և որդարու
նայ մէջ խեղդաման սաստիցան քրիստոսե
եայ հայաստանի աստիցանի սաստիցանի և
հանցաստցան : Պեզճեան ալ առ ի թեան
Սաւլթանէն խնդրեցաւ որ Տիւզեան Կարու
պետ և Զարու և Պարու շէքեպիները սար
տուին տարեկն : Ընդ համար քանի մը երեկ
լի նախարարաց սիրան իրեն յանկոյց և անոնց
խորհրդով աղեղասպիր տուա Սաւլթանին ,
որ հրաման տուա Տիւզեանց վերագաւթին :

Եւ որովհետև Տիւզեանց ի Վարու շէքե
պետիցան ծովեղեթեաց առնը Իսխակին ձեռքն
անցած լլարով Իսխակին ինչքն ալ մահու քնէն
ետար յարքսեմիս գրասուեցաւ , Պեզճեան
փութաց յիշեալ տունը ծախաւ առնելու և
առաջինին նման ամէն կահ կարասիրով զար
դարել սպարով զայն , բանայլններն առաւ և
անսալանք լեմաններով լի սահառի մը մէջ
գրած , իր Համապիւռ քրաջ տուա , որ ըն
ծայ տանի Տիւզեանց Լքանուհի և Տիւզե
քորերածն , որոնք իր առնն Ախնիգարու
հիւրընկալած էր , և իրենց եղբարց աղա
տու թեան աւետար սպայ անոնց :

Սեճ ուրախութեամբ լլարեցան աղնուա
կան քորերը , և համազուեցան որ տուա և սը
խալ է եղեր այն կարծիքը , իբր թէ Պեզճեան
պատճառ եղած ըլլայ իրենց գերդաստանին կոր
ծանմանը , ահա ժամանակն ու պատեհութիւնը
ապացոյց տուա թէ Պեզճեանի վեհ ոգին բնաւ

առանկ ապերախտութիւն մը և անփթու թիւն մը չէ մտաբերած . այն ոգին՝ որ ոչ միայն իր ժա մանակի մարդոց մէջ նշանաւոր կը փայլէր, այլ ապագայ դարուց մէջ ալ անմահ պիտի յաւեր ժանար . Օպս շուտով զգացին ազնիւ Լըրա նուհի և Տիրուհի տիկնայք . նոյնը զգացին նաեւ բոլոր Տիւղեանք և բոլոր ազգայինք . և Պէզնեանի անմեղութիւնը ու առաքինի և երախտագէտ սիրար ամէնուն ծանօթացաւ . հետեւեալս կարկեցան մնացին զայն բամբասող լեզուները :

1823 տարիլ 13 ին Պրինս հասան Կորապետ, Զակոր և Վորա չէլէպիները, և անմիջապէս Պէզնեանի տունն իջան, ու հոն օթեանեցան շատ օր . Պէզնեան ուրախութեան արտասուօք համբուրեց այն տարագրեալ ազնուականները, և փոխադարձ երախտագիտութեամբք երկու կողմն ալ լցուած՝ չէին յագենար փոխադարձ շնորհակարութիւն մատուցանելով մէկմէկու . Պէզնեան անոնց ամէն պիտայքը հովալով և հարկ եղած սպասաւորներն ու պախիիններն ալ յատկացնելով, թող տուաւ որ իրենց հարեճական տունն ի Վուրուչէշմէ Վերթան : Տիւղեանք ան ատեն զգացին թէ սրչափ քաղցր է եղբւր բարերաբելը, և փոխադարձ բարերարիլը :

Պէզձեան՝ որ ամէն ջանք ի գործ դրած էր միաբանութեան խնդիրն արդիւնաւորելու և Մոսկու մէջէն բաժանուած ու երկայնակութիւնը վերցնելու, երբ տեսաւ թէ իր յուսացածին նման վստահան չունեցաւ զգործը, փոխեց իր գիտաւորութիւնը, և յօգտաւ Հռոմէական Հայ եղբայրց խորհուրդ ըրաւ կարապետ Պատրիարքի հետ, որ Պօզու Պատրիարքի յաջորդ ընտրուած էր 1822 հոկտեմ. 23 ին, Հռոմէական վարդապետներէն՝ Պատրիարքին կողմանէ Փոխանորդ մը կեցնելու ի Վալաթիա կամ ի Երա. որպէս զի Պատրիարքարան եկած արքունի հրամաններն անմիջապէս նոյն Փոխանորդին միջոցաւ ծանուցուին Հռոմէական Հայոց:

Պէզձեան այս նպատակաւ օր մը դնաց ինքնա՛ իրա՛ Պիլէզիկձեան Պօղոս աղայի տունը, հան հրաւիրեց նաև Հռոմէական գլխաւոր Հայրը, Վաղատացի սեղանաւորները, Տիգրեան Զակոր չէլչիլին, և ուրիշներ. և ծանայց Պատրիարքին կամքն ու հաճութիւնը: Ինչոր ժողովականներն ուրախութեամբ ընդունեցին այս առաջարկութիւնը, և շնորհակալ և սեղան: Խնդիրը ընտրութեան գալով, ամէնքն սլ առաջարկեցին Պէզձեանի, թէ ինքն իր վարդապետի համար հաճութիւն տալու:

ըրայ, այն ընդունելի է ամենուն ալ: Պէ՞զ
 ձեան բաւական ընդդիմանալէն վերջը, Նու-
 ըրձան Մատն վարդապետին հասնար կ'առա-
 ջարկէ թէ ինչպէս, յարմար կը դատեն: Մի-
 արեքուն հաւանեցան ամենքն ալ, որ Նուրի-
 ձան Մատն վարդապետը փոխանորդ կարգուի,
 և միւս Հռոմէական վարդապետաց մէջ գրե-
 խառոր սեպուի. և վերջացաւ ճազալն:

Պէ՞զձեան այս մասին ալ անցաւուղ մնաց.
 վասն զի գաղտնի զօրութիւն մը կար, խորա-
 մանկ, հեռաւտես, մտքերը պլուտոսոզ, արտե-
 ռուն վրայ բանացող, այս զօրութիւնը՝ որ
 Հռոմի արքանեկաց զօրութիւնն էր, իրեն
 դեմ միշտ ախոյեթան ունէր: Հետեւեալ օրը
 վերատին ժողով կողմեցաւ Հռոմէական
 սեղանաւորնեքու մէջ, և Վարդապետի Մա-
 ռուշ Պօղոս վարդապետն ընտրուեցաւ փոխա-
 նակ Նուրիձան Մատն վարդապետի, որ
 հերետիկոս Հայուն ընտրածն էր: Իւր օրով
 հետեւ այս վարդապետն ալ Պատրիարքի հրաւ-
 մանաւ փոխանորդ պիտի կարգուէր, և կեր-
 պով մը անոր իրաւաստութեան ներքեւ պիտի
 ըլլար, ուրիշ խորհրդոյ մը ձեռնարկեցին. մը
 տանեցին թէ ինչ հնարքով կրնան առանձին
 Պատրիարք և Պատրիարքարան ունենալ, և
 բորբոսկին բաժնուիլ իրենց համարին եղբայր-
 ներէն և զիրենք ծնող Սուրբ և Վարդապետան
 լիկեղեցիէն:

Ի՞նչ Պատրիարքի հրամանաւ փոխանորդ
 մը քարեկաւ խորհուրդը՝ մինչեւ առանձին

պատրիարք մ'ունենալու ատփիճանք կը բարձրանայ. երբ մինչև ցարդ մխարանու թեան աւմեն խնդիրներն ի գերեւ կեննեն, և գաղտնի մեքենաներով ամեն միջոցներ կը խորտակուին. զարմենալու չէ՛ նաև՝ բարձրովին բաժնու ան մը նալու և բնառ չգալ ու շտեմենալու, կամ միւս թեան առջեւ ահագին խաչնդոտներ և մեծ գծու արու թիւներ հանելու համար հը նարու ան միջոցներուն ալ վրայ: Սակայն գրչիսով ու ամեն մասերով կերպաւորուած մարմին մը հարկաւ ատկալու ոյժ և գորու թիւն կըրնայ գոյացնել իր վրայ. և որչափ նոյն մարմնոյն որ և իցէ մասը այս կերպաւորու թեան հետաճուաւ ալ ըլլայ, մըչափ շանք ալ ի գործ դնէ. գարձեալ այն մարմինը՝ որ ամբողջ է ու ծնագ, և հայրենի ամէն սրբազան յիշատակները, սովորու թիւները, արարողու թիւները պահող, դարերու գէժ միցող, Վզու թեան կնիքն, անունն ու բարձր յատկու թիւները իր նախահայրերէն ի վեր ունեցող և անխախտ պահող խիստ մեծագոյն մասն է, միշտ պատուաբար պէտք է գանաւ ի իրիկ անջատուող փոքրիկ մասն որ մ'իր մեջ ընգունելու, և անոր անըզող անարգանայն ու անպատեհ ընթացից ներողամիտ ոգւով ակնարկելու ու սիրով գգուելու զայն:

Քաղաքագիտու թիւնը՝ որ շատ անգամ է՛ն փորձառու և հմուտ գլուխները կը պատրի, և զանոնք խաղալիկ կ'ընէ աննշան գէպերու, և կը մատնէ անխորհուրդ ձեռնարկու թեանց.

Թշուառ հետեւ անքնեբուն, հասցնոց զչափեւս
առաւել այն գլուխները, որ Տիրոջը տաճարին
մէջ Ս: Սեղանոյն առջեւ իրնկարհաճ, մարդկ
կային մեղաց քաւուժեան ճամուց փասանորով
դելու, և աշխարհային ամեն զբաղմունքներու
բէժնեք քաշած՝ միմիայն հանդերձեմը առջ
խարհի զրոյ խոկարու եւթարկեաւած եմ, մալ
նաւանդ անանկ ձեռնարկու թեան ակջ, որ (ոչ
ժամանակին հանդարտմանոց) ոչ երկրին արինաց
և ոչ Տէրութեան քաղաքականութեան կը
պատասխանէ, որով և հետեւ տաժառմանը մշակ
ւակ և նախատինք կը մնայ ձեռնարկող անխոր
հուրդ գլուխներուն: Ղիշդ ատանկ եղաւ
Հռոմէականաց՝ Ի: Դռնէն Պարսիացք կամ
առանձին ազգայեալ ուղեւ խնդիրը, և այս
խնդիրն արդիւնաւորելու համար հնարուած
միջոցը, ու անոր հետեւանքը:

Սուսաց ընդդէմ Պարսից արտերազմը,
որով գրաւեցին Արարապ նահանգը բոլոր
շրջակայ քաղաքներով և գիւղերով, որոնց մէջ
կը գտնուի նաև Ս: Արմիածնի փանքը, որը
բոլոր Աղին ընդհանրական գլուխ Ս: Կաթու
ղիկոսը կը նստի, յարմար պարագայ և միջոց
տեսնուեցաւ Հռոմէական Հայոց գլուխնե
րուն: Ասով առիթ գտան իրենց խնդրոյն նիւթ
և փաստ գտնելու թէ. Հայք միանալով Սուս
սաց հետ մեծ ջարդ տուին Պարսից, և ազա
տուելով Պարսից հպատակութենէն, կը խոր
հին յարձակիլ նաև Օսմանեան Տէրութեան
սահմանները, և օգնութեամբ Սուսաց միաւ

նաւոր Թագաւորութիւն մը կանգնել համ .
 Հասմի եկեղեցւոյն յարող Հայերն ալ Թէպէտ
 Հայոց եկեղեցին ոչ կը յաճախեն, և ոչ ալ
 անոնց հետ ի հոգեւորս հաղորդակցութիւն
 ունին, սակայն որովհետև ՚. 'Իրան առջե
 իբրեւ մէկ ՚Ղզի անդամ և մէկ Պատրիարքի
 իրաւասութեան ներքե կը ճանչցուին . ուստի
 երբ անանկ ապօրոտմբութեան խորհուրդ մը
 երևան ելնէ, իրենք ալ անոնց միաբան և միա
 խորհուրդ պիտի երևան, և իրենց հաւատար
 մութիւնը ու հարազատ ծառայութիւնը ոչըն
 չանալով, իրենք ալ արժանի պատուհաս կրե
 լու ենթակայ պիտի ըլլան . արդ ասանկ աղէ
 տայի վախճանէ մը ազատուելու, և բնաւ
 կասկած մը չտալու համար հարկ է կանխաւ
 ծանուցանել Սուլթանին . և խնդրել որ ա
 ռանձին Պատրիարք կամ ՚Ղզապետ մ' իրենց
 շնորհէ, որպէս զի ՚. 'Իուռն և ս զիրենք բռ
 լորովին բաժնուած և առանձին ազգ, և բը
 նաւ ի հոգևորս և ի մարմնաւորս ՚Ղզին հետ
 անհաղորդ ճանաչէ . ՚. յս մտօք ահա խմբագ
 րուեցաւ աղերսագիր մը և տրուեցաւ Սուլ
 թանին, ամենամեծ ապահովութեամբ յաջ
 դութեան գործոյն, միջնորդութեամբ խոսրով
 Սէհէմմէտ փաշայի՝ որ խիստ երեւելի և
 Սուլթանին ալ սիրելի էր :

Թէպէտ () սմանեան պատմութիւնը ծայ
 րէ ի ծայր լեցուն է Սուլթաններուն և շատ
 անգամ Նախարարներուն մեր ՚Ղզին վրայ
 ցուցըցած մարդասիրական ազնիւ զգացմանց

ապացոյցներով, գակայն խիստ մեծ և առաջին կարգի մարդասիրական շնորհ մը կը համարինք որու ած աղերսագրոյն նկատմամբ՝ Սուլթանին դարձեալ մեր Ազգին հաւատարմութեան և երախտագիտութեան վրայ ունեցած հաստատուն վստահութիւնը, և առանց խուզարկութեան և քննութեան լոկ Պատրիարքի երաշխաւորութեամբ բաւականանալը : Վասն զի երբ Սուլթան Սահմուտ աղերսագիրը կը կարդայ, կանչել կուտայ Պէզճեանը, և գրեռւածներուն բացատրութիւն կ'ուզէ :

Պէզճեան՝ որ կը յուսարթէ Հռոմէականք ազանձին պատրիարք խնդրելու համար աղերսագիր տալու չափ թերևս խելամտել կարող ըլլան, բայց այնչափ խորունկ քաղաքագիտական դաւածանութիւն մը մտաբերելինն ոչ կընար տկնկալել, և ոչ իսկ ատանկ սոսկալի վատութիւն մը անոնց համար կրնար մտքէն անջրնել, առանց վազանելու՝ միտք մի Սուլթանին կը ներկայացնէ Վաղատայի Հռոմէական հայոց անհաշտ ատելութիւնը և թշնամութիւնը Հայոց Ազգին հետ, և թէ՛ Պատրիարքը ըստ սրում պատասխանատու է Ազգին համար, ան կրնայ երաշխաւորել բոլոր Ազգին համար :

Սուլթանին հրամանաւ Ապարգասը Իուզը կը կանչէ թէ՛ կարասիտ Պատրիարքը և թէ՛ Պօղոս նախորդ Պատրիարքը, եւ հարցուէ թէ՛ կրնան համարձակիլ և յանձն առնուիլ կրաւոր ըլլալու Օսմանեան Տէրութեան մէջ

գտնուող բոլոր Ազգին համար, անհաւատարմութեան և ապստամբութեան ցոյց մը և նշան մը բնաւ չերևալու պայմանաւ :

Պօղոս Եպիսկոպոս կը յառաջէ, և աներկիւղ կ'ապացուցանէ Հայոց Ազգին հաւատարիմ, հլու և տիրասէր ընթացքը, և Օսմանեան Տէրութեան շնորհիւ անդօրր և խաղաղ կեանք վարելով՝ ամէն օր աղօթող ըլլալը թէ Աւատագուծ Սուլթանին և թէ անոր արդարասէր նախարարաց համար, և թէ ինք և թէ Պատրիարքը ըստ ամենայնի կ'երաշխաւորեն բոլոր Ազգին համար, ապահովցնելով օր ապստամբութեան վատ խորհուրդ մը բնաւ մտքէ անգամ անցած չէ :

Կրկին կը հարցուի . Ուսկից կրնաք գիտնալ հեռաւոր քաղաքներ բնակող ազգայնոց խորհուրդները, և ի՞նչպէս ապստամբութիւն չծագելու համար զմեզ կրնաք ապահովցընել, միթէ ինչ որ կ'ըլլայ՝ ձեր խորհրդովը կ'ըլլայ :

Կը պատասխանէ Պօղոս Եպիսկոպոս . Քրիստոնէական Կրօնիս մեջ ամենահարկաւոր խորհուրդ մը կայ, այն է որ ամէն մարդ իր սրտին գաղտնիքը սրտտականէ յայտնելու քահանային, և ինչ չար որ գործէ թէ բանիւ, թէ գործով և թէ խորհրդով՝ պիտի խոստովանի և թողութիւն խնդրէ Աստուծով : Քահանայն ալ կը խրատէ ու կը յորդորէ պայն՝ հեռու կեանալու չար ու անիրաւ գործերէ, որ ատելի են Աստուծոյ և մարդկան : Արդ եթէ քահանայք այդպիսի խորհուրդ մը նշմարեն և լսեն

իրենց ժողովրդէն, իսկոյն կը գրեն և կը ծանուցանեն մեզ, որ առաջն առնենք: Եւ ահա այս պատճառաւ բոլոր Լճիկն համար կ'երաջ խաւորենք, միայն Կաթիկ լսուած մաս մը հայերու չենք կրնար երաջխաւորել, որոնք ոչ մեր եկեղեցին կուգան, և ոչ մեր քահանայից կը իտժտովանին:

Համոզուեցու Լպարդոսը, և գրեց Սուլթանին ինչ որ լսեց Պատրիարքէն:

Շատ չտեց, Թնկրեան (Յակոբ ի Կեսաբիա, և եղբայրը Յովսէփ ի Սեբաստիա արտորուեցան իրենց ընտանիքներով հանդերձ, 1827 հոկտ. 3ին:

Յունաստանի ապստամբութեան ժամանակ, երբ Օսմանեանց նաւատորմիդն ի Նաւարին այրեցաւ Եւրոպացւոց նաւերէն, Սուլթան Սահմուտ յանդիմանելով Քաղզիոյ Ընդլիայ և Ռուսաց դեսպանները ճամբեց, և պատերազմ հրատարակեց ընդդէմ Ռուսաց:

Հռոմէական Հայերն ալ որովհետև մինչև ան ատեն ըստ արքունի կամաց չեկան ու չմիաբանեցան Լճիկն հետ, և միշտ յարաբերութիւն աւնէին Եւրոպացւոց հետ. ուստի Սուլթանը հրովարտակ խրկեց Հայոց Պատրիարքին, որով հետևեալ հինգ պատուէրները կ'ընէր.

Ա. Իճոր Վազատացիներն իրենց հայրենիքն արտորուին:

Բ. Հռոմէական կարգաւ որները յԵւրոպա արտորուին:

Գ. Պօլսեցի Հռոմէականներէն որոնք որ չհնազանդին Հայոց Պատրիարքին՝ արսորուին յԱնատօլու :

Դ. Սարապետները նոյնպէս արսորուին :

Ե. Հռոմէականք չնստին ի Ռեբա, ի Վալաթիա, և Լուրսպացի գտնուող գիւղերը, այլ ուրիշ հայաբնակ տեղերը բնակին :

Պատրիարքարանն այրած ըլլալով, Ստեփանոս Ս. Գեորգ եկեղեցւոյն մէջ, հրաւիրուած Լուսաւորչական և Հռոմէական մեծամեծաց և արուեստաւորաց ներկայութեանը կարգացուեցաւ հրովարտափր :

Սկսաւ արսորը. նախ Վաղատացիք արսորուեցան 1827 դեկտեմբեր 27ին. և որովհետեւ հրովարտակին մէջ որոշ չէր բացատրուած, Լուսաւորչական Վաղատացիներ ալ արսորուեցան, ինչպէս եղան ծերունի Պաղոս վարդապետը, սարրաֆ կարապետ և ուրիշներ : Ետևան վար 27ին ալ Պօլսոյ մէջ տեղափոխութիւններն եղան. փետրվար 6ին ալ կարգաւորներն արսորուեցան յԼուրսպա. փետր, 28ին ալ մարապետներն արսորուեցան 30ի չափ ի Փանտրմա, և 11ի չափ ալ ի Սահալլա :

Իսկ այն Հռոմէականները՝ որոնք նոյն տարին ապրիլ 29ին Սուրբ Հաղորդութիւն տունին Հայաստանեայց Ազգափառ Սուրբ Եկեղեցիէն, ինչպէս էին Տիւղեան Եպիսկոպոսի, Ըլլահվէրտեան Եպիսկոպոսի և Լքրահամ ափրայք, Չամչեանք, և ուրիշ երևելի գեղաստաններ, հանգիստ մնացին Կ. Պօլսոյ հայաբնակ գիւղերուն մէջ :

ՊԵՋՃԵԱՆԻ ԲԱՐԵՊՈՒՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ .

Մինչեւ ցարդ ժամանակագրական կարգով՝ Պէզճեանի կենսագրութեան հետ անմիջական յարաբերութիւն ունեցող ազգային գլխաւոր դէպքերու պատմութիւնն ալ շարունակեցինք . այսուհետեւ կ'անցնինք Պէզճեանի մեծամեծ բարեգործութիւններուն , բարեպաշտական նշանաւոր գործերուն , և թէ՛ (սմանեան Պետութեան և թէ՛ Ղզգին մատուցած երեւելի ծառայութեանց պատմութեանը :

Պէզճեանի գթասէր և բարեսէր ոգին այնչափ մեծ համբաւ ստացած էր , որ ամէն կողմէ և ամէն ազգէ կարօտեալներ իրեն կը դիմէին և պարապ չէին դառնար , որով Պէզճեան առանց բարեգործութեան օր չէր անցըներ : Շատ աղքատներ և տնանկ գերդաստաններ իրենց վերջին յուսահատութեան վիճակին մէջ ո՛չ միայն ժամանակաւոր միտիթարանաց շնորհ մը կ'ստանային Պէզճեանէ , այլ և իրենց արուեստը մշակելու կամ ուրիշ առևտուր մը բանալու և մշտնջենապէս ապրուստնին հոգալու հաստատուն դրամագլուխ կ'ընդունէին :

Պէզճեան , այն առատագութ և բազմերախտ սիրտն ալ մի միայն իր միտիթարութիւնը բիւրաւոր կարօտեալներու օրհնութեանց և բարի հայցուածոց մէջ կը գտնէր . և այն վտանգալից վիճակին մէջ իրեն զօրավիզ՝ աղ-

քատին բարեմարտութիւններն ունէր . որով միշտ պարզերես՝ իր պաշտօնակներ մէջ, յարու դակ՝ իր ծանր և բազմակիճիւն ձեռնարկութեանց մէջ, և անձերբակալ իրեն չէմ բարեալ . որոգայթներուն մէջ կը գտնուէր ի մեծ նախատինս իւր խշնայեաց և նմոխանձոտ օրը տերու :

Արքունի նաւարանին մէջ Բ. Գրան կողմանէ եկեղեցի մը իր շորս որմերով և առաւ տաղով շինուած յանձնուեցաւ Ազգիս, որ պէս զի անոր շինութիւնն աւարտի : Պէզձեան յանձն առաւ զայն իր քսակէն շինել աւարտել տալու, և եկեղեցական քանն կարել որ սպասունէրով և անօթներով զարդարելու : օժման օրը զայն Ե) : Յարութիւն անուանակոչել տուաւ ի փառս Ե) : Յարութեան Փրկչին մերոյ : Էւ որովհետեւ այս եկեղեցին իրեն սեպհական ժողովուրդ շունի, որ քահանայ մը շահելու չափ կարող ըլլայ, Ե) : Աստուածածնի Ե) այր Էկեղեցւոյն հինգ հազար զուրուշ յանձնեց, այն պայմանաւ որ ամսէ ամիս 50 զուրուշ շահը տրուի Գասըմիաշայի Ե) : Յակոբ Էկեղեցւոյն քահանայից դասուն, որոնք փոփոխակի կարգաւ ամէն ամիս նորաչէն Ե) : Յարութիւն Էկեղեցւոյն քահանայագործութիւնը կատարեն : Այս կարգադրութիւնը Ե) այր Էկեղեցւոյ դիւանին մէջ արձանագրել, և Պատրիարքի ու եկեղեցւոյնաց ստորագրութեամբ զաւերացնել տուաւ :

Ասկէ յադաջ 1826 յուլիս 8 ին պատահած

մեծ հրդեհին . որուն երկայնութիւնը Պահ ձեգարույնն մինչեւ 1 անկա , և լայնութիւնը 1, 1/2 անկա միայնն մինչեւ . Սուլթան Պայազետ եր , պրեցան ոչ միայն փայտաշէն շինուածնե-
րը . այլ և քարուկիք շինուածներ , պանդոպ-
ներ , մզկիթներ , բաղանիքներ , նաև 11 այր
Լիկեղեցին Գուճաքույի և Լճգային Պատրի-
արքարանք : 11 եծ եզու Վեզձեանին ձեռն
առուութիւնն ալ հրկիզեալներուն . շատ դրամ
առուա նայն իսկ Եւրոպեայ Պատրիարքին , որ
ասգիս անոյին անձամբ շրջելով պրճանաւոր
հրկիզեալներու բաշխէ , և զամէնքն ալ միւ-
թարե , առանց առաջին անունը տալու : 11 չ
միայն Հայոց ըսաւ այս բարեբարութիւնը ,
այլ Եունաց և Տաճկաց իսկ Իմամներու ձե-
ռք . սմանց համար տուն շինել , սմանց բնա-
կութեան տեղւոյ վարձ , սմանց կարեւոր կահ
կարասիք , և ուրիշներու ալ աւար պարէն
տալով :

Ըյս միջոցներուն մեջ ուրիշ ազգագուտ
մեծ բարեգործութիւն մ'ալ ըրաւ . Պալատ
ցի Գեորգ Պատուերիին բազմափաստակ եր-
կասիրութիւնը , Պարսկերէն և Հայերէն մե-
ծահատոր Խառարանք Փէշտրմալձեան Գրիգոր
վարժապետին քով գաննելով , ի յիշատակ իւր
անուանը տպագրութեամբ ի լոյս ընծայել
առուա . սրբագրութիւնն և ուրիշ ծանօթու-
թիւնները յանձնելով Տիւզեան Եակոբ չելե-
պիին : Ըյս կերպով երեք կերպ բարեաց պատ-
ճառ եզու , մէյ մ' որ հեղինակին բազմափա-

տակ երկասիրութիւնը կորստեան կամ ուրիշին հեղինակութիւն տեփականութիւն վտանգէն ազատեց . երկրորդ՝ Պարսկերէնի հետեւող անձանց մեծ դիւրութիւն մատայց . երրորդ՝ որ ամենէն առաւելն է, այնպիսի մեծագիր և մեծածախ տպագրութիւն մը ձրի ընծայեց Ղզգիս, ամէն գարացներու, մինչեւ հեռաւոր երկիրներ խրկել չզանալով:

Ո՛հոգ ասոր նման փութաց նաև ձեռնտու ըջալ Սենետիկի Սիթիթարեան Հարց խմբագրած Հայկազեան ընդարձակ Ռառարանին տպագրութեանը . զոր չկրցաւ տեսնել իր կենդանութեանը . բայց իր ուսումնասիրութիւնը և Ղզգին մտաւորական զարգացմանը վրայ իր ժամանակին պահանջմանէն աւելի ջանք ունենալը հաստատեց թէ այս և թէ սակէ ետքը պատահած ուրիշ պարագաներու մէջ, ինչպէս սիտի տեսնենք յետոյ :

Մտակնկալ ժամանակներու մէջ Սուլթանին կողմանէ ստեղծուող կանչուելուն համար, Պէղծեան ալ իր բնակութիւնը Նէնիգարույն (Օրթագիւղ փոխադրեց 1824ին :

Ըյս տեղափոխութիւնը զինքը դարձեալ մեծ բարեգործութեանց առաջնորդեց . Պէղծեան (Օրթագիւղ գալուն պէս, տեղւոյն եկեղեցւոյն եկեղեցականներն ալ շունչ և ոգի առնել սկսան . և որ մը խոստովանահայր քահալանային միջոցաւ պատեհութիւն գտան իմաց տարցա եկեղեցւոյն պարտքը շինութեան ժամանակէն մնացած՝ 100 հազարէն աւելի :

Պէզճեան որ իր խորագէտ հանձարով ազէկ տեղեկութիւն ունէր եկեղեցականութեան վիճակին, մուրացկանութեան եղանակներուն, և պարտուց դիզման պատճառներուն, ազէկ հարցութիւններով ստիպեց զանոնք. և վերջապէս իմացաւ թէ եկեղեցւոյն շինութեան ժամանակը թէպէտ ոմանք ձեռնտուութիւն ընել խոստացած են, և իրենց անունն ալ դրանց վրայ յիշատակարաններու մէջ արձանագրել տուած, բայց յետոյ բան մը վճարած չեն: Աստի Պէզճեան սրտմխտելով այն անպիտաններուն վրայ, յիշատակարանաց արձանագրութիւնները ջնջել տրւաւ. և ինք հատուցանելով պարտքը, զարդարեց նաև եկեղեցին ընտիր ընտիր զարդերով, նախիրելով եպիսկոպոսական և քահանայական ամբողջ զգեստներ օսկեթել յօրինուածով կարմիր բեհէզներու վրայ, ակննակապ գաւազան, նաև գեղեցիկ շուրջաններ, փորուրարներ, սաղաւարտներ, սկիհ, և սկիհի ծանր ծածկոցներ, արծաթեայ մեծ խաչեր, բուրվառներ և քշոցներ, արծաթապատ Վետարաններ, խիստ ընտիր վարագոյրներ. և այլն. ևն. ամէն տեսակ եկեղեցական զարդեր. որոնցմով (Օրթագիւղի Ա. Այկեղեցին պճնուեցաւ. և տեղւոյն եկեղեցական աղաներն ալ փառաւորուեցան:

Պուճաբուլի Մայր եկեղեցւոյն այրմանէն վերջը, դեռ շինութեան հրովարտակն ևլած չէր, երբ օր մը Պէզճեան Լէնիգարու

բաղանիք գնաց, և Սուլթանէն կանչուեցաւ : Պէզճեան կը փութայ անմիջապէս արքունահան պալատն երթալու : Սուլթանը տեղեկացած ըլլալով Պէզճեանին բաղանիքէ գալը, կը հարցընէ թէ հանգիստ էիր բաղանիքին մէջ : Պէզճեան որ ասանկ բարեպատեհ առիթները չէր կորսնցնէր, մանաւանդ թէ ինք կը հնարէր և կ'ըստեղծէր, խոնարհելով Սուլթանին՝ կ'իմացնէ թէ, տակաւին այրած եկեղեցին աւերակ մնացած ըլլալով, նոյն օրը կիրակի, ցուրտ և խոնաւ օդի մէջ, գլխիբաց աղօթքի կեցեր, և մտելով բաղանիք երթալ փութացեր է : Սուլթանը կը հրամայէ որ նոյն եկեղեցին առջինէն աւելի չքնաղ կերպով շինուի : Պէզճեան արտասուալից ուրախութեամբ կը համբուրէ Սուլթանին ոտքը, և տուն դառնալով իր հետագնաց սպասաւոր Թէլլի Պ. Յարութիւնը աւետաւոր կը խրկէ առ կարպետ Պատրիարքն :

1828 փետրվար 3, Բուն Բարեկենդանի օրը եկաւ արքունական հրովարտակը շինութեան Սայր եկեղեցւոյն, և Պէզճեան իսկոյն հրաւիրելով արքունի ճարտարապետ Վրիգոր ամիրան, և Ս. Տէփէթ կարապետ ճարտարապետը, եկեղեցւոյն ձևը գծագրել պատրաստել տուաւ անոնց : Փետրվար 10ին հիւննադրութիւնն եղաւ, և շինութիւնն անընդհատ տեւեց մինչև սեպտեմբեր ամսոյ վերջը : Ենուածքը խիստ փառաւոր և ընդարձակ եղաւ, երեք մեծ և երեք քիչ փոքրագիր եկե-

ղեցիներ՝ բաց ի աւանդատուներէն . և պա-
հարաններէն . եկեղեցւոյն հիւսիսային կողմը
Հայ լեզուի դասախօսութեան համար Աւ-
սուսնարան մը , և հասարակ ընթերցանու-
թեան և երաժշտութեան համար վարժոց մը .
Ասուսնարանին մերձ ալ մեծ աւազան մը ,
միշտ ջրալից պատրաստ , և անոր քով հրաշի-
ջոց ջրհաններու և ջրհանակիրներու սենեակ-
ներ , եկեղեցւոյն դիմացն ալ Ըզգային Պատ-
րիարքարանը վայելուչ ձևով շինուեցան :

Հոկտեմբեր 14ին եղաւ Ա . Եկեղեցւոյն օ-
ծումը այնպէս հանդիսաւոր կերպով , որ անոր
նմանը դեռ մինչև ան ատեն Պօլսոյ մէջ տեւ-
նուած չէր . առաջին Այր Եկեղեցին օծեց
Կորապետ Պատրիարք յանուն Տիրամօր Ա .
Կուսի ի պատիւ հրաշալի Վերսիոխման Եւ-
րին : Երկրորդը՝ որ անոր հիւսիսային կողմը
կ'իյնայ , օծեց Եստուածատուր Ըրքեպիսկո-
պոսը յանուն Ա . Խաչի : Երրորդը՝ որ Այր
եկեղեցւոյն հարաւային կողմը կ'իյնայ , օծեց
Երեմիա Ըրքեպիսկոպոսը յանուն սրբազան
առաքելոցն Բակոբայ և Բովհաննու՝ որդւոցն
Արտաման . Այր . և Ա . Խաչի եկեղեցիներն
անջրգետող եկեղեցին օծեց Բովհաննէս վար-
դապետ Ա . Երուսաղէմի պատրիարքի փոխա-
նորդը յանուն հրաշափառ Եարութեան Բրիւ-
տոսի ի խնդրոյ Պէզնեան ջերմեանդ ամիրա-
յին : Որդւոցն Արտաման եկեղեցւոյն կից ե-
կեղեցին օծեց պատրիարքական փոխանորդ
Եարթաղիմէոս վարդապետ յանուն Ա . Օնըն .

դեան Քրիստոսի : Այլ վեցերորդը՝ որ Ա՛խաչ եկեղեցւոյն հիւսիսային կողմը կ'իյնայ, օծեց Անդրէաս վարդապետ յանունն Ա՛. Հրեշտակապետաց :

Շատ դիւրին է մակարերելը թէ այսպիսի մեծամարմին շինուածքի մը համար որչափ մեծ աշխատութիւն և հոգ և մեծագումար դրամ կը հարկաւորին . բովանդակ ծախսը երեք միլիոն դահեկանն անցաւ , որ նոյն ժամանակի համար նշանաւոր գումար մ'է . և իւրաքանչիւր ազգային ըստ կարողութեան ձեռնտուեղաւ այս շինութեան ծախուցը . մանաւանդ հարուստ սեղանաւորները , որոնց ինչպէս Պէդճեանի կենաց միջոցին ունեցած տուրքն ու սղորմութիւնը խիստ առաւել կը գանուի բազդատմամբ իրենց ուրիշ ատեն ունեցած տրոցը . նոյնպէս ալ անիրաւութիւններնին և զրկանքնին խիստ նուազ բազդատմամբ ուրիշ ատեն ըրած զրկանքներնուն . երկուքն ալ վաւրն ահին Պէդճեանի : Այսինքն Պէդճեան ոչ միայն առատասիրտ էր տնանկներու , աղքատներու , տառապեալներու , և ազգային բարեգործութեանց մասին , այլ և ահաւ սարսափ անօրէններու , բռնաւորներու , հարրու ահարողներու և փարթամութեամբ ճոխացող անձնապաշտներու , մինչև իւր անունը բաւական էր զանոնք սարսեցնելու և իրենց խորհրդոց մէջ զիրենք կործանելու . այս երկու յատկութիւններովը , այսինքն Ազգին բարեքրներու , և Ազգին չարիք կամեցողներու պա-

տուհասեղու ձեռնհաս ըլլալովը ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆ-
ՋՈՒԳԱԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐ կոչուելու արժանաւորու-
թիւնն ստացաւ :

Ասանկ Ազգային շինուածոց կամ ուրիշ պիւ-
տոյից համար դրամ պէտք եղած միջոցին, կը
ժողովէր սեղանաւորները, և նախ ինք նշանա-
ւոր գումար մը նպաստ կը գրուէր. յետոյ իւ-
րաքանչիւրն ինք կը նշանակէր իրենց կարողու-
թեան համեմատ. յետոյ ցանկը կը ցուցնէր
անոնց, և ո՞վ պիտի համարձակէր ըսել թէ
կարողութիւն չունիմ կամ չե՛մ ուղեր այնչափ
գումար մը վճարել. դժկամակողին բան մը չէր
ըսեր, բայց շուտով նոյն ինքն կը զզջար, և
կրկինը վճարելով կը զիջեցնէր Պէզճեանի սիր-
տը. երբեմն ալ Պէզճեան ինք դիտամամբ ցան-
կէն դուրս կը թողուր այն անձը՝ որուն գտն
սրտով նուիրատու չըլլալը գիտէր, բայց միւսը
գիտնալով հետեւանքը, աւելի կը պաղատէր և
կ'աղերսէր Պէզճեանին որ այն բարեգործու-
թենէն զինքը չզրկէ, և եթէ Պէզճեան զիջա-
նէր իրեն՝ շնորհք մ'ըրած կը սեպուէր. այս-
չափ մեծ էր Պէզճեանի ազդեցութիւնը, և
փոխանակ աւնողին ազերսել տալու, տուողին
պաղատել կուտար շատ անգամ. յետոյ ինք իր
բաժինը կը յանձնէր որու որ պէտք էր յանձ-
նել, առանց ժամանակ անցնելու միւսներն ալ
իր օրինակին կը հետեւէին: Ասանկ շատ անգամ
ոպատահած բըլալը դեռ կենդանի անձինք կը
վկայեն. և մեզի ալ կը թուի թէ ազգային
փոքր նպաստի մը դանդաղող կարող ձեռաց

այսպիսի հարուածող մ'ունենալը մեծ բաղդ է .
 Եւրոպուած նպաստները երկու միլիոնի
 հասան . գրեթէ կէս միլիոնի շափ սլ Պէզճեան
 ինք վճարած էր . տարտքը մնաց հազար երկու
 հարիւր քսակ : Պէզճեան սիրով յօժարեցաւ
 այս պարտքն ալ ամբողջ վճարել Սախայեան Ս .
 Սարտիրոս աղային ձեռօք , որ եկեղեցւոյն
 հոգաբարձուն էր . այս պայմանաւ որ մէկ քը-
 սակին հարիւր փարա շահ հաշուելով՝ ամսէ
 ամիս երեք հազար ղընուշ շահը եկեղեցւոյն
 հոգաբարձուները մշտնջենապէս վճարեն , եր-
 կու հազար հինգ հարիւրը եկեղեցւոյն Ու-
 սու մնարանին և վարժոցին , և հինգ հարիւրն
 ալ Խարգալի դպրոցին , զոր ինք կառուցած
 էր : Կեղեցիկ հեռատեսութեամբ և իր բա-
 րեգործութիւններուն յիշատակը յաւիտեան
 պահել տալու սուրբ խորհրդով Պէզճեան այս
 նպատը կը շնորհէ անխախտ կտակաւ : Պէզ-
 ճեան կ'ըզգար որ եկեղեցւոյն պայծառու-
 թիւնը դպրոցներով կ'ըլլայ , և գիտէր նաև
 իր ժամանակի մարդոց գաղափարը , որոնք չէին
 ըմբռներ թէ՛ դպրոցն ինչ է . անոր համար
 դպրոցն ուրիշ , եկեղեցին ուրիշ , և թերևս
 եկեղեցւոյն եկամուտը դպրոցի յատկացնելը
 մեղք անգամ սեպէին . (իրենց քսակը լեցնելը
 աւելի վարձք սեպելով .) ուստի ասանկ տնօրէ-
 նաւ թիւն մը խորհեր ու որոշեր է որ եկեղե-
 ցին պարտաւ որ ըլլայ դպրոցը խնամել անխա-
 փան : Եսնք վկայուած և Պատրիարքի և իշ-
 խանոց վաւերացուցմամբ հաստատուած բա-

րեգործութիւններն են որ մենք գիտենք և հիմա ի լուր աշխարհի կը հռչակենք . զի գիտեայն առատաձեռն անձը ուրիշ ինչ բարեգործութեանց որոշումներ ունեցեր է արդեօք , և զանոնք գործադրելը սրմնց և ինչ եղանակաւ յանձնած է , իր անունը ծածկելու ստիպուելով թերևս ժամանակին քաղաքականութենէն , և թէ՛ արդեօք յանձնարարութիւններն ամբողջ և ըստ կամաց Պէզճեանի կատարուած են :

Պէզճեան խիստ ծանրագին և խիստ ընտիր եկեղեցական ամէն տեսակ զարդեր անթերի ընծայեց նաև Սայր Լիկեղեցւոյն ալ , նայնպէս Իւսկիւտարու Դ) . Խաչ եկեղեցւոյն , որոնց ամէնուն վրայ իր յիշատակութիւնն արձանագրուած պահուած է : Եւսև կը հաւատեն մեզի թէ գաւառներուն մէջ ալ շատ եկեղեցիներ կը կրեն Պէզճեանի մէկ և աւելի յիշատակն եղած եկեղեցական զարդեր :

Ընանց մոռնալու հոս կը յիշատակենք ևս թէ Պէզճեանի քոյր Համասիիւռ բարեպաշտուհի տիկինն իր ծախիւքը հիմէն նորոգել տուաւ Լյուսպի Դ) . Լիդիայի եկեղեցին , իսկ անոր զարդարանքը Պէզճեան հոգաց :

Երկայ ժամանակիս մէջ չորս կողմերնիս նկատելով , և սոյն օրինակ բարեգործութիւն սիրողի , և անձնուրաց ազգասէր անձի նուազումը դիտելով , պիտի կրնայինք խղճի դէմ չափազանց կամ աւելորդ գովաբանութիւններ համարել մեր ըսածները , եթէ անոր ժամա-

նակակից անձերն անձամբ չվիրյէին , և մեր
 պատմածները տակաւին շատ համառօտ և հա-
 րեւանցի ըլլալը մեզի չհաստատէին . միանգա-
 մայն մեր շուրջը գտնուող Սայրաքաղաքիս
 գլխաւոր եկեղեցեաց ծանրագին զարդերուն
 յիշատակարանները , և դպրոցները , ևն ևն .
 ամէնքն ալ կենդանի ապացոյցներ և վկաներ
 չըլլային մեզի : յամանակը շատ հաւանական
 է որ մեծամեծ ազգային բարերարներ մոռա-
 ցութեան մէջ թաղած է , և ասոր համար է
 որ , չգանգատիմք բնաւ , հիմա գժուարին կ'ըլ-
 լայ մեզի արժանաւոր բարերարներ ունենալը .
 վասն զի երախտաւորները պատուելու մասին
 շատ յեաթն ենք : Պեղձեանի համար ալ թե-
 րեւս ասանկ ըլլար , և ժամանակ անցներով
 այնչափ մոռցուեր , և այնչափ անխնս սեպ-
 ուէր , որ մինչև անգամ հնակարկատ հրէի մը
 չափ ալ պատմութեան մէջ տեղ բռնելու չոր-
 ժանանար . և իրան ասանկ պիտի ըլլար , եթէ
 ուսումնականութիւնը առանձնաշնորհում մը
 կամ մի և նոյն աղբիւրէ ջուր խմող կարգ մը
 գրագէտներու սեպհականութիւնն ըլլար : Ոչ
 ապաքէն նոյն իսկ մեր ամիրաներէն ոմանք
 Պեղձեանի մահուընէն ետքը ջանացին անոր
 յիշատակը ջնջելու չափ հնարքներ ի գործ դը-
 նել , երկիւղներ կեղծելով , և զանազան պա-
 տրուակներով իրենց ներքին սխր և չարակա-
 մութիւնը ծածկել հնարելով :

ՃԱՐՏԱՐԱԳՅԵՏ ԳՌԻԳՈՐ ԱՄԻՐԱՑԻՆ ԱՔԱՐԻՆ ՈՒ
ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ : ՄԵԾ ՍՈՎԱԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԸ Կ . ԳՕԼ .
ՍՈՅ ԱՆՔԱՏ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱ-
ՆԱՏՈՂԱԻ ԱՔՍՈՐՈՒԵԼԵՆ :

Սուլթան Մահմուտ իր արքունի պալա-
տան բաղնիքին շինութեան կերպին վրայ
տհաճելով կը զայրանայ , և ճարտարապետ
Գրիգոր ամիրած արքայի կուտայ , քի կեսարիա
(1827) :

Պէզճեան որ ճարտարապետ ամիրային ե-
րախտիքը կը ճանաչէր , ու շատ կը սիրէր զին-
քը , բարեպատեհ առիթ մը կը փնտռէր Սուլ-
թանին ցասումը իջեցնելու , և Վիրան ար-
տրէն աղատելու : Մանազանի օրերուն մէջ
(Սամանցիք սովորութիւն ունին ընտիր հա-
մեմներով են պատուական կերակուրները ճա-
շտիկել . Սուլթանն ալ շատ կը սիրէր պատուա-
կան ապուխտ , ուստի Պէզճեան փութացաւ
ընտիր ապուխտ գտնելով ընծայ տանիչ Սուլ-
թանին : Սուլթանը շատ ախորժեց , և ուսկէ
գտնելը հարցուց Պէզճեանին : Պէզճեան եր-
կրպագութիւն ընելով իմացուց թէ , հա-
ւատարիմ ծառայն Գրիգորը խրկած է կեսարի-
այէն առ Նորին Վեհափառութիւնն : Յիշեց
Սուլթանը իւր ճարտարապետը , և գոփելով
Պէզճեանի խոհականութիւնը հրաման ըրաւ
որ ճարտարապետն արքայէն վերադառնայ :

Պէզճեան իւր մեծ զարմանքն յայսնեց ի մեծ
խնդութիւն Սուլթանին ըսելով թէ, ի վա-
ղճւոց գիտէի որ ապխտով բռնուող և ծաւղակն
խնող կ'ըլլայ, բայց չգիտէի թէ ազատուողն
ալ կ'ըլլայ եղեր :

Պէզճեան այս միջոցին ուրիշ նշանաւոր
բարերարութիւն մ'ալ ունեցաւ, որուն մէջ
թէ՛ իր խոհահանութիւնը և թէ՛ աղքատու
սէր ու ժողովրդասէր բնութիւնը յայսնի կ'ե-
րևան :

(Օսմանեան Տէրութիւնը ընդդէմ Սաւ-
ասց պատերազմ բացած ըլլալով տարի մ'ա-
ռաջ, ցորենի և ընդեղէնի և սարիշ կարևոր
պիտոյքներու նուազութիւնն երթալով զգաւ
լի կ'ըլլար և Պոլսոյ մէջ, Մսկէ օր օրի արձ-
տուենը աւելնալ սկսաւ հասարակ ժողովրդ-
եան մէջ, մանաւանդ հաճիկ կանայք բազմա-
թիւ աղերսագրերով Սուլթանը կը շրջափա-
կէին ուրբաթ օրերը :

Թէպէտ Մանուշուէն ցամաքի ճանսպար-
հով ցորեն կը բերուէր, բայց խիստ ծանրա-
գին կ'ըլլար, և ոչ ալ կը բաւէր Վայրաքաղա-
քիս բազմամբոխ բնակչաց, ու տախտակէն մարգ-
առ հասարակ սովէն կը տալնուպէին, և բա-
ներնին գործերնին թողուցած փառաբուն
առջև կը լեցուէին աւուր պարէնը ճարելու
համար : Մէկ մէկու ձեռքէ հաց յափշտակել,
զիրար գանել, կին, տղայ և ծերունի սանա-
կոխ ընել միշտ կը պատահէին փառաբուն
առջև :

Հրաման ելաւ Սուլթանէն առ բոլոր հր-
պատակս, որ ամէն ազգի պանդուխտներն ու
օտարականները երեք մասի բաժնուին, երկու
մասը հինգ աւուր միջոցի մէջ պատրաստուին
ճանապարհ ելնելու դէպ իրենց հայրենի եր-
կիրը, և իրենց առևտուրն ու գործերը հոս
մնացող միւս մասին յանձնեն. և մէյ մ'ալ որ
քնիկ Պօլսեցիներէն ամուրիք և տասնամեայ
ամուսնացեալք երկու մաս լնատուրու եր-
թան, որպէս զի մնացեալներուն հաց և պա-
րէն ճարել դիւրանայ մինչև պատերազմին
վերջը :

Ինչպէս ամէն հպատակ ազգաց, նոյնպէս
և մեր ազգային Պատրիարքարանին մէջ կար-
դացուեցաւ արքունական հրովարտակր : Ին-
չոր ներկայ եղող ամիրայք սուկացին, և Պէդ-
ճեան Թեթևցնել ուղերով աղքատաց բաժին
ինկած տառապանաց մէկ մասը, առաջարկեց
ժողովեալներուն, որ խրենցմէ ամէն մէկը
նախ փութայ իր ընտանիքը և ըստ ձեռնհա-
սութեան իւրոյ ազքատ ընտանիքներ ալ հետ
առած ուքիշ երկիր երթալու, որպէս զի աղ-
քատը՝ որ աւուր պարէն ճարելու միջոց չու-
նի իր ձեռքը, զերծ ըլլայ այս նոր ու տար-
ժանելի տառապանքէն : Հաճեցան ամէնքն
ալ այս խորհրդոյն, և հրաման եղաւ քահա-
նայից որ իրենց ժողովուրդները գրի անցընեն :

Եւ Պէդճեանի սիրտն անհանգիստ էր, և
ոչ այնչափ գոհ սոս անօրէնութեան վրայ, վա-
ւրն զի ոչ միայն իր ազգակիցները կը խորհէր,

այլ միւս ամէն ազգի անհատներն ալ : Սուր
Թանը Աստիղ-լէֆիլիին կը նստէր ի պահպա-
նութիւն Սահմետական դրօշին , հոն գնաց
Լիֆիլին գիշերը և Պէզճեան : Սուրթանն ու-
շադրութիւն մատոյց Պէզճեանի , և անմիջա-
պէս հրաման հանեց թէ ով որ ուզէ թող
երթայ Ռուսիի և Անասուրու , և ցորեն կամ
արիւր բերէ ու վաճառէ հոս ինչ գինով որ
կ'ուզէ . Տէրութեան կողմանէ ոչ մաքս և ոչ
իկֆիսադիէ և ոչ ուրիշ բան մը չպիտի պահան-
ջուի . և այնուհետև եթէ ժողովրդեան պա-
կասել հարկ ըլլայ , հարուստ գերդաստանները
թող պատրաստուին երթալու , իրենց հետ
նաև աղքատներ տանելով :

Այս մտօք հրովարտակ կարգացուեցաւ
ամէն տեղ , և տանեքիւր որ չուեց , կ' Պու-
լիս լցուեցաւ հացի և ցորենի առատու-
թեամբ : Սուրթանը ինչպէս որ շատ պարա-
գաներու մէջ նոյնպէս , և այս պարագայիս
մէջ Պէզճեանի խորախորհուրդ հանձարոյն
փորձն առնելով , գովեց զնա . « ողջ մնաս
Յարութիւն , իմ հացս որ կ'ուտես , քեզի յա-
ւիտենական սնունդ տայ որ ըսելով :

Իսկ Պէզճեան ըստ աղքատասէր բնաւո-
րութեան իւրոյ հարիւր հազար զուրուշ
յանձնեց Պատրիարքին որ աղքատաց բաշ-
խէ : Ամէն շրթունք բարեմաղթութիւններ
կ'ընէին վասն կենաց Սուրթանին , օրհնելով
ևս զՊէզճեան :

ԳԵՂՃԵԱՆՆ Կ'ԱԶԼՍԻ ԳԼԻՍՏՄԱՆ ՎՏԱՅԻՆ ՄԸ . ԵՒ
ԹԱՍՎԻՐԻ ԿՒՄԱՅԱՆՆ ԸՔՈՒՆԸՆԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ :

Պէզճեանի կեանքը՝ ամեն րօպէ կլիանգի մէջ էր , իր ժամանակին քաղաքականութեանը նկատմամբ . և պարտաւոր էր ամեն ժամ արեւթուն մնալ և զգուշանալու ոչ չմիայն իր վիճակին վրայ նախանձող օսմանցի բարձրաստիճան պաշտօնատարներէ , այլ իրենց փերիմ թշնամի չեղող աղգակիցներէն ալ : Բայց այս վիճակին մէջ դարձեալ կը յաջորէր . իր հնարաւ գէտ հանձարովը , փրանգներուն առջևն առնելու և պարզերե՞ս ելնելու :

Ուստաց դէժ՝ պատերազմը սաստկանալով , պատերազմին ծախուց դիմանալու համար Սեժ Լայարքոս Սէշիու Սէհէմէտ փաշան՝ որ բանակին ընդհանուր սպարապետն էր , խորհեցաւ որ պղնձի դրամ պատրաստուի , և պատերազմէն ետքը վերստին հաւաքուի : Եւ խորհրդոյն՝ հաւանեցաւ Սուլթանն ալ . բայց Պէզճեան դրամի պակասութեան առջևն առնելու համար պղնձի և արծաթի խառնուրդով դրամ պատրաստելու հոգն արդէն տարած և Դենպետին օրինագիրն ալ (Վէթփայի շէրիֆ) ստացած ըլլալով , Սուլթանն աւելի Պէզճեանի կարգադրութեանը հաւանեցաւ , և իր առջև հրամանը փոխեց : Եւ նոք տեսակ դրամները շուտով պատրաստուեցան և ցրու-

ուեցան . Սեճ Լյարբոսը ընց այս փոփոխու-
թիւնը , և շատ մ'ալ Պեղձեանի վրայօք զը-
պարտութիւններն անոր թշնամին բէն , և հա-
ւատարմ' անոնց' օտարակ սրամտելով երգամբ
միտքը դրաւ , որ Պօլիս դառնալուն պէս գը-
խտակել տայ Պեղձեանը , առանց որ և է պե-
նածութեան կամ երկիւղի : Լորբ պատերազմը
վերջացաւ ու խաղաղութիւնն եղաւ . Սեճ
Լյարբոսն ալ Պօլիս դարձաւ , երեք որ' ետքը
իր ծոռաներէն մէկը իրկեց Պեղձեանին , որ
Ի . Դուռը գայ շուտով :

Լինդարու իր տունը կը գտնուէր Պեղ-
ձեան . ուր Լյարբոսին հրամանն ընդունեց .
փութաց անմիջապէս գնալ Սայր Լիկեղեցին ,
իր խոստովանահայր քահանայն կանչեց , և
խոստովանելով և հաղորդուելով կենարար
Սարճոյ և Իրեան Փրկչին , ազօձքի կեցաւ
արտօնարարից աջօք : Յետոյ ուղղակի գնաց Ի .
Դուռը . և Սեճ Լյարբոսին դէմը ելաւ :

Պեղձեան շար ի բարձր սրտե յանձնուած էր
Բմենակարող Լատուծոյ , և անոր վրայ մի մի-
այն իր յոյժը և վստահութիւնը դրած էր , ա-
ղատեցաւ նաե՞ այս անգամի խիստ փոանգա-
լից վիճակէն : Լյարբոսն ի սկզբան թէ պէտ լի
ցասմամբ վարուեցաւ Պեղձեանի հետ , սա-
կոյն Լյատուած շուտով զիջւց անոր սիրար , և
հուսկ յետոյ Պեղձեանի անմեղութիւնը հաս-
կընալով , և արքունի գանձին եղած շահն ալ
խմանալով՝ սկսաւ պատուել Պեղձեանը , և
նստել հրամայելով , սուրճ բերել տալաւ անոր .

որ մեծ պատուով նշան էր, և յետոյ մեծարանօք արձրիկեց : Վուրսելալ Պէզճեան, և գահուլթիւն տալով Լիտուծոյ, երեսուն հազար ղուրուշ իր ձեռքովը բաշխեց Լիպարթոսին ըստ պատահրացը, և երկրորդ օրը քսան հազար ղուրուշ ալ Լիպարս տնանկ ազքատաց բաշխել տուաւ : Պէզճեանի թշնամիներն այս անգամ ալ չըյաջողեցան և պապանձեցան մնացին :

Պէզճեան քիչ ատենէն ուրիշ խիստ մեծ պատուով մը արժանացաւ : Ռուսաց հետ հաշտութեան պայմաններէն մէկն էր պատերազմին ծախուց վճարումը : Եւս վճարումը երեք մասի բաժնուած էր. առջի մասը Ռուսաց կայսրը նուիրեց Սուլթանին, երբ Խալիլ փաշան ծանրագին ընծանելով արտաքոյ կարգի դեսպանութեամբ Բեգրսպուրկ գնաց և Լյասեր ներկայացաւ : Երկրորդ մասին վճարման ժամանակն եկաւ, և Ռուսաց դեսպանը պահանջեց զայն Բ. Գունէն :

Լրքունի գանձը անբաւական էր վճարելու այս պարտքը : Վասն որոյ նախարարներն ամէնքն ալ վարանման մէջ էին, և ոչ ոք իրենց մէկը համարձակէր Սուլթանին ներկայանալու : Պէզճեանը նախարարներէն յորդորուած, ներկայացաւ Սուլթանին, և հրաման ստացաւ քիչ օրէն փութով վճարելու այս պարտքը : Գնաց Պէզճեան և իր մանրիմ Լիւրոպացի վաճառականները կանչեց, և համոզեց զանոնք, որ իրենք երեք աւուր մէջ նոյն պարտուց գումարը վճարել յանձն առնեն, և յետոյ նոյն գումար

րին տոկոսիքը և թէ ամբողջ գումարը մաս առ մաս կը վճարէ արքունի գանձէն : Յօժարութեամբ ընդունուեցաւ Պէզճեանի առաջարկութիւնը, և հետևեալ օրը պարտքը վճարուեցաւ Ռուսաց դեսպանին, և ընկալագիրը կայսերական կնքով վաւերացած բերուեցաւ առ Պէզճեան : Ուրախութեամբ գընաց Պէզճեան առ Սուլթանն, և Նորին Վեհափառութեան առջև դնելով ընկալագիրը, և վճարման եղանակը ու պայմանները, զարմացուց Սուլթանը, որ ինչան իւր բարձր գոհունակութեանը և համակրական սիրոյն՝ նոյն ինքն Սուլթանն իւր ձեռք թափարի շիւմայուն բարձր շքանշանը կախեց Պէզճեանի կուրծքը, և խրկեց Ռ. Դուռը Սեճ Լպարքոսին, որ անոր յանձնէ դեսպանին ընկալագիրը :

Պէզճեան Ռ. Դուռը գնաց, և տեսաւ որ հոն ժողովուած էին, Լպարքոսին քով, բոլոր աւագանին և օրինականք, Դենպետը, Սպարապետը, Օովակալը, և պարտուց վճարման համար հնարք մը գտնել կը խորհէին. Պէզճեան իմացուց իր գալը, և հրաման ստացաներս մտնելու : Պէզճեան դէպ ուղիղ դիմեց Լպարքոսին՝ անոր ոտքը համբուրելու : Բազմականները տեսնելով կայսերական Պատկերն ի կուրծս Պէզճեանի, ամէնքն ալ ոտք ելան ի պատիւ երեսաց Սուլթանին, և Պէզճեանն իրենց հետ նստեցունելէն, և որպիսութիւնն հարցնելէն ետքը, երբ տեսան ընկալագիրը :

և լսեցին վճարման եղանակը ու սրայմանները .
և Սուլթանին ուրախութիւնը՝ որուն համար
արժանի եղեր է այն բարձր շքանշանն ընդու-
նելու , ամէնքն ալ ուրախացան , և գովեցին
Պէզճեանի խոհականութիւնն ու հաւատա-
րիմ ծառայութիւնը . և շնորհակայութեամբ
ու գրուատեօք վերջացաւ , և դարձաւ Պէզ-
ճեան իր տունը :

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ Ե .

ՊԵՋՃԵԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ Կ'ԸՍՏԱՆԱՅ ՄԱՅՐ ԵԿԵ-
ՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ ԻՐ ԳԵՐԵՉՄԱՆԸ ՇԻՆԵԼ ՏԵԼՈՒ :
ԵՐՈՒՍԱԼԵՄԻ ՄԷՋ Ս . ԳԵՐԵՉՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ Ս .
ՊԱՏԱՐԱԳ ՄԱՏՈՒՑԱՆԵԼՈՒ ԱՐՏՈՂՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԸՍ-
ՏԱՆԱՅ ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱՐ :

Պէզճեան իր առարկինի սրտին և բարեպաշտ
զգացմանց համեմատ կը փափաքէր որ Սայր
Լիկեզեցւոյ մէջ թաղուելու հնար մը գտնէ ,
վասն զի Պօլսոյ բերդաբաղարին մէջ թափա-
ւորներէ և երեւելի փաշաներէ զատ ոչ ոք
կը թաղուի :

Ի՛նչքն անանկ բերաւ որ օր մը Սուլթա-
նը կանչել կուտայ Պէզճեանը , Պէզճեան Սայր
Լիկեզեցին աջօթելու վրայ էր , երբ Սուլթա-
նին հրամանն ստացաւ . քիչ մը ուշացաւ , և
յետոյ ելաւ գնաց արքունիական պալատը :

Կ'ըսէ Սուլթանը ուր էիր Յարութիւն. — այն
 Լիկեղեցին էի, որուն շինութեան հրամանը
 ձեր վեհափառութենէն ստացանք, և հոն կ'ա
 ղօթէի ձեր անգին կենացը համար, կը պա
 տասխանէ Պէղճեան: Կ'ըսէ Սուլթանը, Լիկե
 ղեցին մնաս, հոն մեռնիս: Լըրիպապութիւն
 ընելով Պէղճեան կ'ըսէ, տուր, տէր իմ, հոն
 մնալուս հրովարտակը, ինչպէս որ հրամայե
 ցիր: Կը ծիծաղի Սուլթանը, և անոր պատ
 րաստ պատասխանատուութեանը վրայ զար
 մանալով, կը հրամայէ որ հրովարտակ տրուի
 Պէղճեանին, որ մեռած ժամանակը Գուժ
 Կարուի Վայր Լիկեղեցւոյն մէջ թաղուի:

Պէղճեան ստանալով հրովարտակը, իր գե
 րեզմանը շինել տուաւ Վայր Լիկեղեցւոյ Ս.
 Յարութեան տաճարին մէջ, ուր ստէպ ստէպ
 այցելութիւն ընելով կ'արտասուէր շատ ան
 գամ:

Պէղճեան որ բազմաթիւ մեծագործու
 թիւններով անուանի կը հանդիսանար, իրեն
 պահուած էր նաև այնպիսի մեծագործու
 թիւն մ'ալ, որ Լըզգին համար մեծ բարե
 բաղդութիւն մ'էր. այն է Ս. Լըրուսաղէմի
 մէջ Ս. Կերեղմանին վրայ մեր Լըզգին քահա
 նայից Ս. Պատարագ մատուցանելու արսօնու
 թիւն ստանալը:

Պէղճեան պատեհութիւն գտաւ Զեյլա
 նացւոց դէմ Լ. Իրան պատերազմ հրատա
 բակելէն, և աղերսագիր մը պատրաստել, ու
 բոլոր Լըզգին մեծամեծաց ստորագրել տալով

առաւ, և Սուլթանին ուրախ խամանակին
մէջ տուաւ անոր: Անմիջապէս հրաման րրաւ
Սուլթանը որ խաճճի Հիւմայուն տրուի,
որպէս զի Հայերն այլ Յունաց և Լատինա-
ցւոց հետ ամէն օր Ս. Պատարագ մատուցա-
նեն Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Հրո-
վարտահն եկաւ Ազգային Պատրիարքարանը,
և ժողովի մէջ կարգացուելով, Սայրաքաղա-
քիս բոլոր եկեղեցեաց և բոլոր գաւառները
ծանուցուեցաւ մեծազօր Տէրութենէն աւ-
նուած այս նոր արսնաւթիւնը, և ամէն
Հայ առ հասարակ ուրախութեան տօն կա-
տարեցին:

Գ Լ Ո Ւ Կ Ժ Օ:

ՊԵՋՃԵԱՆԻՆ ՃՅՆԱԳԱՐԿՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ԸՆԴ-
ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ: ՃԱՆԻԿ ԱՍԻԲԱՅԻՆ Ի ՀՈՒՄՆՈՒ
ԵՔՍԱՐԻՆ ՈՒ ՎԵՐՄԱՐՁԸ: ԵՆԻՔԱՐՈՒՑԻ ՉԱ-
ԳՐԻ ՌԵՑԻԶ ԱՆՈՒՆ ՆԱԽԱՎԱՐԸ:

Սուլթանն 1831 ին Չանաքքալէ քնաց,
նեղուցին բերդերը տեսնելու համար. հետը
տարաւ նաև Պէզճեանը: Չանաքքալեցիք պա-
տեհաւթիւն գտան խնդրելու Պէզճեանէն,
որ Հայոց եկեղեցին պատուով մը շքափակի,
ընտ որում եկեղեցին ճանապարհի վրայ ըլլա-
լով, անցորդներէն շատ կը նեղուէր: Առանց

ժամանակ անցնելու, Պէղձեան իսկոյն կատարել տուաւ անոնց խնդիրը, և եկեղեցին պատով մը շրջափակեց ծախքն իւր քսակէն ընելով:

Չանաքքալէ եկան և Կելիօյուրի եկեղեցւոյանք, նախ շնորհակարարութիւն մատուցին Պէղձեանի, ըստ որում ինք տարի մը յառաջ Կելիօյուրի եկեղեցւոյն նորոգ շինութեան հրամանն ստացած էր Ի. Քոնէն. յետոյ շէնութեան ծախուց հաշիւը ներկայացուցին. Պէղձեան սիրով հապոյց 10 հազար զուբուշ, որ շինութենէն մնացած պարտքն էր, և ուրախութեամբ զանանք արձրկեց:

Սուլթանն ելաւ Չանաքքալէէն գնաց յԱշտիրնէ, հետն էր նաև Պէղձեան: Հոն ալ եկեղեցւոյն ծանր պարտուց ցուցակը ներկայացաւ Պէղձեանին: Ետզովի կանչեց տեղւոյն բոլոր երևելիները և առաջնորդ Սեօրոպ Աբբեպիսկոպոսը ի տղան Պարտիզպանեան կարապետ աղայի. հոն Պէղձեան բննելով եկեղեցւոյն շինութեան հաշիւը, և մնացած պարտքը, բաժանորդագրութիւն մը բացաւ, և նախ ինքը մեծ գումար մը գրուեցաւ, յետոյ Առաջնորդը և բոլոր ժողովականք իրեն հետեւեցան, որով բոլոր գումարը պարտքէն ալ անցաւ: (Յետոյ իր գրուած գումարը հոն բերել տուաւ Պէղձեան, խնդրեց Առաջնորդէն և միւսներէն որ իրենց գրուած գումարները անմիջապէս բերել տան. Պէղձեանի խնդիրը կատարուեցաւ: Պարտատէրները կանչէլ ալ,

ւաւ , և անոնց պահանջքը իր ներկայութեան
 նը վճարել տալով , անսնց ձեռքի պարտամուր-
 հակներն ալ պատուել տուաւ : Բոլոր ժողով
 եալները օրհնութեամբ և գովեստով և բա-
 րեմաղթութեամբ բաժնուեցան իրարմէ : Եր-
 կար ժամանակ վրատանջութեան ագարկայ ե-
 ղոժ բան մը , երբ անակնուներ զօրութեամբ
 անմիջապէս ի գլուխ չը հանուի , հարկաւ մը
 տասանջութիւն կրողներուն համար մեծ շնոր-
 հակարութեան նիւթ կ'ըլլայ . թէպէտ և գարծն
 ի գլուխ հանողներն իրենք էին , բայց զանանք
 մէկմէկու քով բերող , և խոտացածնին անմի-
 ջապէս վճարել տուող զօրութիւն մը պէտք էր .
 ու ան ալ Պէզձեան եղաւ , նախ ինք օրինակ
 ըլլալով անոնց :

Ետիքնէ եկան Վալղարացի Հայեր , և
 Պէզձեանին աղերսագիր տուին . որով կը ծա-
 նուցանէին թէ եկեղեցւոյն պարտքը անկրան
 ծանրացած , և պարտատէրներն ալ այնքան
 անպթացած են , որ եթէ քիչ ժամանակէն չը
 վճարուի պարտքը , եկեղեցին հարկաւ պիտի
 փակուի : Պէզձեան տուաւ պարտքը և պատ-
 ուեց մուրհակները : Ուրախութեամբ անղեր
 նին դարձուց Վալղարացիները , և ինք ալ
 Սուլթանին հետ Պոլիս վերադարձաւ :

Պէզձեան որչափ օգնութիւն և կարեկցու-
 թիւն կը ցուցնէր աղքատին վրայ , նոյնչափ
 ռիսերիմ էր զանոնք հարստահարողներուն և
 տառապեցնողներուն վրայ : Անկէկողմէն կը
 ջանար նաև Հայ սեղանաւորները միացնել ,

և անոնց բարեգործութիւնն ընել սարկեցնել .
 Հոյ և Հռովմէական սեղանաւորաց վրաց մի-
 անգամայն կը հսկէր . որ մէկմէկու դէմ ատե-
 լու թեամբ՝ իրար կործանել չնկրտին . ինք ա-
 նոնց հաշտութեան էր , և իր անուշը բաւական
 էր որ զանոնք շուտով ի միութիւն զիջեցնէր :

Այս միջոցները սեղանաւորաց մէջ հակա-
 ապոսթոլիկն սնաւ ընդդէմ Ղանիկ ամիրայի .
 և միաբան ուխտեցին որ մեծ փնաս հարցնեն
 անոր : Իմացաւ Պէզճեան , և Վնաւ ուրեան
 կարապետ ամիրայի միջոցաւ զանոնք փողերա-
 նոց հրաւիրեց : Կաս մեղմաբար և քաղցրու-
 թեամբ յորդորեց որ Ղանիկ ամիրային դէմ
 քինախնդիր չըլլան . և երբ տեսաւ որ դժկաւ
 մակութիւն կը ցուցնեն հաշտութիւն ընելու ,
 զայրացաւ , և ծունկի գալով , ահեղ ձայնով և
 խոժոռ հայեցուածքով լուաւ անոնց . կը հար-
 ցնեմ ձեզի , թէ դուք ի՞նչ կը կարծէք զձեզ .
 ահա Ղանիկն ես եմ , ինչ որ կրնաք ընել , ը-
 րէք որ տեսնեմ :

Ի ազմականներէն մէկը ընդմիջեց Պէզճեա-
 նի խօսքը , ըսելով , Տէր իմ , մինչեւ ցայսօր
 ի՞նչ հրաման ըրիր մեզի , ու մենք չկատարե-
 ցինք , մի բարկանար տէր իմ , պատրաստ եմք
 ամենայն հնազանդութեամբ ձեր կամքը կա-
 տարելու :

Պէզճեան մարդ խրկեց Ղանիկ ամիրային ,
 և փողերանոց կանչել տուաւ : Եկաւ Ղանիկ
 ամիրա , և երբ սենեակին դռնէն ներս կը
 մտնէր , ստքի ելաւ Պէզճեան , և հրամայուց

որ նստի . իրեն հետևելով բոլոր բաղմականք սարի ելան : Յետոյ Պէզճեան սուրճ բերել տուաւ անոնց , և բաւական յորդորելէն և Ղանիկ ամիրային հետ զանոնք հաշտեցնելէն վերջը , զամէնքն ալ պատուով իրենց տեղն արձրկեց :

Ի այց այս հաշտութիւնը կեզժ և առ երկիւղի էր . ինչպէս որ քիչ ատենէն յայտնուեցաւ : Վասն զի սեզանաւ որները փողերանոցին վերատեսուչ Լ՛հմէտ Լ՛Ֆէնտիին սիրան իրենց յանկուցին , և Լ՛Ֆէնտիին ալ օր մը կանչեց Ղանիկ ամիրան , և առանց պաաճառանաց սկսաւ զայն յանդիմանել և նախատել , ոտքի վրայ կեցուցած : Օգաց Ղանիկ ամիրա թէ ուսկէց թերագրուած է Լ՛Ֆէնտիին , և եզած անարգանացն ալ չկրնալով հանդուրժել , ինչ յանցանք ունիմ որ դատասպարտես զիս , գուչեց : Լ՛հմէտ էՖէնտիին ուզածն ալ սցս էր . առիթ գտաւ այս յանգուզն պատասխանատուութենէն , և ի . Ի ուռը գանգատ գրեց Ղանիկ ամիրային վրայօք , թէ անկիրթ և անքաղաքավար կերպով իր պատիւն արհամարհեց , և պէտք է որ արքորուի ի Շուճնու , որպէս զի բարեկրթութիւն սորվի , և թէ ինչպէս խօսիլ պէտք է Տերութեան պաշտօնակալաց առջև : Ըրքունի հրովարտակով յանկարծակի արքորուեցաւ Ղանիկ ամիրա ի Շուճնու :

Ըստ գէպքն իմացաւ Պէզճեան , և չխռովուեցաւ . բայց հազիւ թէ ամիս մ'անցած

էր, երբ յանկարծ փողերանոցի վերատեսուչն
 [Նսմէտ Լֆէնտի ինկաւ իր պատուէն, և Ղա
 նիկ ամիրա վերադարձաւ արսորէն : Սասանե-
 ցան առ հասարակ Ղանիկ ամիրայի բոլոր Թըշ-
 նամիները, և ամէն օր դողի մէջ էին, և գրե-
 թէ ժամ առ ժամ կ'ըսպասէին իրենց արժա-
 նի պատուհասն ընդունելու, ըստ որում Պէզ-
 ճեանի խրատներուն անսաստելով, կերպով մը
 դիւրն անարգած գտնուեցան : Ի այց Պէզճեան
 չուզեց Ղանիկ ամիրային Թշնամիներն ըստ
 արժանւոյն պատժել. բաւական համարեց որ
 զանոնք սասանեցուց, և իր կարողութիւնն
 աւամենամեծ չազդեցութիւնն անոնց յայտնեց :

Պէզճեանի վեհ ոգին սրչափ խիստ էր աշ-
 խարհիս վայելչութիւններով յղփացած և անի-
 բաւութիւններով ճոխացած անձերուն հետ,
 միշտ աշխարհիս սենայնութիւնը յիշելով, նոյն
 չափ ալ քաղցր էր աղքատին վրայ, իր այն
 պայծառ ու փառաւոր վիճակին մէջ անգամ
 աշխարհիս վայելքներէն համ չառած, ամէն
 ժամ ինքզինքը Վմենակարող Ստեղծողին յանձ-
 նելով՝ հանդերձեալին մէջ իր կատարեալ միջ-
 Թարութիւնը գտնել յուսալով : Հետեւեալ
 պատմութիւնը պիտի ապացուցանէ մեր ըսա-
 ծը. որուն մէջ Պէզճեանի վեհանձնութիւնը,
 խոնարհութիւնը, և առաքինասէր բարբը մի-
 անգամայն ակնյայտնի կ'երևան :

Վիրահի օր մը ժամերգութեան աւարտմա-
 նէն յետոյ, ()րթագիւղի եկեղեցիէն ելած
 տուն կը դառնար Պէզճեան. ճանապարհին

վրայ անբաւար և դժուար հանդերձով ծերունի
 մը տեսաւ : բարեւ տուաւ անոր, և իր առանց
 հրաւիրելով, տասու իրեց ծառաներուն և
 առնեն տուն բերին, և ինքն յառաջ անցաւ
 ու տուն գնաց : Եփրայ ծերունին ալ, և երբ
 մենեակէն ներս կը մտնէր, տաքի ելաւ Պէդ
 ձեան, բունեց ծերունուն ձեռքէն և հառ
 բուրեց, և բովը նստեցնելով կ'ըսէ, Հայրիկ
 կը յիշէ՞ տարիքդ այն երկու ապրտակները, որ
 երեսիս զարկիր սուտեց խնայելու : Ապրեցաւ
 ծերունին, որ Եփրայուցի Չաբրը Ռէյիզ
 անուն նաւախորն էր : Ինչ կ'ըսես ամիրս,
 այդ ինչ սասկալի զրոյարտութիւն է որ իմ վա
 րայօքս կ'ընես, կ'ըսէ դողալով մը : Պէդձեան
 կը կրկնէ : Չէ, զրոյարտութիւն չէ բաձս :
 Չաբրը Ռէյիզ տղայու թեանն ետեւ է ի ձրկ
 նորաութեան, և այնքան կիրակի քու նաւդ կու
 գայի և անով ձկնարտութեան կը պարտաւի,
 անդամ մ'ալ երկու շաբթի որ մը շուկայ եր
 թալ չու դեյի, ըստ սովորութեանն եկայ նաւդ
 որ ձկնորսութեան երթամ : Ղիս տեսնելուդ
 ողէս բռնեցիր տկանջէս և երկու ապրտակ զար
 նելով երեսիս, այսօր կիրակի է որ ձկնարտու
 թեան եկած ես, շուտով շուկայ գնա, և չոր
 քայ որ գրեղ հոս տեսնեմ, ըսիր, ապտակները
 կերաց, և գլխիկը շուկայ գացի : և այդ ար
 ւած խրատդ այնչափ անպէց ինձի, որ այն օրէն
 իմ գործիս սրարապիլ, և պաշտօնիս նշալուրը
 ըլլալ սկայ : Ինչո՞ք հիմա այս վիճակիս մէջ
 պարտական եմ քու երաստախրդ ճանչնալու :

Օ՛երունին ապշու թեամբ մտիկ կ'ընէր . հուսկ ուրեմն սիրտը փղձկեցաւ , և Մսուածոյ սքանչելագործութեանց վրայ հիացած , փառք տուաւ Մսուածոյ , որ Պէզձի Պողոսի որդին այն փառքին մէջ ու աւետարանական հեղահոգիութեան և խոնարհութեան մէջ տեսնելու արժանի եղեր է : Պէզձեան իւր քեռորդիներն ալ կանչել , և ծերունւոյն ձեռքն համբուրել տուաւ . յետոյ ճաշ բրին . և ճաշէն ետքը Պէզձեան հանեց 500 դրշ . պարգեւեց ծերունւոյն , և ապսպրեց որ ամսէ ամիս պայ և 500 դուրուշ ստանայ մինչև ցմահ իւր :

Բուաքինութիւնը գովեստի կարօտ չէ : Բայ տաստմութեան մէջ Պէզձեան գեղեցիկ ծրիմանկ կուտայ ան հարուստներուն՝ որմբ վաղանցիկ աշխարհիս փառքով ճոխացած՝ իրենց սկար մարդ մ'ըլլալին մոռցած են , թէ ինք իր այն ամենափառաւոր վիճակին մէջ անպամ իր մարդըլլալը չէր մոռցած , և աշխարհիս ժամանակաւ որ վայելքներուն մէջ յաւիտենական աշխարհին մշտնջենաւ որ վայելքներէն չզրկուիլ կը խռկար :

Գ Լ ՈՒ Ե Ժ Ի

ՎԱՌՕՒԱԳԵՏ ԵՒ ՃԱՐՏԱՐԱԳԵՏ ԱՄԻՐԱՅԻՑ ՄԱՀԸ :
ՏՆԱԿ ԱՂՔԱՏԱՅ ՀԱՄԱՐ ՌԸՈՐԹՈՒԹԵԱՆ ՍՆՏՈՒԿԻՆ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ : ԵԿԵԼԵՑԵԱՑ ԵՎԱՄՏԻՑ ԱԶԱՆ
ՏՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՐՔՈՒՆԱՊԱՆ ԳՐԱՒՎԱՆԵՆ :

Արքունի Վառժայտեան մեծահամբաւ Տա

տեան Միմէոն Ամիրան 1832 մարտ 12 ին վախճանեցաւ, և մեծահանդէս յուզարկաւորութեամբ թաղուեցաւ ի Պէշիկթաշ :

Նոյն տարւոյն մէջ վախճանեցաւ նաև Արքունի ճարտարապետ բարեպաշտոն Պալեան Գրիգոր Ամիրան, և մեծաշուք հանդիսիւ թաղուեցաւ յԷսկիստար :

Այս երկու բազմերախո Ամիրաները՝ Հայոց Ազգին երևեիլ պարծանք էին, թէ՛ իրենց հաւատարիմ ծառայութեամբը և վարկովք առաջի Ի. Դրան, և թէ՛ Ազգիս վրայ ունեցած բազմաթիւ երախտիքներովնն :

Արքունի վառօգապետութեան և ճարտարապետութեան պաշտօնները հանդուցեալ բարեյիշատակ ամիրայից հանձարոյն և գործունէութեան սեպհականուած ըլլալով, աւանց վախճանէն ետքը, հարկաւ նոյն պաշտօնները դարձեալ անանց որդւոցը պիտի սեպհականուէին : Իայց շատեր եղան և մանաւանդ օտարազգի անձինք, որ ընծաներու և կաշառքի միջոցաւ մեծ ճիգ թափեցին այս երկու արքունական պաշտօնները գրաւելու, շնորհիւ մեծ սպարապետ խիւսրէվ բաշայի և ուրիշ նախարարաց : Եթէ այս յաջողէր, յայտնի կ'երևար թէ որչափ վնաս և ցաւ պիտի պատճառէր մեր Ազգին :

Սակայն Պէզձեան այս մասին ալ իր արեւութիւնը և աղգասիրութիւնը ցուցուց : Աճապարեց և իրեն կանչեց Միմէոն ամիրայի սրգին Պօղսա, և ստոր հօքեղբայքը Յովհան

նէս Տատեան . և զանոնք երկուքն ալ Սուլէ
Թանին ներկայացնելով , խնդրեց որ հանգու-
ցեալ Սիմէոն հաւատարիմ ծառային Վառօ-
գապետութեան պաշտօնը անոր որդւոյն և
եղբօրը յանձնելու շնորհն ընէ : Սուլթանին
հրամանաւը՝ յատուկ հրովարտակով Պօղոս՝
Լ՛յի Ստեֆանոյի վառօգարանին և անոր հօր-
եղբայրը Յովհաննէս՝ Լ՛զատլըյի վառօգարա-
նին վառօգապետ կարգեցան :

Պէզճեան նոյնպէս Ղարտարապետ Գրի-
գոր Լ՛սիրայի որդին կարապետը ներկայացուց
Սուլթանին , որ իւր բարձր հրովարտակովը
ճարտարապետ կարգեց զայն արքունի շինուա-
ծոց , անոր օգնական տալով՝ քեռայրը Յով-
հաննէս Սէրվէրեան , որ ազգասէր , ուսում
նասէր և բարեպաշտ անձ մ'էր :

Ուրախացան ճարտարապետ և վառօգա-
պետ ամիրայից գերդաստանները , և իրենց
հետ քոլոր Լ՛զգը . ըստ որում այն երկու գեր-
դաստանները հաւատարիմ ծառայք էին
Սուլթանին , և բարեսէր խնամարկուք Լ՛զ-
գին և պարծանք : Վառօգապետ Պօղոս և
Յովհաննէս ամիրաները , նոյնպէս ճարտարա-
պետ կարապետ ամիրան ժառանգելով իրենց
ծնօղաց պաշտօնները , օր ըստ օրէ սկսան պաշ-
տառանալ , յառաջագիմել , և օգտակար ըլլալ
Թէ բարեխնամ կառավարութեան և Թէ ի-
րենց սիրելի Լ՛զգին :

Պէզճեան այսպէս Լ՛զգին երկու երևելի
գերդաստանները վտանգէ ազատելով , զանոնք

Ազգին պարծանք և միմեզարու թիւնն ալ խե-
 լու ծառայութեանը մէջ : Ազգին աղքատըն
 տանիքներն ալ հոգայէ չէր գործած : զանաք
 այն կարեկցութեան : գթայ և խնամոց արժա-
 նի ընտանիքները որոնք գործել ոչ կարեն
 մուրանալ ամառնէ : գոնէ ամառկան նպաստով
 ժը միմեզարել չղանալով : Ժողով գումարեց
 Ազգային Պատրիարքարանի մէջ : խորհրդի
 կանչելով բոլոր իշխանագործները : արհեստագ-
 շորոց գլխաւորները : և ջարդորեց զանոնք
 օգնութեան ձեռք կարկանդակ անանկ առ-
 քանայ վրայ : Օրինակով մը աւելի գգնարե-
 թրաւ իր յորդորը : Ըսաւ Պեգեթեան : « ամառ-
 գան երկար օր մը առտուքնէ մինչև երկկոյ
 անօթի մնայած ունիմ, անանց փող մ'անէ
 դամ ունենալու, որ հաց մը գնելով ուտեմ :
 և իմ անօթութիւնս անցընէի : այս թանս
 արդի վիճակիս մէջ բոլորովն սուա և երազ-
 կը թոռի ինձ : Ճիսիս իմ քակիս մէջ 4-5 գու-
 հեկան ունիմ, թաց գիացէք եղբայրներ : որ
 այս ալ սուտ և երազ է : վասն զի այսօր կայ
 սակայն կարելի է որ վաղը չըլայ, կարելի է
 որ դարձեալ մէկ փողի մը կորոտ ըլլամ : ասիք
 տարակոյտ չկայ, վասն զի շատ օրինակներու
 նիւր մեր ոչաց առջև : Արեմտեակտը չէ որ
 մեր հարստութեան անպահիսնք : կրնայ զլաւ
 որ մէկ ժամու մէջ բոլոր մեր ունեցածը կոր-
 օրնցներ, այլ գիտնանք որ մեր ունեցածը
 Աստուծոյ պարգևն է, և Աստուծոյ կը կամի
 որ մենք մեր վայելքներով յղփայցած աստի :

աւուր հացի կարօտ տղքաները ժողովանք, և մենք որ այսօր կարող վիճակի մէջ ենք, անկարող անձերը ինամարկէր չգուծանք: Այժմ կը հաւատանք որ աշխարհի ճոխութիւնները աւփառքը վարանցիկ և չիւրափօխիս, են, ուրեմն մենք այլ անանց չկտրահանք, այլ աւելի Բաւուճոյ Գթութեանը վրայ մեր յայտ դրած, անոր սղորակութեանը համար գոհանալով, մեր ձեռքէն եկած օգնութիւնն քննելու կարօտեցող, քորցել որ մայ մենք այն կարօտեացի կարգը բանցնենք, և ուրիշէն նայն օգնութիւնը տեսներու և սպասներու կարօտը պակսը:

Մեզմանիս բոլոր լեզուները թիւնք, և գործի մը առաջնորդը բոլոր բաւական էին արժանի ու արար նման շատ կրեելի գործեր յառաջ տանելու: Ասկայն այնպիսի բարեպաշտական գործի մը ձեռնարկութեանը համար երբ յորդոր ալ մատուց, և իր նախկին կարօտ և նայն մեջոցին անկարօտ վիճակին մէջ զգացածը անհաւան աչքին ստջև դրաւ, ի հարկէ բոլոր ներկայ եզրդներն իր խօսքին համապատասխան կը գրուներ:

Տեսնել քննիչներ սահմանուեցան Պոլսոյ իւրաքանչիւր թաղերու համար, որպէսզի սղորակութեան արժանի կարօտեաները քննուին և արձանագրուին:

Քննութիւններն ու արձանագրութիւններն եղան, և երկու կարգի բաժնուեցան կարօտեաները, մէկ մասն անոնք էին որ աւ

ւուր հացի կարօտ էին, և միւս մասն անոնք որ թէպէտ աւուր հացը հայթայթել կրնային, սակայն հանդերձէ և ուրիշ պիտոյքներէ զրու կրւած էին :

Յաջորդ շաբթուն վերստին գումարեցաւ ժողովը, և որոշուեցաւ առաջին կարգի կարօտելոց համարամսէ ամիս հինգական¹ դահեկան տալ մարդ գլուխ. և երկրորդ կարգի կարօտելոց համար Օնսւնդի և Օլատկի օրերուն մէջ մարդ գլուխ տասնհինգական դահեկան տալ: Ետր համար ալ Տնակայ Սփորի մը սահմանուեցաւ Պատրիարքարանի մէջ, և պէտք եղած գանձապետներն ու համարակալները կարգուեցան: Եւ մէն մէկ արհեստաւորներէ ալ տարեկան տուրքեր սահմանուեցան, իւրաքանչիւրէն՝ իր կարողութեան չափովը: Ինքն Պէզձեան տասը հազար գահեկան գրուեցաւ և նոյն ժամայն բերել տուաւ, իրեն հետեւեցան ուրիշներ ալ: Արոշուեցաւ որ ուրիշ տեղերու և գիւղերու աղքատներն ալ իւրաքանչիւրն իր գիւղին բնակիչներէն խնամարկուի, և եթէ պահսելու ըլլայ արուելիք ամսական ողորմութիւնը, պակասօր Տճանկաց Սնտուկի գանձապետէն առնուի անոնց

¹ Այս ամսական նուէրները նոյն ժամանակի աժնութեանը նայելով, մեծ բաներ էին, ինչպէս որ բիւրաւոր շքութունք կ'օրհնէին այս ողորմութեան անուակին հաստատութեանը պատճառ եղողը. երթալով այս Տական զուրուշի նուէրն ալ ժամանակին ողութեանը հետ բարձրացաւ, մինչև բարոյքին վերցուեցաւ հիմա

եկեղեցւոյն վերատեսչին ստորագրութեամբը :

Պէզճեանի պահուած էր ուրիշ նշանաւոր մեծագործութիւն մ'ալ , ոչ միայն Հայոց , այլ և (Յունաց և Հրէից համար անգամ :

Թաճիր էֆէնտի անունն հախարար մը Լ՛վէ Գաֆ նալըի անուանեցաւ 1832 ին : Այսիկա Սուլթանին հաճութեամբը ուղեց հպատակ ազգաց Լիկեղեցեաց , Լ'թուոց և վանօրէից եկամուտները արքունի գանձը գրաւել . ուստի հրաման խրկեց Հայոց , Յունաց և Հրէից , որ իւրաքանչիւրն իր Լիկեղեցեաց , Լ'թուոց , վանօրէից , հիւանդանոցաց եկամուտներուն տուամարը Լ՛վէ Գաֆը խրկել փութայ :

Ի ոլոր հպատակ ազգերը ցաւեցան այս լուրոյն վրայ . և ամէնքն ալ այս աղէտէն ազատելու ակնկալութիւննին մի միայն Հայոց Լ՛գզին վրայ դրած էին , յուսալով որ Պէզճեանի հզօր ազդեցութեամբը այս աղէտիս առաջքը առնուի : Քանի մ'օրէն արքունական պալատը գնաց Պէզճեան , մաքուր կանթեղ մը ձեռքն առած , և սրահին մէջ՝ Սուլթանին սենեակին քով կը կանգնի , աչքը կանթեղին վրայ : Սուլթանը դուրս կ'ենէ սենեակէն , և Պէզճեանը տեսնելով , կը հարցնէ անոր թէ ի՞նչ է իւր ձեռքինը : Լիրկրպագութիւն կ'ընէ Պէզճեան և կ'ըսէ . Տեր արքայ , սուրբն Յիսուս և սրբուհի մայր նորա Սարիամ , իրենց եկեղեցւոյն մէջ վառելու իւղ չունենալով , այս կանթեղը առ Կեօսազար Տէրութիւն

ձեր խրիեցին, որ իւր ինտրեն, ձեր վեհախոս
ուսթեհն:

Սուլթանը ետ դարձուց իր նախկին հրա
մանը, և ի. Իգուրը հրաման խրիեց: որչա
սերական հրովարտակ սրուի ի հարստու
թիւն ամենայն եկամտից եկեղեցեաց, վանո
րէից հպասակ ազգաց, ինչպէս որ մինչև ան
ատեն էր, այնպէս մնայ միշտ և անփոփոխ:

Հրովարտակը եկաւ նաև մեր Ազգային
Պատրիարքարանը. մեծ ժողով եղաւ, և Վա
րապետ Ապիստոսոս Եկեղեցւոյ բեմն ելնե
լով, սքանչելի ատենաբանութիւն մ'ըրաւ.
Բնագանդակով Սաղմոսին սախօսքը ի Տեա
նէ եղև այս, և է սքանչելի առաջի աչաց մե
րաց. և մեծ ուրախութեամբ բարեմաղթու
թիւններ ըրաւ վասն կենաց Սուլթանին և
բարգաւաճման կայսերութեան նորին, և վասն
Պէզձեան Ազգային Անուգազիան հարեալոցի,
որ ոչ միայն իր Ազգին սիւն ամբողջեան և
ապաւինի էր, այլ բոլոր հպասակ ազգաց
խիւստով և անխնայ պարծանք Ազգիս բոլոր
ազգաց առջև:

Գ Լ Ո Ւ Ն ԺԳ

ՔԵՆԻԿ ՍՄԻՐՆԱՆՑ ԵՒ ԽՆԻԻԲ ՍԵՄՈՒԵԼԻԱՆԸ ՍՈՒ
ՔՍԱՆԵՐԱ ԱՐԵՏԱՐԳԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԵՒ ՍՄԱՆՑ
ԱԶՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պէզձեան իր գլխով և բարեխնայ բնաւ

բուժեան հետ բարկացում էր նաև բաց իր
 զայրոյթն անցնելէ վերջը փութով կը դղար .
 և եթէ պակասութիւն մ'ալ գործէր իր բար-
 կութեան միջոցին, զայն ջնջելու համար պէտք
 եղածը իր հանդարտութեան միջոցին անօրէ-
 նել կը փութար, և վերադարձած սրտերը,
 եթէ ըլլային, բուժել և մխիթարել չէր պը-
 լանար :

Հետևեալ դէպքին մէջ ընթերցողը պիտի
 դատէ թէ Պէզեան իր կենացը մէջ ինչ ան-
 ջնջելի սրտով ոչ իտի թողու իր անուան և
 բարեկրօնութեանը հետ շուտով չփութար
 ըլլալիքին առաջն' աննկուծալ ազգու ի հը-
 զօր ձեռնհասութեամբը :

Պէզեան (Գնչպէս իր կենացը բովանակ
 ընծայքին մէջ երկրաւ յարեւոյտէն յար-
 դէթէ ամէն օր Ամբղեցի կը յաճախէր, և
 զմայրամբ կը յանվարակնէր, վասն զանայն
 օրբանդան պաշտօնանց արարողութեանց և
 մանաւանդ քաղցրանս ազ երգաց :

Մշտնի բարոյրածայն դպիք որ կը գտնուէ
 ին Սայրաբաղաբիս մէջ, գրեթէ անոնց յա-
 մէքն ալ կիրակի օրերոյ (Երթապիղի) կեպե-
 ցին կու քային, գերմարդ Պէզեան վերա-
 յին հօգեմէր և բարեկրօն բնասարութիւ-
 նը, որմէ միշտ կը վարձատրուէին և կը մե-
 ծարուէին բոլոր դպիրք :

Աեր մէջ ասորութիւն եղած է, որ ին
 կեղեցւոյ դասին մէջ, ուր միայն քահանայք,
 դպիրք և եկեղեցւոյ պաշտօնեայք պէտք է

կենան, աշխարհական երևելի անձեր ալ կ'երթան կը կ'սնգնին . անոնց նայելով ժողովուրդըն ալ հոն կը խռնի, որով նեղութիւն և դժուարութիւն կուտան թէ քահանայից, թէ դպրաց և թէ եկեղեցական սերիչ պաշտօնէից իրենց պաշտամունքը կատարելու մասին :

Պէզճեան այս անկարգութիւնը նկատելով խորհուրդ տուաւ Եկեղեցւոյ քարոսիչ վարդապետին թէ ազգու ծանուցմամբ արգելք դնէ, որ բաց ի դպիրներէն ուրիշ անձիւք դասը չմտնեն . և փակել տուաւ պահարանին դռներն ալ, որպէս զի ժողովրդոց գիւրութիւն չըլլայ Դասը մտնելու :

Սոյն ժամանակներս (1832) երևելի էր Հայոց մէջ Սագսուտ ամիրա, որ Սուլթանին ներքին Քարտուղարին սեղանաւորն էր, և անոր շատ սիրելին . որուն միջոցաւ Տէրութեան բոլոր բարձրաստիճան անձանց ծանօթացած էր, մինչև անգամ Սուլթանին իսկ : Ասիկայ սովորութիւն ունէր Դասը քահանայից քով կանգնելու : Կերակի օր մը Եկեղեցի եկաւ, և Պահարանին դուռը փակուած գտնելով, զայրացաւ և բաղխեց դուռը որ բանան : Աերսէն ըսուեցաւ թէ այս դրան բացուիլն արգիլուած է, որպէս զի ժողովրդէն և ոչ մէկը կարող ըլլայ ներս մանելու : Սագսուտ ամիրա այս պատասխանին վրայ խռովուեցաւ, ժխանդի իր բարձրամտութեանը կը դպչէր առ, և իրեն պատուոյն փոքրիկութիւն և անարգանք

մը սեպեց . սրտմտեցաւ , կանչել տուաւ Լւկեղեցւոյն Աւագերէց Տ . Վալուստ քահանայն և այն արգելքը դնողը անարգելով , հրաժան ըրաւ ինքն ալ որ բացուի դուռը :

Պահարանին դուռը բացուեցաւ , ներս մըտաւ Սաքսուտ ամիրա , և իր հետն եղողները , ու անցան Վասը բազմեցան :

Պէզճեան լսեց դուրսն եղած խօսքերը , և տեսաւ Սաքսուտ ամիրային դասն անցնիլը , լռեց . բայց չուզեց որ անպատիժ թողու այս ամբարտաւանութիւնը :

Սուլթանին ներքին Քարտուղարը՝ որուն տեղանաւորն էր Սաքսուտ , խիստ ագահ և անագորոցն անձ մ'էր . նաւեր ունէր , և Ռումէլի ու Անատոլու իր զօրութիւնը տարածած , ամէն կողմէ կը կեղեքէր ժողովուրդը , ցորեն , ոչխար , կով և ուրիշ մթերք աժան գնով կը ժողվէր , և ինք ծանր ու սուղ գներով կը վաճառէր : Արանկով շատ հարստացաւ , և Սուլթանին ալ սիրելին ըլլալով Տէրութեան բոլոր պաշտօնակալաց հրամայել սկսաւ :

Այս աստիճան բարձրացող և յաջ ու յահեակ չնայող պաշտօնակալի մը վախճանն ալ խիստ մծտալուտ սեպուելու է : Ատ շանցաւ Տէրութեան աւագանին առիթ գտաւ , և Լւգիպտոսի փոխարքայ Սէհմէտ Ալի փաշային դէմ պատերազմի երթալու վրայ եղող Աջա Հիւսէյին փաշային միջոցաւ , Քարտուղարին վրայօք գանգատանաց գիր հասուցին առ Սուլթանն . այնպէս թէ Քարտուղարն իր ա-

գնհու թեամբն : Նստառու չի բնակիչները . կե-
զերած . և զամենքը յերան թշուառութեան
ու աղբուսողութեան մեջ թողած զլայլով լուսը
ժողովուրդը զսարսալարեցուցած է արեւնար-
ջունք թափելու . և երկինք ու երկիր իրենց
աղաղահաներով ինկնացնելու :

Սու լժաներ հարթալով գիրը . զարացու և
անվիճարէս հրաման ըսաւ որ Յարութեանը
դուրս ելնէ պարտաէն : Սագսուտ ամերային
աղաւաէնն . ու տեսնու հարմարեցաւ :

Պէզճեան՝ այս դեպքն առիթ գտաւ . և
անպէջ որ Սագսուտի ալ մի և նոյն փորձով խը-
րածուի . և աշխարհիս փառքին ու մեծու-
թեանը չխտասի բնաւ : Աստի Սու լժանին
իմացուց թէ Յարութեանը սեղանաւ որը և
տիրէ յին Սագսուտ անուսով մեկն է . հրաման
ըսաւ Սու լժանը և Սագսուտ բանտարկուե-
ցանք Փողերանոցին մէջ : Նոր հեղու բանտարկ-
ուածքան ըսանիկ և խորիր ամերաները . որոնք
աննկարա չիին . բայց Սագսուտի հետ ընկե-
րու թիւն ալ նենայով . իրենք և սպասժու եցան
անար հետ : Սոսից ետեքին ալ սեկնեակները կըն-
քուանցան . և արկերը ու հաշուետու մարնե-
րը յանձնու եցան Փողերանոցին վերտոն սուջ
Նափիզ էֆէնաիին : Նսիկալ ալ պապեհու թիւն
պատաւ և : Սու լժանին այնքան մեղապարտ
նէ չիցայցձուց . բանտարկեալները . որ աննց
գլխապարտութեան վտանգը ասու գաւ թիւն և
հասանարու թիւն գտնելու մտայ էր :

Օրաց Պէզճեան թէ բանտարկելոց վիճար

կը զանազաներ Է՛ և ի խոր խոցեցաւ սիրտ
 իւր . և ս առաւել խռովուեցաւ մանաւանդ՝
 երբ ըսեց թէ բանտարկեալները Աճիւն չմէլի
 Սարգիս արային միջոցաւ քահանայ մը խնդ-
 րեր են պատրաստութիւն տեսնելու համար :
 Պէզնեան բանտարկեալները գլխաւորէն հա-
 մար սահմանուած կիրառի օրը ըսնալու գի-
 շերը մինչև լոյս անքուն աղօթեց . առաւօ-
 տուն կանուխ եկեղեցի իջաւ . Տ . Գալուստ
 հօր խոստովանեցաւ , և ժեծաւ զլղմամբ հա-
 զորդուելով Քրիստոսի Ս . Սարմնոյ և Արեան ,
 առանց սպասելու Ս . Գատարապին և ժամեր
 գութեան աւարտմանը , ըսաւ Տ . Գալուստ
 հօր . « ահա ես ալ կ'երթամ կամ բանտարկե-
 եալներուն հետ մեռնելու , կամ անոնց հետ
 ազատած ողջամբ վերադառնալու . աղօթք ը-
 րէք , Տէր ողորմեա ըսէք որ իմ աղանձքս լը-
 սելի ըրայ Սուլթանին » : Գուրս ելաւ Լիւն-
 ղեցիէն , և ուղղակի Գալատը գնաց : Սուլ-
 թանը մեծ սրահը մտած ատեն տեսաւ Պէզ-
 նեանը , և զարմանքով նոյն օրը այնչափ կա-
 նուխ գալուն պատճառը հարցուց : Պէզնեան
 առանց վայրկեան մը վարտնելու , Սուլթանին
 առջևը գետին ինկաւ , և լալապին պաղատա-
 նօք ըսաւ . Տէր իմ սրբօյ , զա երկուքէն մէկը
 կը ինդրեմ , կամ բանտարկեալներուն ազա-
 տութիւնը և ողջամբ իրենց սուներ վերադա-
 նալը , և համ իմ մահն անոնց հետ :
 Սուլթանը հարցուց թէ . Յարութիւն ,
 ինչէ՞ գրդեալ Քարեխօսութիւն ընելու ե-

կեր ես . երբ դու ինքնդ խակ գանգատեցար
անոնց վրայ :

Կրկնեց Պէզձեան , ով Ա՛րքայ , անոնց ըն-
տանեաց և զուակաց ազիսզորմ՝ գոռումն ու
գոչումը և սղբը բոլոր գիշերս դղրդեցին եր-
կինքն ու երկիրը , լեռներն ու ծովն արձա-
գաճեց կուտային անոնց պաղատանաց ձայնին .
և ոչ վայրկեան մը հանգիստ կրցաց առնուլ
անոնց ազատակէն . Ավ Ա՛րքայ , ծառաները ըստ
մարգկութեան կը սխալին , բայց թագաւոր
նեղը կը զիջանին և անոնց տկարութեանը նե-
րողամիտ կ'ըլլան :

Առլթանին գութը շարժեցաւ , և ըստ
ինգրոց Պէզձեանի հրամանագիր խրկեց Բ .
Իռուր , որ բանտարկեալներն արձկուին և
թող տրուին իրենց տունն երթալու :

Երկրպագութիւն ըրաւ Պէզձեան Ա՛եհա
փառ Առլթանին , և արտասուալից ցնծու-
թեամբ գարձաւ իր տունը . և ծովու վրայ
նայող պատուհանէն անդադար կը գիտեր . որ
պէսպի տեսնէր աղատելոց նաւակը , որ իր տա-
նը առջեէն պիտի անցնէր :

Ահս օր եղաւ , և երբ շերեցաւ և ոչ մէ-
կը , կասկածել սկսաւ Պէզձեան թէ չըլլայ որ
Հրամանագիրը չհասած սպանութիւնն է
գործ գրուած ըլլայ . ուստի կանչեց իր սպա-
սաւոր թէլլի Պ . Յարութիւնը , և պատուի-
րեց անոր որ շուտով փողերանոց երթայ , և
անոնց ուշանալուն պատճառը իմանայ : Սպա-
սաւորը դեռ նաւակ չէր նստեր , և ահա ճա-

նիկ ամիրա իր նաւահով եկաւ իր ծովեզերեայ տունն ելաւ, և իր ընտանեաց այցելութիւն չըրած, անցաւ եկաւ Վեղձեան ամիրային տունը:

Իմաց տունին Վեղձեանի թէ Ղանիկ ամիրան կուգայ, ոտքի ելաւ, գնաց սրահին դուռը: Ընդգրկեցին զիրար, և Վեղձեան են վերին սեղը բազմեցուց Ղանիկ ամիրան, որ մահուան վտանգէն ազատած և այլ յայլմէ եղած, չկրնալով Վեղձեանի այս մեծ բարերարութեան վրայ ինչպէս շնորհակալ բնապէ գիտնալ, սկսաւ լալ դռունապէս:

Միւսնայն զգացմամբ լքուեցաւ Վեղձեանի սիրտն ալ: Ինչ մը ետքը եկաւ Սաքուտ աւմիրա, սենեակէն ներս մտաւ, և մօտեցաւ Վեղձեանի ձեռքը համբուրելու. Վեղձեան ոտքի ելաւ, տրտում հայեցուածքով մը անոր երեսը նայեցաւ, և ձեռքէն բռնելով նստեցուց ըսելով. Ըստուած ապաշխարութիւն համարէ. ասոնք աշխարհիս փորձութիւններն են, որոնցմով պէտք է զգաստանանք և գիտնանք թէ մարդ մահկանացու ենք, և վտանգու աղէտ անպակաս են մեղի համար: Այդ բայրներս, ըսաւ Վեղձեան, թէ որ հարկ թէ լայ Տէրութեան պաշտօնակալի մը առջև ելնելու, ձեռք ձեռքի վրայ դրած, ահով և գողով կը մտնենք անոր քով, և խոնարհութեամբ երկրպագութիւն կ'ընենք, ու անոր հրամանները ի գործ կը գնենք. միթէ բարձրեան Ըստուած անոնցմէ ստորին է, որ կը

բակի օրերը Լիկեզեցւոյ դռները ձիերով ու կառքերով կը լեցնենք, և չենք թողուր որ ժողովուրդը հանգիստ Լիկեզեցին մօտէ ու անկէ ելնէ. ամբարտաւանութեամբ կը մըտնենք յԼիկեզեցի, և ժողովրդեան կարգը կենարը փորքիութիւն համարելով, կ'անցնինք քահանաներուն դասը. ահա ասոնց համար է որ ասանկ փորձութիւններու մէջ կ'իյնանք :

Եւ քիչ մ'ալ յորդորելէն աւ մխիթարելէն զինի, ոտքի ելաւ ու հրամցուց որ իրենց տունն երթան, ուր իրենց ընտանիքը կարօտով կ'ըսպասէին զիրենք տեսնելու : Եւ զերար ողջունելով մեկնեցան, ու նոյն օրը մեծ ուրախութեան օր եղաւ թէ անսնց ընտանեաց և թէ համօրէն Լճգիս :

Գ Լ Ո Ի Խ Դ Թ .

ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԴԳՈՑԱՑ, ԵՊԵՆԵՑԵԱՑ ԵՒ Մ .

ՓՐԿՉԻ ՀԻԻԱՆԴԱՆՈՑԻ ԵՏԻԳՈՒԼԵԻ

Պէզձեան իր անթիւ բարեգործութեանց միջոցին չէր մոռցած նաև հաստատուն բարիք և իր անուան մշտնջենաստոր փառք ու յիշատակ ըլլալիք ձեռնարկութիւնները : Լիկեզեցիներ շինեց կամ նորոգեց, զանոնք այնպիսի ընտիր ընտիր զարդերով լցուց ու գեղեցկացուց, որ անոնց նմանները ոչ իրմէ առաջ և ոչ իրմէ ետքը տեսնուած են, և ոչ գուցէ

ասկէ ետքը պիտի տեսնուին . ազքառնները կերակրել ջանաց , անանկները միտթարել , և անոնց համար մշտնջենաւոր ողորմութեան սնտուկ մը հաստատել . սակայն չմոռցաւ նաև դպրոցները ու անոնց կարեօրութիւնը . կեղեցիկաց պայծառութիւնը դպրոցներէն կախում ունենայր , և ազքատաց թուայն օրքան զօր նուազման հնարը դարձեալ դպրոցներէն սպասելը գիտցաւ , որչափ օր իր ժամանակին պէտքը ու պարագաները , և իր բնական լոյսն ու հանձարը իրեն կը թելադրէին :

Գպրոց շինել , դպրոց ծաղկեցնել և արգիւնաւորել միայն դրամով կ'ըլլայ . գրամ իրնայած չէր երբէք Պէղճեան , միշտ առատաձեռն էր . բաւական էր որ իրմէ ինչքէին : Պէղճեանի նման առատասիրտ անձի մը ժամանակակից անձերը , մանաւանդ անոր հետ վերաբերութիւն ունեցողները ամսոնս որ ուսման և դպրոցի ճաշակ չունենայով , չկրցան առաջնորդել զՊէղճեան մեծ ու անմահ յիշատակ ըլլալու արժանի ձեռնարկութեան մը , ըսել կ'ուղեմք բարձրագոյն ուսմանց և արուեստից դպրոցի մը հաստատութեանը , ու զայն պայծառ պահելու և զարգացնելու հասոյթին ու եկամտից կարգազրութեանը . այսօր Ազգը այդ դպրոցը պիտի ունենար , և որչափ մեծ արգիւնքներ ալ անկէ պիտի վայելած ըլլար , ու պիտի վայելէր միշտ : Պէղճեան օր մը բարձրաստիճան եկեղեցականի մը կը հարցնէ թէ Ազգը ինչ բանի պէտք ունի ,

ինչ կ'ուզէ որ ընեմ. պատասխան կ'ըստանայ
 թէ, քու ողջութիւնդ կ'ուզէ : Այո, անոր
 ողջութիւնը կ'ուզէ : Ազգը, բայց ոչ թէ այն
 ողջութիւնը որն որ ապին իր ձեռքը չէ, հա-
 պա անոր անուան ու յիշատակին ողջութիւնը .
 զոր Ազգը կրնայ տալ անոր, և յաւիտեան պա-
 հել, և յորդուոց յորդի իր մէջ անմահացնել :
 Ահա Պէղծեանը շրջապատող անձանց գաղա-
 փարը . որոնց մէջ Պէղծեան փիւնիկ մը
 եղեր է, և ինչ որ կրցեր է ընել, իրմէ թե-
 լադրուած ըրեր է և ոչ ուրիշէն : Աղէկ որ
 Պէղծեանի ողջութիւնը գոնէ ուղել գիտցեր
 է, հապա ամարանոց առն մը, մատանի մը
 ուզելն աւելի սիրող ըլլար, ինչ դժբաղդու-
 թիւն պիտի ըլլար :

Պէղծեան վարժապետի յարգ ալ կը ճանչ-
 նար : Սեր ատենը մինչդեռ վարժապետները,
 չըսենք ընդհանրապէս, գէթ ըստ մեծի մա-
 սին անարգութեան մէջ են, այսինքն իրենց
 պաշտօնին արժանաւ որ յարգանքը չեն ստա-
 նար, այլ թփաղական աղաներէ դուք, Հոգա-
 բարձուներէ սարսափ, Տնօրէնէ ակնածու-
 թիւն, (չենք գիտեր որչափ անուէնով պաշտօ-
 նեաներ պիտի աւելնան տակաւին դպրոցնե-
 րուն վրայ) ասոնց արգահաններէն ու բարե-
 կամներէն սրտատրոփ, ասոնց ամենուն զա-
 ւակներէն կամ թողններէն ալ պատկառանք կը
 կրեն : մինչդեռ վարժապետները ամիրայի ներ-
 կայութենէ զրկուած, գիտնականներու ժու-
 ղովէ մերժուած, քանի մը դահեկան առնելու

համար հասարակ օրեր շուկան անդամներու սենեակները շրջելու, և կիրակի օրերն ալ մինչև երեկոյ թաղական խորհրդարաններու անջլեք կամ խակիլ օձաղթ սպասելու պարտաւորութեան. ան անոնն Վեղձեանի նման անձ մը իր քովը ունէր Փէշտրմալձեան Վրիգոր Պատուելի մը, կը պատուէր զայն. ուրիշ ամիրաներ Փէշտրմալձեան վարժապետին չափ համարձակութիւն չունէին Վեղձեանի քով, և անոր չափ Վեղձեանի անջլե շտրկք ունենալու կը ցանկային: Վեղձեան Վեորդ Պատուելի մը յիշատակն ալ անմահ, և անոր Պարսկերէն Հայերէն բառարան երկնափրու թիւնն անկորուստ պահելու համար, ՚ի շնորհս անոր երախտեաց՝ զայն տպագրել տուած էր իր ծախիւքը, Փէշտրմալձեան վարժապետին թերձդրութեամբը, և ձրի նուիրած Ազգին:

Գումբաբուլի Ռայր դպրոցը, որ հիմա Լուսաւորչի դպրոց կ'ըսուի, կիսափորձան մը նացած էր: Վեղձեան իր բազկէն նորոգեց զայն, և յանձնեց Ասկերիչ արհեստաւորներուն, որ այն դպրոցին սէսքը հոգան:

Գումբաբուլի դուրսը Հայ ձկնորսներու բնակութիւն է, հոն ոչ դպրոց կար, և ոչ եկեղեցի: Երկու դպրոց շինել տուաւ, մէկը իր հօրը Պողոսի յիշատակին, և միւսն իր մօրը Վառվառեային յիշատակին. ուստի մահչ տըղայոց վարժարանը յանուն Ս. Ընտրելոյն Պողոսի նուիրեց, և ազջիկ տղայոց վարժարանը յանուն Ս. Կաւսին Վառվառեայ: Եւ գիտ

նալով տեղւոյն աղքատ բնակչաց անկարողութիւնը այս վարժարաններուն պէտքը հոգալու մասին, 250000 զուրուշ ֆուաւ Այսր Լեկզեցւոյն, այս դաշամբ որ ամսէ ամիս 1000 զուրուշ շահք անխափան վճարէ յիշեալ երկու վարժարանաց: Այս դաշինքը ազգային ժողովով, և Ստեփաննոս Պատրիարքին, ու անոր նախորդ Կարապետ Լալիսկսպոսին և գլխաւոր ամիրայից ստորագրութեամբը վաւերացաւ: Ընչպէս որ մինչև ցարդ նոյն 1000 զուրուշը ամսէ ամիս անխափան կը վճարուի:

Իսկ Լեկզեցին Պէզճեանին մահուընէն շատ ետքը 1855 ին շինուեցաւ, և նուիրեցաւ ի փառս Ս. Հարութեան Բրիտանոսի, ի յիշատակ Պէզճեանի անուան:

Բերայի Վոնավուլա և Աքուտէլա Թաղերուն մէջ երկու վարժարաններ հիմնուեցան 1830ին, Փափաղեան Ղանիկ Ամիրայի օգնութեամբը, Բերայի Տ. Օպարիա քահալային ջանիւքը և Թելադրութեամբը: Թէ այս վարժարաններուն ուսանող մանկտին, և թէ նոյն կողմերը բնակող ժողովուրդը ջուրի կողմանէ շատ նեղութիւն կը կրէին. և շատ հեռաւոր տեղերէ ջուր բերել կուտային:

Պէզճեան լսելով այս խեղճութիւնը, ի դիմաց նոյն ուսանող մանկտւոյն աղերսագիր տուաւ Սուլթանին, ուրախութեան միջոցի մը մէջ: Սուլթանը հրամայեց որ այն երկու Թաղերուն մէջ երկու աղբիւրներ շինուին:

Պէզճեան Բերայի մէջ ուրիշ վարժարան

մը արդէն հիմնած էր, վարժարան ասղնեգործութեան, աղջկանց համար : Աղջկանց դաստիարակութեան կարեւորութիւնը ճանչցողները գիտեն թէ ասղնեգործութիւն որչափ պէտք է աղջկանց, մանաւանդ ազքատ աղջկանց . Պէզճեան այդ պէտքը հոգաց անոնց ուսումնական դաստիարակութենէն առաջ, թելադրութեամբ տիրացու Սերովբէի, որ փողերանոցին մէջ ոսկերիչ էր :

Անոնք աղէկ կ'ըզգան Պէզճեանի այս բարեգործութիւններուն յարգը, և մեծագործութիւններ կը համարին, որոնք Ազգին ներկայ փիճակին մէջ դրամի, և ասանկ առատ ձեռքի մ'ալ կարօտ ըլլալին կ'ըզգան :

Ազգը երկու հիւանդանոց ունէր, մէկը ի Նարըքբաբու և միւսն ի Պէյօղու, որոնք Շընորհք Ամիրային հաստատութիւններն էին . բայց շատ փոքր ըլլալով, չէին կրնար բովանդակ պարունակել հիւանդները, յիմարները, անառակները, փորձանաւորները, և անտէրունչ անձերը :

Պէզճեան Ազգին այս կարօտութիւնն ալ լեցնել ուզելով, Եւտիգուլէի դուրսը ընդարձակ պարտեզ մը ծախու առաւ, Փիշմիշեան Միքայէլ Ամիրային միջոցաւ . և շինութիւնն ալ յանձնեց ճարտարապետ Գովհաննէս և Օտեան Պօղոս աղաներուն : Շէնքը ընդարձակ և գեղեցիկ եղաւ, բայց փայտաչէն : Եկեղեցի մ'ալ կառուցուեցաւ, որ Համբարձման օրը օծուեցաւ յանուն Ս. Փրկչին, և

սահմանուեցաւ որ ամէն տարի նոյն օրը կատարուի Եկեղեցւոյն աստիճանութիւնը , Պատրիարքը մատուցանէ նոյն աւուր Ս . Պատարագը , և պաշտօն մատուցուի վասն հոգւոյ բարեխիչատակ Հիմնադրին և նպաստողաց շինութեանն և ծախուց :

Բ . Դռնէն հրովարտակ մ'ալ առաւ Պէգձեան , որպէս զի ոստիկանութեան զինուոր մը կամ ուրիշ որ և իցէ զինուոր մը առանց Սուլթանին հրամանին չկրնայ ներս մանել , և մէկը պահանջել թէ պարտքի համար ըլլայ , և թէ ուրիշ խնդրոց ու դատի համար :

Երկու հիւանդանոցներուն պատասպարեալները Ս . Փրկչի նորակառոյց Հիւանդանոցը փոխագրեցին , և հին հիւանդանոցները նորուբերով , եկեղեցի շինեցին , Նարլը քափուլինը յանուն Արքայն Յովհաննու Լեւտարանչին , և Բերայինը յանուն Արքայ Յարութեան Փրկչին :

Եյս միջոցներուն ժանտախար բաւական կոտորած ընել սկսաւ Կ . Պօլոս մէջ . ժանտախտէ բռնուած պանդուխտները հիւանդանոց տարուելով , հոն ալ այս ախտը սկսաւ ճարակուիլ : Ուստի Պէգձեան Սիրայէլ Լմիւրայի և Օտեան Պօղոս ազայի խորհրդով , Ս . Փրկչի Հիւանդանոցին մօտ ծովեզրին վրայ բաւական ընդարձակ տեղ մը ծախու առաւ , փոքրիկ Հիւանդանոց մ'ալ հոն շինել տուաւ , որպէս զի ժանտախտէ բռնուողները հոն տեղաւորուին : Հոն ալ Եկեղեցի մը կառուց-

ուեցաւ յանուն Սրբոյն Յակոբայ Աճքնոյ
Հայրապետին :

Այս բոլոր ծախքերը մեծ մասամբ Պէզ
ճեան ըրաւ . ուրիշ օգնութիւն ընողներ ալ
չպակսեցան , ոմանք կամաւ և ոմանք ալ ակա-
մայ վասն ահին Պէզճեանի :

Գ Լ Ո Ի Խ Ի .

ՊԵՋՃԵԱՆԻ ՀԻՄՆՈՒԹԻՒՆԸ , ՊՈՒՍԱ ԵՐԹԱԼԸ ԵՒ
ՎԵՐԱԴՄՁԸ , ՍՈՒԼԹԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԸՆՈՐՀԻՆ
ԱՐԺԱՆԱՆԱԼԸ :

Պէզճեան գիշեր ու ցորեկ անընդհատ աչ
խատանքներէ պարտասած , ծերութիւնն ալ
վրայ հասած , ջրգոյրութեան տարժանելի ախ-
արն ալ զինքը տանջելուն հիւանդացու :
Իր բժիշկներն անկարացան դարման մ'ընելու .
Սուլթանն իր բժիշկները խրկեց . անոնք ալ
բաւական օր դարմանելէն վերջը , խորհուրդ
տուին որ Պրուսացու ջերմ բաղանիքները եր-
թայ , գուցէ օգտաւորութեամբ ալ օգուտ
տեսնէ :

Պէզճեան ելաւ Սուլթանին գնաց հրաման
խնդրելու համար . երբ մեծ սրահը մտաւ ,
տեսաւ զինքը Պիրարի Ահմէտ փաշայն , և
Սուլթանին աւետիս տուաւ թէ Յարութիւն
ծառայդ քալելով ահա հոս կուգայ . Սուլթա-
նը հրամայեց որ սանդուխներէն վեր չելէ ,

որպէսզի չյագնի . այլ ներքին յարկին մէջ հան-
գրտանայ . սակայն Պէզճեան մտիկ չընելով,
սանդուխներէն վեր ելաւ , և Սուլթանին
երկրպագութիւն ըրաւ : Պէզճեանին որպիս
սութիւնը հարցուց Սուլթանը , և իմանալով
որ բժշկաց խորհրդով Պրուսա երթալ կը հար-
կադրուի , հրաման տուաւ Պէզճեանին , և
հրաման ըրաւ նաև Պրուսայու փաշային գիր
գրել , որ մեծ ընդունելութիւն ընէ Պէզճեա-
նին . և միտթարելով զայն , և բարեմաղթու-
թիւններով թոյլ տուաւ որ իր տունը դառ-
նայ :

Սուլթանին կամօսքը համեմատ Բ . Գունէն
գրուեցան հրամանագիրներ Լյարժիա և Պրու-
սա , որ խիստ մեծ պատուով ընդունին Պէզ-
ճեանը : Եյն տեղերուն պաշտօնակալաց սե-
ղանաւորներն ալ գիր գրեցին , և իրենց սպա-
սաւորները յատկապէս խրկեցին , որ պակա-
սութիւն մը չպատահի :

Պէզճեան հետն առած Տ . Գալուստ քա-
հանայն և Նիքօլաքի բժիշկը , և իր սպասա-
ւորները նաև մտաւ , և ուղղակի Լյարժիա գը-
նաց , անկէ ի Պրուսա :

Ըւելորդ կը համարինք մի առ մի պատմել
Պէզճեանի եղած ընդունելութիւնը , Սուլ-
թանի մը վայել եղած յարգանքը կը մատուց-
ուէր ամէն տեղ : Պրուսայի մէջ Չեիլիէ ըս-
տւած տեղը գեղեցկաշէն տուն մ'իջաւ , և
հոն օթեանեցաւ : Բանի մ'որ ետքը Պէզ-
ճեան ուզեց որ Լիկեղեցի երթայ . տեղւոյն

Փաշայն այս լսելով, իր փոխանորդը խրկեց ազաչելու զՊէղճեան, որ իր սպարանքը գալ բարեհաճի օջարակ մը խմելու : Ինդունեց Պէղճեան այս խնդիրը սա պայմանաւ որ ապարանքին ստորին յարկին մէջ քլայ ընդունելութիւնը, վասնզի կորսողութիւն չունէր սունդուններէ վեր ելելու :

Անձ հանդիսիւ գնաց Պէղճեան փաշային ապարանքը, արք և կանայք խուռն բազմութեամբ լցուեր էին փողոցները ի տես Բիւրային, որ Սուրէթը Հիւմայունն իր կուրծքն ունենալով՝ գահաւորակի մէջ բազմած էր : Փաշայն դիմաւորեց զՊէղճեան իր ապարանքին դուռը խոնարհ ակնածութեամբ և մեծ յարգանք, և պարտեղին գեղեցիկսչէն շատրուանը բազմեցուց զայն, և ինք ոտքի վրայ կեցաւ : Պէղճեան ստիպեց և թախանձեց որ նստի, շնորհակալութեամբ ծունկի նստաւ Փաշայն, և խոնարհ յարգանք կը պատասխանէր Պէղճեանի :

Եթէ ժեր օրերուն մէջ այս ընդունելութիւնը կատարուած պատահէր, թերևս հաւանականութիւն գտնէր, թուրքաստանի արդի լուսաւորութեան և յառաջդիմական գաղափարներուն արդիւնքին վերածելով զայն. սակայն այնպիսի ժամանակի մէջ՝ յորում սուկական Սահմէտական մ'անգամ հպատակ ազգերէ Սուլթանի մը վայելուչ փառք ու պատիւ կ'ըսպասէր, երևելի Սիւլէի փաշայի մը՝ Պէղճեանի մատուցած յարգանքը և արքայաւ

վայել ընդունելութիւնը ամէն լսողները կը զօրմանային. և անհաւատալի անգամ պիտի թուէր, եթէ ականատես անձինք դեռ կենդանի ըլլալով մեզի չվկայէին :

Պէզճեան օշարակը խմելէն զկնի, 10,000 ղուրուշ զինքը բարեւելու կեցող զինուորաց և 3,000 ղուրուշ ալ անոնց գլխաւորին պարգև տալով, քաժնուեցաւ Փաշայէն, և մի և նոյն հանդիտիւ ուղեւորեցաւ տեղւոյն Ս. Լէվելեցին. հոն իր ջերմեռանդ ուխտն ու աղօթքը կատարելէն ետքը, Ղաջնորդարանն ելաւ, ուր ընդունեց մերազնեայ իշխանաւորաց և առաջնորդ Յարութիւն արքեպիսկոպոսին այցելութիւնը. և դարձաւ իր տունը :

Ընկերք է պատմել Պէզճեանի մարգասիւրական և ազգասիրական նուէրները և պարգեւները, որոնք ըստ սովորութեան իւրոց հոն իրեն դիմող բազմաթիւ թշուառներու մատոյց, առանց խտրելու ազգն ու կրօնը : Սարաց երկրէն Տէր Ներսէս անունով քահանայի մը 12,000 ղուրուշ տուաւ Տ. Վարուստ քահանային ձեռամբ. այս քահանայն իր երկրին այլազգեաց 9,000 ղուրուշ պարտք ունենալով, իր ընտանիքը գրաւ դրած, դիմեր էր Պօլիս, և Ղզգային Պատրիարքարանէն շրջաբերական կոնդակ մ' առած էր Միոյ քաղաքներէն ու զործութիւն հաւաքելու համար. բարեբաղ դաբար նոյն օրերը Պրուսա հանդիպեցաւ, ուր իր պարտքը վճարուելէն զկնի, 3,000 ղուրուշ ալ ձանապարհի ծախք առաւ :

Պէզճեանն ոտանն և ութ օր կեցաւ ի Պրուսա, և օգուտ մը չտեսնելով դարձաւ ի Պօլիս :
 Սուլթանը լսելով Պէզճեանի դարձը, և ուզելով գիտնալ անոր որպիսութիւնը, գիշեր մը ժամը 4 ին ատենները այցելութեան եկաւ Պէզճեանին տունը, իր հեան սենեակով երկու սենեկապետները, Ըլի Սիզա և Սէհմետ Ըլի պէյերը : Սուլթանը նաւակով Պէզճեանի տանն առջեւ ելաւ, և դուռը բաղխելով, բաւնալ աուաւ, և հրաման րրաւ որ Պէզճեանին շիմացնեն իր գայլը, որպէսզի իր գիմացն ելնելու համար նեղութիւն չլրէ. և սանդուխներէն զեր կ'ելնէր :

Սակայն Պէզճեանի սպասաւորները լուսնուցին անոր, որ փութաց ոտք ելաւ, և սենեկին դուրսը դիմաւորեց Սուլթանին, և ոտքն ինկաւ : Իսկ Սուլթանն երկնցուց ձեռքը, բռնեց Պէզճեանը, և դռքի հանեց, բռնելով ինչո՞ւ անկողնէդ ելար, և թնձի համար յոգնեցար. և հրամայելով որ նստի անկողնին մէջ, ինքը Սուլթանն ալ անոր դէմը ակժստի վրայ նստաւ, և անոր ճանապարհորդութեանց և հիւանդութեան վրայ հարցութորձներ ընելով, սփոփեց Պէզճեանը. բազոր և յուսադրական խօսքերով, սուրճ և օշարակ խմեց, և վերադարձաւ իր պալատը :

Սուլթանին այս այցելութեան շնորհը Պէզճեանի վրայ ունեցած բարձր սիրոյն և համարման և գորովոյն մէկ հզօր ապացոյցը կրունայ սեպուիլ : Հիւանդութեան մէջ Սուլթան

Սոհմուտ հզոր ինքնակալին նման բարեկամե մը միտթարանք լսելու պէս ուրիշ ինչ քաղցր և կաղզուրիչ կրնար ըլլալ: Սուլթանին այս մարդասիրական այցելութենէն յայտնի կ'երևայ թէ Պէզճեան ինչ սատիճան արժանիք ունի եղեր անոր առջևը, իր արթուն և փուլթաջան գործունէութեամբը և երեւելի հանձարովը, այս այցելութիւնը ոչ միայն Պէզճեանի այլ բովանդակ Հայ Ազգին սիրտը բերկրութեամբ և միտթարութեամբ ցուց, և մինչև օպագոյս դարերուն մէջ արձագանգ պիտի գտնէ, և իբրև սնունդ յիշատակաց արժանի դէպք մը պիտի հաշակուի. և փառք Պէզճեանի անուան և պարծանք Հայ Ազգին պիտի մնայ պատմութեան մէջ:

Արքունի թիավարները երեք հազար զուրուշ պարզեւ ընդունեցին նոյն օրը թէպէտ Պ. Յարութիւնէն հրամանաւ Պէզճեանի:

Արքունի բարձրատախճան պաշտօնատարները, նախարարները և բոլոր աւագանին լըսելով որ Սուլթանն անձամբ այցելութիւն րբեր է Պէզճեանի, իրենք ալ փուլթային այցելութեան, և միտթարելու զՊէզճեան. մի ևնոյն պատիւն ընելու զիջան և օտարագրի երեւելի անձինք ալ:

Արքունի թանգարանին և Եերքին գանձուց վերատեսուչ Պէքիր էֆէնտին կ'աղաչէ Սուլթանին որ թոյլտուութեան հրաման չընորհէ Սագսուտ ամիրային, որ ըստ առաջնոյն սեղանաւորութեան պաշտօնը վարէ, որ

մէ արգիլուած էր արքունի հրամանաւ : Սուբ
թանը Սիւսայիպ Սայիտ էֆէնտին կը իրկէ
Պէզձեանին , որ Պէքիր էֆէնտին խնդիրը
պատմէ : Պէզձեան լսելուն պէս , ինքն ալ մի-
ևնոյն խնդիրը կ'ընէ , և ոչ միայն Սափուտ
ամիրային , այլ և ճանիկ ամիրային ալ մի և
նոյն արտօնութիւնը շնորհել կը խնդրէ : Սուբ
թանը Պէզձեանի խնդրոյն համեմատ հրա-
ման կ'ընէ :

Պէզձեան նկատելով որ օր աւուր կը ծան-
րանայ իր հիւանդութիւնը , ինք ալ առողջա-
նալէ յուսահատեցաւ , և սկսաւ հանդարտ
մտօք մահուան պատրաստուիլ և հոգեւոր մը-
խիթարութեամբ զօրանալ : Սայիտ էֆէնտին
ամէն օր Պէզձեանին կուգար , և ի դիմաց
Սուբթանին կը հարցնէր անոր օրպիտութիւնը
և կ'երթար կը պատմէր Սուբթանին : Օր մը
Պէզձեան նստեցուց Սայիտ էֆէնտին , և իր
կողմանէ ազերսագիր մը գրել տուաւ Սուբ
թանին , որպէսզի իր տեղը՝ փողերանոցի
պաշտօնին յաջորդէ Տիւզեան Յակոբ շէլէպին ,
զայն օրինաւոր ժառանգ ճանաչելով այն պաշ-
տօնին , զոր անոր հայրերը այնքան տարի ա-
մենայն հաւատարմութեամբ վարած են , ըս-
կըսեալ իրենց նախահաւ Անցի Տիւզ Սարգիս
սէն , Սուբթան Սուսթաֆա Վի օրէն ի
վեր : Սուբթանն անմիջապէս ներելով Տիւզե-
անց՝ կը հաստատէ Պէզձեանի խնդիրը ար-
քունի հրովարտակով , ինչպէս որ Պէզձեանի
մահուընէն ետքը կատարուեցաւ անոր խնդ-

դիրք : Պէզճեան միշտ իր խնամքն արդէն չէր պահակեցուցած Տիւղեան գերգաստանին վըրայէն , և կը սիրէր Յակոբ չէլէպին , այս վերջին բարիքն ալ ընելով աւելի իր սէրը և համակրութիւնը յուցուց :

Պէզճեանի հիւանդութեան ժամանակը զօրմանալի գիպուած մը պատահեցաւ , որուն վըայ չեմք ուղեր լուծեամբ անցնիլ : Փողերանոցին վերատեսուչ Նաֆիզ փաշայն հաշիւ կը պահանջէ Սանտրքքեար Վերոս աղայէն , որ Պէզճեանի գլխաւոր գործակալն էր : Պէզճեան երեկոյին կ'իմանայ այս բանս Սանտրքքեարէն , նոյն գիշերը Նաֆիզ փաշային սեղանաւոր Փիշմիշեան Աիքայէլափրայն կը խրկէ , հարցնելու թէ այնչափ արտօնութիւն ստացած է որ հաշիւ կը պահանջէ իմ գործակալէս , քանի որ ես կենդանի եմ : Նաֆիզ փաշայն այս հարցման վըայ վախնալով , կը փութայ հետեւեալ օրը Պէզճեանի տունը գալու , որ ներուսն խնդրէ անկէ . վասն զի ապահովապէս գիտէր որ այն օրը իր պաշտօնէն պիտի իյնար : Պէզճեան հրամայեց իր ծառաներուն որ չընդունին զայն , և ըսեն թէ հոս չէ :

Երբ Նաֆիզ փաշայ ետ դարձած նաւը կ'երթար , բացաւ Պէզճեան պատահանը և ըսաւ . Բարի երթաս էֆէնտի : Փաշան վերնայելով խոնարհեցաւ և աղօթող եմ կենացքդ , ըսաւ : Պէզճեան հրաւիրեց վեր իւր սենեակը . և առանձին խրատեց զանի , և պատուով արձրկեց :

Գ Լ ՈՒ Խ Ի Ե Լ Ե .

ՄԱՅ ԵՒ ՓԵՌԱՒԱՌ ԷԿԵՆԻՍ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ
ԳԵՋՃԵԱՆԻ .

Պէզճեանն բժշկաց խորհրդով փոխեց իր բը նակութեան տունը , և Փիշիկեանն (Յովհաննէս աղային տունը գնաց նստաւ , որ ծովէ հեռու և բարձրաւանդակ տեղի մը վրայ շինուած էր :

Սուլթանը միշտ Պէզճեանի վրայ իր գուլթնու սէրը ցուցնելու միջոցներէն ետ չէր կենար . անգամ մը իր նուագածուները խրկեց Պէզճեանն զբօսցնելու համար . ուրիշ անգամ մ'ալ ինք դարձեալ գնաց Պէզճեանի տունը , բայց զոյն հոն չգտնելով , հարցուց իմացաւ որ բժշկաց անօրինութեամբը օդափոխութեան համար ուրիշ տուն գացեր է , հրաման ըրաւ որ Պէզճեանին գանուած տեղը փառաւոր տուն մը շինուի արքունի գանձէն Պէզճեանի համար : Կործաւորները լցուեցան , և գիշերու ցորեկ մեծ փուլով շէնքն յառաջ կը տանէին , ճարտարապետն էր Յակոբ շէլէպի Տիւզեան , և հազիւ կէս եղած էր շէնքը , Պէզճեան կնքեց իր մահկանացու ընթացքը , ամէն հոգեւոր պարտաւորութիւնները տեսնելէն վերջը , 1834 յունվարի 3 ին :

Պէզճեանի մահուան լուրը կայծակի օրա գուլթեամբ հասաւ Պօլսոյ բոլոր բնակչաց ա-

կանջը, և հաղարաւոր անձերու աչքերէն յորդարտասուք հոսեցիւց՝ Պիղիանի Յակոբ չէլէպին առաւ Սուրէթը Հիւմայունը և ուրիշ պատուանշումները, և անձամբ տարաւ Սուրէթանին առջև դրաւ, ծանուցանել ուզելով Պէզճեանի մահուան գոյժը: Սուրէթանն իմա նարով մահի՝ ցտեցաւ յոյժ, և լրտաւ, ամաղոր իմ հաւատարիմ՝ ծառայո՞ւ հորձոցակցի՝ և հիւսնանք դրաւ որ անոր յուզարգաւորութիւնը մեծահասակէս բլայ, և մարտին պաշտերեն աչքունի պալատին քովն նաւամատոյցէն նստ դնեն, որ իր վերջի տեսութիւնն լինէ, և յտանին թողնեն այն եկեղեցւոյն մէջ, ուր թաղութիւնս յանդրած էր Պէզճեան, և ինք ալ հրաւմոյած:

Տիւղեան եկաւ Սուրէթանին կամքն իմացոց՝ Հայ փշխանաւորաց: Թաղիտն կարգը կտտարուեցաւ: մարմինը դադաղի մէջ դրաւ ու եցաւ, որուն առջևէն կ'երթային Ստեփաննոս Պատրիարք՝ կարսոցեաւ և Ըստուածաբանաբարբեպիսկոպոսունք, երկու վարդապետք, երկու քահանայք, տաանց շուրջառի. ետեւէն Յակոբ չէլէպի, Ղանիկ և Կրկանեան Յարութիւն ամիրայք, և դադաղին երկու կողմէն ալ հանգուցեպն վեց սորասաւորները:

Նաւամատոյցը տարուեցաւ դադաղը, և առանց երգի նաւ դրուեցաւ. դադաղին երկու կողմը երկու քահանայք աւազերէց Մայր Եկեղեցւոյ Տէր Ըռաբէլ, և Օրթագիւղի Տէր Վալուստ ծառայի նստան: Թիաւաղները

ճամբորդները քարտեզով նաևակը, բարձր են պահում
 ըստին՝ ծավաղներին բովեն, յետոյ բնթացքը
 առջևցին՝ դեպի Պոլիս և Սուլթանն իր
 անենակեն կը գիտէր զագաղակիր նաևակը, և
 բազմաթիւ յուզարկաւորներուն և ի տեսեւ
 կողներուն նաևակաց բազմութիւնը:

Ս. Մարմինը Ենեիչարու իջ տաւը տարջու-
 ցած, դէր բնութ հզգեպրայնաց գաղի պատ-
 թագո կը ըստասէր, հննիէ մեծ թագոր կազմը
 ւեցաւ և արքունական հրովարտակն անջեէն
 Բարձրացուցած կը տանէր հանգուցելոյն սպա-
 պաւորը Լիանձեան Թախանի և լքում կանայ
 Թաւեւ այն անհամար և խառն ըբազակ թիւ-
 նը որ Լիանի բարու յեն մինչև Մայր Լիկեղէն
 ցին պաւած հին, և այ, Յայն Եւրոպացի և
 այլազգի, արք և կանայք թիւակաքը Մայր Լի-
 կեղեցւոյն մերձենալուն պէս, Յունաց եկե-
 ղեցականներէն երկու Մետրապոլիտ և Պատրի-
 արքական փոխանորդը զգեստաւորուած և մու-
 մեղեններով ընդ առաջ եկան աղօթելով: Եւս
 պէս մտան Մայր Լիկեղէցին, ուր կարապետ
 Լըբեպիսկոպոսը ըստ սովորութեան բացաւ իր
 բերանը, և զբանչելի ու արտաշարժ դամբաւ
 նական մ'ըսկաւ, արտասուալից աչօք, և մի-
 անգամայն բոլոր բազմութիւնը յարտասուս
 շարժելով. բայց ի վերջոյ նկատելով որ բազ-
 մութեան ձայնէն իր ձայնը լսելի ընել անկա-
 թելի պիտի ըլլայ, վերջացուց դամբանականը.
 Թագման կարգը կատարեցին և Ս. Յարու-
 թեան պաճարին մէջ պատրաստուած գերեզ

մանին մէջ դրին Պեղծեանի մարմնը՝ անոր
 երկու սպասաւորները Թէրէի Յարութիւն և
 Կարայեան Յովսէփ : Այսպէս վերջացաւ
 Պեղծեանի մարմնոյն յուղարկաւորութեան
 հանդէսը խիստ փառաւոր և նմանը չտես
 նուած կերպով :

Հետեւեալ Տպարանագիրը՝ զոր ի դիմաց
 Սայր Իջեղեցւոյն շարագրած է Փէշտրմաք
 Ճեան Կրիգոր Պատուելին՝ Պեղծեանի կենդան
 նութեանը առեն, և որ փարագրուած պատ-
 րաստ էր. Պեղծեանի մահու ընէն ետքք քանի
 մը ամիրայեց կեղծ երկիւղին հասնար սրբեղ
 արուեցաւ, և ուրիշ համառօտ տապանագիր
 մը շինուեցաւ, ու այն փորագրուեցաւ, ուս
 տի մենք ալ տուածինը ածբող հաս դնելնէս յե-
 առայ երջորդն ալ կը հրատարակեիր :

Հարն մարուք եմ ես ծագման Մօրն լուսայ :

Արկեալ զին քեհեզ պարզ և Հողւոյն սրբոյ :
 Երկին յերկրի ցուցայ պճնեալ ի զարդ շքեղ :

Յիս միշտ որպէս փեսայ ճեմէ պսիին անեղ :
 Ունիմ անթիւ ծնունդ ծնեալ ժառանգ փառաց :

Որոց ջամբեմ սնունդ հաց և բաժակ կենաց :

Բայց մեծ հրօքն եղեալ ամբ յառաջ ի վեր :

Այս ուրբ Տաճար կեղեալ եղև իսպառ աւեր :

Տեսուչն որբուց իմց Տէր կարապետ Արհի :

Նստեալ ի լաց ի կոծ ողբայր որպէս այրի :

Բայց սիրտ նորին տխուր ուրախ եղև փութով :

Յորժամ փեսայս հզոր այց արար ինձ լիով :

Յարուց յորդուց իմց զվեհ Յարութիւն Պեղծեան :

Իշխան իրհեմ և փորձ պարծանք ազգին Հայկեան :

Արի՛ արայծառ ցուցաւ արամեալ սրտից բազմաց :

Բարիք նորս անբաւ զոր նա գաղտնի գործեաց :

Ասէ . մի ինչ հոգար այնպէս շքեղ լինի :

Մինչ զի ասես . սուրբ Հայր . այրիւն եղև բարի :

Նա ետ նպաստ առատ շինել զայս սուրբ փարսիս :

Որով եհաս յաւարտ շքնազ քան զոր էր նախ :

Ջանօթ , զզգեստ նորոգ յաւէս յսկի յարծամթ :

Կազմեաց բազում տրոք ի զարդ ի գեղ զուարթ :

Խաչեալ պատկեր շքեղ , սկիհ , և յաչ , բուրվառ :

Քշոց , և ջահ , կանթեղ , վակաս և Թագ պայծառ :

Շուրջառ , բազպան , սւրար , շապիկ աղնիւ խտես :

Եւ այլ գործած ճարտար , սպաս և զարդ պէտպէս :

Շինեաց յիւրոց արգեանց երրեակ գարոց ուսման

Որոց հասցիթ կարգեաց կալ միշտ հաստատ համայն :

Ջգանձ աստի կենաց փոխեաց յերկնից կամար :

Մնալ ի կեանս անանց հոգւոյն իւրում պաշար :

Ոչ են այսչափ միայն գործքն բարեաց վեհիս :

Առ են անցեալ ըստ շափ զոր նա արար յաստիս :

Ուստի ես Մայր բարի իրաւ վարկայ այժմիկ

Հանգչել յիմում ծոցի՝ մարմնոյ որդւոյս այսմիկ :

Հազա որ այց առնէք շիրմիս Առն մեծի :

Ջայս քաջ ի միտ առէք զոր ձեզ անձայն խօսի :

Թաղել յայս սուրբ շիրմիս այժ չի արժանի :

Սակայն զտենչ սրտիս ելից անմահ Աքքայն :

Դիտմունք իմոց մտաց յառնել զայսչափ բարիս

Չեին վասն իմ փառաց այլ առ օգուտ Ազգիս :

Խնդրեմ ի ձէնջ միայն վասն իմ առ Տեր մաղթել

Մեղաց իմոց համայն քաղցր գթով ներել :

Արգիւնք անբիծ գառ ին որ աստ ձօնի նուէր

Տեսեան փառաց Վեհին լիցին և ինձ հրաւէր :

Ազգոք որ միշտ մատչին քաւիչ մարդկան մեղաց

Հանցն մասն և բաժին հոգւոյս և իմ նախնեաց :

Սերունդ իմոց սահմին և իւր բարի համբաւ

Մինչ ի գալուստ Փրկչին կեցցե փառօք բազմաւ :

Եւս տանարանադրին տեղ յետոյ փորա-
գրեցաւ հետեւեալը, որ նշնայէս Պէզձեանը
ձեան Պատուելիին յորինածն է :

Ահա մեծագործ Այր անդուգական
Պարսն Պողոտի սրբի պատուական .

Իշխան վեհապան՝ Յարութիւն Պէզձեան
Ազգօգուտ գործովք անմահ ի մահուան .

Գիտոց դաստի կեննս ստուեր անցական
Սեծութիւն և փառք Երազ ճոզական .

Իբրև ցանկացող կենացն անվախձան
Մթերեաց իւր գանձ յերկնային խորան .

Չեան իւր առնաւ լեզու էր խոստան
Օգուտն լզգի շահ օգտի ինքեան .

Որ խոկմամբ մահու որպէս խոհական
Շինեաց զայս շրին ի կենդանութեան .

Ուր անխոփեցաւ արդեամբք բազմադան
Ի վախձուն Երեք ամին իւր լրման .

Սա տեսմամբ վերին յարկիդ բնակութեան
Բնակեաց ի գաւիթ տանս սրբութեան .

Բարերար Յիսուս հանգո յախտան
Չհոգի ծառ այիդ յերկնից քո խորան .

1854 Յունվար 5

Պէզձեանի կեննագործութեան մէջ յեյտնի
երևցաւ Պէզձեանի ուշիմ խոհական և բանի-
բուն ըլլալը : Պէզձեանի այս յատկութիւննե-
րը աղէկ զգալու , և Մեծ ՄԱՐԴ մ էր բոլոր
չափ անոր արժանիք տալու համար . Հարկ է
որ դէս ետե Պէզձեանի ժամանակին երթանք ,
անոր ժամանակին մարդն ըլլանք , կամ գոնե
այն ժամանակին հանգամանքները նկատենք ,

արնոցսն՝ աւելի ազնի ոչխոր փայլի Պեղծեանի
որին, որ հասնապարս

... (Չափանեան Վերաւթիւնը ի սկզբանէ ան
տի քաղաք ձակ միտայեմտական դրու թեամբ կը
կարգվարսախ) ... յա դրու թեան հետ ժամու
նակին քաղաքիսկանու թիւնը պատճէ՛ դեռ

(Չափանեան Տերու թիւնը Եւրոպիոյ բազարա
կրթութեան հետ վերաբերութիւն կամ սր
կ. իջէ մտածուք յայրաբերութիւն մը չունե
նադր միտանալ ի հարկէ դիւրու կը մտա
բերէր նայն ատենի հանգամանքներն ոչ) Պեղ
ծեանի ատեն Բասնդիկիւն չկար, և Սուլթան

Սահմուտ իր կենաց մեծագոյն մտաբ Ենկէ
բիու թեան դրու և մէջ անցնելէն յետոյ, հա
ղիւ թե իր հզօր և աներկիւղ յողեցող թեամ
բը վերցոյց ու բնութիւնը բուռ զայն Ենկէ

բիու թեան ժամանակ կեանք ինչք սրտիւ
սարք հով չէին նայն իսկ Սուլթաններն ան
գամ իրենց բախտին վայ ապահովութիւն

չունէին սակայն Սուլթան Սահմուտին այն
անկէ Տէր Բերնակային միայն սահուած էր
բռնուք որ Ենկէ բիւ թիւնը ջնջելը և Օս
մանեան Տերութիւնը նոր հիման վայ բարե
կարգէր և այն օրէն Եւրոպիոյ բազարակր
թութեան ներքնդարմակ ընկելը

... Պէնք գիտաւորութիւն չունինք Ենկէ բի
ու թեան և արգի վիճակին հանգամանքները
քա յարբերութիւնները մի առ մի հաս թուել

բաւական է որ գիտնանք ինչպէս վերն ըսինք
թէ Սուլթաններուն բախտն անգամ ապահո

վուժիւնն չունէր . որմէ դիւրաւ կը հետեւին ընդհանուր ժողովրդեան և արքունի պաշտօնակալաց վիճակը, և մանուսանդ Պէղճեանի նման Հայու մը արքունի գործերուն մէջ բարեհամբաւելուն, յառաջադիմելուն, և Սուլթան Սահմուտի նման հզօր Ինքնապաշտօն պահպանի սիրելի լլալուն հետ աճող ու զարգացող վասնդները :

Սուլթան Սահմուտ իբրև մարդ կրնար սխալիլ . և պատմութենէն կրնանք նկատել թէ եղեր են այնպիսի անձինք, որոնք թէպէտ սիրելի էին Սուլթանին, սակայն չեն կրցեր այն սիրոյն պտուղը վայելել իրենց կենաց մինչև վերջին րոպէն . ինչպէս որ Պէղճեանին եղաւ, Սուլթանին այցելութիւնն անգամ իր հիւանդ անկողնոյն վերեն ընդունելով, և մինչև անգամ մահուրնէն ետքը իր ցուրտ մարմնովը ի տես Սուլթանին ներկայանալով : Սուրէթը Հիւմայուն բարձր պատուանըջանը ընդունելէն յետոյ, հրաման ստացաւ Սուլթանէն որ արքունի պետական խորհուրդներուն ներկայ ըլլայ, նախարարական պատուով ձի և նաւակ գործածէ, և թէ ամէն օր պալատը գայ ու կերակուրը տնտեսէ : Բամազանի օր մ'ալ Սուլթանն իր հետն առած Պէղճեանը շրջեցաւ շուկայի մէջ . ամէն տեսնողները ու լսողները զարմացան, և սկսան բոլորովին երկնել և ակնածիլ Պէղճեանէ : Սուլթան Սահմուտին անձնական յատկութիւններուն նկատմամբ կ'ըսենք թէ այն ամէն շնորհքը որ Պէղ

ձեան վայելեց իր վեհափառ Սուլթանէն, իր հաւատարիմ ծառայութեանց ու խոհականութեան ու ժրաջան գործունէութեան արդիւնքն են, և անոնցմով միայն արժանաւորութիւն ստացած էր այդ շնորհոց :

Քանի քանի բարձրաստիճան պաշտօնատարներու նախանձն արդեօք Պէզճեան շարժած է իր վրայ, քանի քանի անգամ արդեօք փորձութիւններէ ազատած է. միթէ կարելի չէր որ օր մը կամ ինքը Պէզճեան զայրացընէր զՍուլթանը, կամ Սուլթանն ինքնին վըշտանար անկէ, և ուրիշներ՝ որոնք համարձակութիւն և շնորհք ունէին երեւալու Սուլթանին՝ Պէզճեանի նման, առիթ գտնէին քրտութիւն ընելու և այնպէս անուանարկ ընելու զՊէզճեան, որ գլխապարտ դատուէր. ասանկ հրաման մը բաւական էր որ ըլլար, ալ անգառնալի կ'ըլլար. վասն զի Պէզճեանի հակառակորդները վայրկեան մ'անգամ չէին կորսնցնէր. և թոյլ չէին տար որ Սուլթանը զղջալով վերագարձնէր իր հրամանը. բանը բակէն անցած պիտի ըլլար : Հապա Պէզճեան ինչպէս այս երկիւզալից և վտանգաւոր վեճակները անցուցեր է. արգարե մեր զարմանքն ալ հոս է, և ապագայն աւելի պիտի զարմանայ, ու անշուշտ Պէզճեանի մեծ արժանաւորութիւն մը պիտի սայ :

Պէզճեանի ատեն հետզհետէ երեւելի հանգիստացան, Սուլթանին սիրելի ըլլալով, նախ Հիւսէին (չա փաշայն, յետոյ մեծ Վեզիրն

Սէլիմ փաշայն, յետոյ մեծ Ապարապետն խիւս
րէվ Մէհմետ փաշայն, և ներքին Քարաու-
ղարը Սուսթաֆա Ղլայն. ասոնք ամէնքը մէ-
մէկ առիւծներ էին, բայց ինչպէս շահուե-
ցան, Պէղճեան ինչպէս զասոնք իրեն յանկոյց,
մանաւանդ որ լսած ալ էնք թէ Սուլթանը
շատ անգամ իր ուրախութեան միջոցներուն՝
Պէղճեանին հրաման կուտայ եղեր որ կտտա-
կով վարուի անոնց հետ իր ներկայութեանը.
Ի հարկէ Սուլթանին ներկայութեանը՝ Վէզիրի
կամ Ապարապետի սրտիւ չպահուիր, Պէղճեան
ոչ միայն Սուլթանին կամայցը կը ծառայէր,
այլ այն բարձր պաշտօնէից սիրտն ալ շահիւ
կը ջանար, թէպէտև միշտ անոնց քինախրնդ-
րութենէն կը խիթայր. ուստի իր ծառայու-
թիւնները կը կրկնապատկէր, արթուն կը հըս-
կէր, խոնարհամիտ կը գտնուէր, և առաւել
Նստուծոյ կը դիմէր, միայն Ննոր յուսացած և
Ննկէ զօրացած կը գործէր. անոր համար
խիստ երևելի հանդիսացաւ իր բարեգործու-
թեանց մէջ. Նկեղեցիներ, դպրոցներ, հի-
ւանդանոց կառուցանել, զանոնք զարդարել
և պայծառ պահել, տղքատները կերակրել,
թշուառներու արցունքը սրբել, վերջապէս
առանց բարեպաշտական ձեռնարկութեան օր
չանցնել. այս էր իր կեանքը: Իր խնամքը հա-
ւասար էր ամէնուն փոյ, խորութիւն չու-
նէր. իր դէմն ելնողը նախ կը սաստէր, կը
յանդիմանէր և կը գանախոծէր անգամ, բայց
պահ մը ետքը այն թշուառը անյուստի կեր-

պով կը միտթարէր . և ստոր համար իրմէ ու զորմնութիւնն ակնկալուցները կը ջանային որ զայրացնեն զինքը , և ապտակ մ'ուտեղը բարեբազդութիւնն ունենան . վտան զի ապտակին անմիջական հետեւութիւնը բարութիւնն , լիութիւնն և գթութիւնն էր : Արիչ ազգերու վրայ ալ միօրինակ գթոտ էր , անոնց աղքատաց ալ սչ նուազ առատաձեռն էր : Հէլէնացւոց ապտամբութեան ժամանակ բաւական (Յոյն մեծամեծներու կեանքն ապահով ցուց . Յունաց I անկայի II . Թորոս I կեղեցւոյն 12 մեծադիր սակեզօժ և արծաթապտտ I էտարաններ նուիրեց : Հայ Հռովմէականաց I պալատիոյ մէջ II . Փրկիչ I կեղեցւոյն շիւտութեանը օգնեց . ևն ևն :

I հա այս բարեպաշտական ընտիր գործերով , և աղքատասէր ու ազգասէր բնաւորութեամբը և հզօր ձեռնհասութեամբը , ու արքունական պատուով զարդարուած ըլլալուն մինչև իր կենաց վերջին օրն ալ իր փառքն ու պատիւը անաղարտ պահելով երեւելի եղաւ Պէդճեան , և արժանի մեր դարուն մեծ մարդըն Հայ ազգին համար կոչուելու , և մենք ալ շնայութիւն մ'ըրած չենք ըլլաք ԱԶԳԱՑԻՆ ԱՆԶՈՒԳԱԿԱՆ ԲԱՐԵՐԱՐ կոչելով : I նմահ է Պէդճեան իր անմահական գործերովը մեր մէջ , և անմահ պիտի մնայ ապագայ դարուց մէջ փառք ու պարծանք ըլլալով Հայ I ղգին , և օրինակ ու նախատիպ պատկեր խրախուսիչ այլոց :

Յ ԼՆ Կ

<p>ՎԼԱԻՒ</p> <p>Ա. Պեղձեանին ծնունդը և զարգացումը</p> <p>Բ. Պեղձեան Յարութիւն գործակալութեան պաշտօնով կը մտնէ Տիւղեանց թով</p> <p>Գ. Պեղձեանի խնամական շնորհով շքոք ազնուական անձանց մահուրնք ազատուիլը</p> <p>Դ. Պեղձեանի հաւատարմի՞ մտայութիւնը . և անոր առաջին բարեգործութիւններն ի խորհրդով</p> <p>Ե. Ս. Երուսաղէմայ Ս. Յակոբայ վանուց խնդիրքէր Արքուեի մատակարար պաշտօնը Պեղձեանին յանձնուիլը</p> <p>Զ. Պեղձեան կը հրաժարի պաշտօնէն . Տիւղեանք կը բանտարկուին . Պեղձեան Փողէրանոցի պաշտօնէայ կ'ընտրուի</p> <p>Է. Տիւղեան գերգաստանին կորուստը</p> <p>Ը. Խնդիր վերագործի Հասկեական Հայոց ի ծոց ազգային Լուսաւորչական Ս. Եկեղեցոյ</p> <p>Թ. Հայ Ժողովրդեան ազմուկը . Յարութիւն Պեղձեան և ուրիշ ամբաններ կ'աքսորուին</p> <p>Ժ. Պեղձեան և Տիւղեանք արտօրէն կը վերագտնան</p> <p>ԺԱ. Արքունի Հասկեական Հայոց</p> <p>ԺԲ. Պեղձեանի բարեպաշտական գործերը</p> <p>ԺԳ. Զարտարապետ Գրիգոր ամիրային աքսորն ու վերագործը . Սէժ սովուն ժամանակը կ'. Պաշտ պղքատ Ժողովրդեան ազատութիւնը յԱնատուրն արքսորուելն</p> <p>ԺԴ. Պեղձեան կ'ազատի գլխատման վանագէ մը . և ժառնգի Համայուն շքոքանք կ'ընդունի</p> <p>ԺԵ. Պեղձեան հրովարտակ կ'ըստանայ Մայր Եկեղեցոյ մէջ իր գերեզմանը շինել տալու . Երուսաղէմի մէջ Ս. Գե. բեղմանին վրայ Ս. Պատարագ մատուցանելու արտօնութիւնը կ'ըստանայ Հայոց համար</p> <p>ԺԶ. Պեղձեանին ճանապարհորդութիւններն ընդ Սուլթանին . Ճանիկ ամիրային ի Ըստու արտօրին ու վերագործը . Ենիթբարուցի Չարըր Ռեխիզ անուն նաւավարը</p> <p>ԺԷ. Վառօղապետ և Զարտարապետ ամիրայից մահը . Տնանկ աղքատաց համար սղարմուէ մատուկին հաստատուիլը . Եկեղեցեաց եկամտից ազատուիլը յարքունական գրամանէն</p> <p>ԺԸ. Ճանիկ . Մագաւա և Խնդիր ամբաններուն մահա մերձ բանտարկելութիւնը և անոնց ազատութիւնը</p> <p>ԺԹ. Հիմնարկութիւն դպրոցաց . Եկեղեցեաց և Ս. Փրկչի հիւանդանոցին Ենիթբարուլի</p> <p>Ի. Պեղձեանի հիւանդութիւնը . Պրուսա երթալը և վերագործը . Սուլթանին պղծելու շնորհին արժանանալը</p> <p>ԻԱ. Մահ և փառաւոր հանգէս յուղարկաւորութեան Պեղձեանի</p>	<p>ԵՐԵՍ</p> <p>1</p> <p>5</p> <p>7</p> <p>11</p> <p>15</p> <p>20</p> <p>25</p> <p>28</p> <p>35</p> <p>42</p> <p>45</p> <p>54</p> <p>66</p> <p>70</p> <p>74</p> <p>76</p> <p>83</p> <p>90</p> <p>98</p> <p>105</p> <p>115</p>
---	--

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04147 2146

